

2017
1.

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

CSIKY-MÉSZÁROS ÁKOS: A titkos információgyűjtés és titkos adatszerzés alapjogi problémái

LAKATOS ALEXANDRA ANNA: Az informatikai bűncselekmények és a bitcoin

SÁGI LILLA: A krimináltaktika fejlődési tendenciái, új kihallgatási metódusok

GRATZER-SÖVÉNYHÁZI GÁBOR: Egy jogi tárgy nélküli bűncselekmény tanulságai, avagy házasság tényleg csak szerelmesek között köthető?

KÁROLYI GÁBOR: A digitális tachográf felhasználásának lehetőségei a baleset-helyszínelő munkában

MERKL ZOLTÁN: A panasz jogintézménye, a különböző eljárási szabályok alkalmazása

65.
évfolyam

TARTALOM 2017/1.

CSIKY-MÉSZÁROS ÁKOS A titkos információgyűjtés és titkos adatszerzés
alapi jogi problémái (5–23)

LAKATOS ALEXANDRA ANNA Az informatikai bűncselekmények és a bitcoin
(24–44)

SÁGI LILLA A krimináltaktika fejlődési tendenciái,
új kihallgatási metódusok (45–64)

GRATZER-SÖVÉNYHÁZI GÁBOR Egy jogi tárgy nélküli bűncselekmény tanulságai,
avagy
házasság tényleg csak szerelmesek között köthető?
(65–73)

KÁROLYI GÁBOR A digitális tachográf felhasználásának lehetőségei
a baleset-helyszínelő munkában (74–82)

MERKL ZOLTÁN A panasz jogintézménye,
a különböző eljárási szabályok alkalmazása (83–96)

PIRGER TAMÁS Mely értékekben különböznek
a rendvédelmi szubkultúrák? (97–109)

REGDON LÁSZLÓ A III/III. csoportfőnökség a rendszerváltás idején
(110–119)

• TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

NAGY JÁNOS Fegyveres rablással
és más súlyos bűncselekményekkel vádolt
bűnözői csoport felderítése Baranya megyében
(120–126)

SZERZŐK 2017/1.

CSIKY-MÉSZÁROS ÁKOS hallgató, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar

DR. GRATZER-SÖVÉNYHÁZI GÁBOR

c. rendőr alezredes,
Belügyminisztérium Szabályozási és Koordinációs
Helyettes Államtitkárság

KÁROLYI GÁBOR referens, közlekedési mérnök

Pest Megyei Rendőr-főkapitányság
Rendészeti Igazgatóság közlekedésrendészeti osztály

DR. LAKATOS ALEXANDRA ANNA

a Budapesti II. és III. Kerületi Bíróság
büntető ügyszakos bírāja

DR. MERKL ZOLTÁN tanársegéd,

Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar
rendészeti jogi és igazgatási tanszék

DR. NAGY JÁNOS rendőr őrmagy, kiemelt főnyomozó,

Baranya Megyei Rendőr-főkapitányság
bűnügyi osztály

DR. PIRGER TAMÁS PHD egyetemi tanársegéd,

Nyugat-magyarországi Egyetem
Közgazdaságtudományi Kar
Üzleti Tudományok Intézet

REGDON LÁSZLÓ rendőr ezredes, rendőrkapitány,

Balatonfüredi Rendőrkapitányság

DR. SÁGI LILLA Pécsi Tudományegyetem

Állam- és Jogtudományi Kar

SUMMARY

Csiky-Mészáros, Ákos

Constitutional issues in secret information gathering (5–23)

Contextualized by the preparation of a new criminal procedure code in Hungary, the author provides an overview of the constitutional framework of covert operations.

Lakatos, Alexandra Anna

IT-related crimes and Bitcoin (24–44)

Focusing on international and Hungarian experiences, the author provides an overview of IT-related crimes and the Bitcoin-phenomenon.

Sági, Lilla

Tendencies in criminal tactics: new interrogation methods (45–64)

Using interviews with Hungarian police officers, the author provides an overview of recent trends in criminal psychology and interrogation methodology.

Gratzer-Sövényházi, Gábor

Crimes without protected social values:

is marriage only conceivable in a romantic relationship? (65–73)

Focusing on the theoretical foundations of the new Hungarian criminal code, which continues to rely on the concept of “endangering society”, the author points to the conceptual inconsistencies of criminal provisions on family status.

Károlyi, Gábor

Digital tachograph in traffic accident investigations (74–82)

The author provides an overview of how digital tachographs can be used in traffic accident scene investigations.

Merkl, Zoltán

Complaints mechanism and procedures (83–96)

The author provides an overview of the role and procedures of complaints against police activity in Hungary.

Pirger, Tamás

On the diversity of law enforcement corporate culture (97–109)

The author provides an overview of a comparative research on the (different) corporate culture of law enforcement agencies, Police, Prison Services, Tax and Customs Administration, Disaster Management in Hungary.

SUMMARY

Regdon, László

Political police at the time of the political transition (110–119)

The author provides an overview of the structure, composition and operation of the political police department in the 1989 political transition in Hungary.

Nagy, János

Investigating a criminal organisation charged with robbing tobacco stores and other serious crimes in Baranya county (120–126)

The author provides an overview of the experiences of an investigation involving a criminal organisation charged with robbing tobacco stores and other serious crimes in Baranya county in Hungary.

CSIKY-MÉSZÁROS ÁKOS

A titkos információgyűjtés és titkos adatszerzés alapjogi problémái

Az eredményes és törvényes bűnüldözés érdekében szükségesnek bizonyult olyan vezérelvek rögzítése, amelyek a demokratikus államok konszenzusán alapulnak.

A hazai szabályozást figyelembe véve, az ágazati jogszabályok mellett az alaptörvényből és az Alkotmánybíróság munkájából kell kiindulnunk, amelyek jogrendszerünk legfontosabb építőkövei.

Az alaptörvény B) cikk (1) bekezdése szerint „*Magyarország független, demokratikus jogállam*”, ami annyit tesz, hogy a jog uralma érvényesül, amelynek legitimitációja a (3)–(4) bekezdésben megfogalmazott népszuverenitásból ered. Az I. cikk (1) bekezdése értelmében „*AZ EMBER sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait tiszteletben kell tartani. Védelmük az állam elsőrendű kötelezettsége*”. A (3) bekezdés oly módon rögzíti a védelem eszközét, hogy „*az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.*” Ez megfeleltethető az Alkotmánybíróság 30/1992. (V. 26.) AB határozatában foglalt szükségesség és arányosság követelményének, ami jogrendszerünkben elsődleges alapjogi tesztként működik.

Szükségesség és arányosság

Alkalmazása során vizsgálni kell, hogy van-e olyan legitím cél, amelynek érdekében a jogkorlátozás elengedhetetlen (szükségesség), így az alaptörvény megfogalmazása szerint, egy másik személy alapjoga, vagy éppen egy alkotmányos érték. Második lépésként a jogkorlátozás mibenlétét, mértékét kell szem előtt tartanunk (arányosság). Ennek egyik eleme az alkalmasság, vagyis annak a logikai összefüggésnek a vizsgálata, hogy az eszköz képes-e beteljesíteni az elérni kívánt célt. Ezen felül analizálni kell a tágabb értelemben vett

szükségességet, a szabályozás elkerülhetetlenségét, tehát azokat az esetleges lehetőségeket, amelyek szintén megoldást kínálhatnak a problémára. Végül pedig meg kell nézni, hogy szűk értelemben is érvényesül-e az arányosság követelménye, hogy a cél és az okozott jogsérelem arányban áll-e egymással.

Ebből kiindulva a szükségesség oldalán felvetődnek olyan jogok, amelyeket a fedett nyomozás során végzett intézkedések érintenek, így az alaptörvény II. cikke kimondja, hogy „*az emberi méltóság sérthetetlen*” és azt, hogy minden embernek joga van a méltósághoz. Az Alkotmánybíróság a 23/1990. (X. 31.) AB határozatában szubszidiárius alapjokként kezeli az emberi méltósághoz való jogot, így az felhívható minden olyan esetben, amikor más nevesített alapjog nem áll rendelkezésre, aminek következtében általános személyiségi jogi jelleget ölt. Jelentősége abban áll, hogy abszolút jelleggel érvényesül, és az élethez való joggal együtt alkalmazva már korlátozhatatlanná válik. Emellett anyajogként funkcionál, vagyis más jogok forrásaként jelenik meg, ezáltal levezethető belőle a VI. cikkben foglalt magán- és családi élethez való jog, az otthon, a kapcsolattartás, a jó hírnév tiszteletben tartásához fűződő jog. Szintén ehhez tartozik, hogy a (2) bekezdés alapján „*mindenkinek joga van személyes adatai védelméhez, valamint a közérdekű adatok megismeréséhez és terjesztéséhez*”, amelynek biztosítását egy sarkalatos törvényben felállított szerv, a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság végzi. A 2/2007. (I. 24.) AB határozat kiemeli még ezzel kapcsolatban a magántitkokhoz, a magánlakás sérthetetlenségéhez való jogot, ugyanis egy lehallgatás vagy a postai küldemény átvizsgálása során ezek a jogok könnyen sérelmet szenvedhetnek. Ezek a módszerek az életünk olyan intim területeibe engednek betekintést, amelyeket a hozzánk közel álló személyekkel sem mindig osztunk meg, tehát egy közhatalmat gyakorló állami szerv különösen nagy veszélyt jelent az „én” integritására nézve.

Az arányosság kapcsán ugyancsak a 2/2007. (I. 24.) AB határozat adhat támpontot. Ebben az Alkotmánybíróság megállapította azokat a minimumfeltételeket, amelyek esetén elrendelhető a titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés. Ennek eredményeképpen a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) 201. § (1) bekezdésének szövegét nagyrészt hatályon kívül helyezte, mert az nem felelt meg a normavilágosság követelményének. A határozat az indokolásában külföldi példákblól merítkezik, amelynek során számba veszi a lehetséges megoldásokat a szabályozás kérdésében. Így láthatjuk, hogy a német rendszer az általános feltételek mellett taxative felsorolja azokat a bűncselekményeket, amelyek gyanúja esetén az egyes eszközök és módszerek alkalmazhatók. Hollandiában a tettenérésnek, az őrizetbe

vétel megengedhetőségének és a büntetési tételeknek van súlyuk, míg Ausztriában a kiszabható szabadságvesztés mértéke a meghatározó a döntésben. Ezzel szemben az Egyesült Királyságban az úgynevezett vegyes megoldás az irányadó, amelyben az egységesen meghatározott általános feltételek mellett részben a szabadságvesztés mértéke van befolyással az alkalmazhatóságra, másrészt pedig vannak törvény által felsorolt bűncselekmények is, amelyek olyan súlyúak, hogy azok már eleve igazolják az igénybevételt. Mindezeket egybevéve is érvényesül, hogy ezekben az államokban is csak ultima ratio jellege van a nyomozás e módjának annak érdekében, hogy az alapvetően titkos és sajátos eszközöket használó tevékenységek „*semmilyen körülmények között ne jelenthessenek veszélyt a demokratikus jogrendre*” [16/2001. (V. 25.) AB határozat].

Az Alkotmánybíróság döntése és a jelenleg hatályban lévő Be. szövege szerint kimondhatjuk, hogy a magyar modell is a vegyes rendszer elemeit hordozza magában a titkos adatszerzés viszonylatában, mivel megtalálhatók benne az általános feltételek, a szabadságvesztés mértékének jelentősége, amelyet legalább ötévi szabadságvesztésben állapítottak meg, valamint azok a bűncselekmények, amelyek automatikusan maguk után vonhatják a titkos adatszerzés használatát. Ebben a tekintetben érvényesül a legalitás elve azért, hogy a jogalkotó külön megnevezi a Be. 201. § (1) bekezdésében azokat a bűncselekményeket, amelyek körében nincs lehetőség az engedélyező hatóság mérlegelésére. Hasonló megoldás jelentkezik a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvényben (a továbbiakban: Rtv.) is, amelynek 69. § (3) bekezdése felsorolja, hogy milyen esetekben jogosult a rendőrség bűncselekmény gyanúja miatt felderítést végezni a titkos információgyűjtés elrendelésekor.

A különleges eszközök szabályozása

A titkos adatszerzésre vonatkozó alapvető szabályokat a Be. tartalmazza, ugyanis ez csak a nyomozati szakaszban értelmezhető, ami az eljárásjog hatálya alatt áll, emiatt az elhelyezése az alaki jogforrásban indokolt. Megfogalmazását illetően a 200. § (1) bekezdés kimondja, hogy „*az ügyész és a nyomozó hatóság bírói engedély alapján az elkövető kilétének, tartózkodási helyének megállapítása, elfogása, valamint bizonyítási eszköz felderítése érdekében a nyomozás elrendelésétől a nyomozás iratainak ismertetéséig az érintett tudta nélkül*” rögzítheti és használhatja fel a megszerzett adatokat. A

nyomozás mint választóvonal kap szerepet a (4) bekezdésben is, miszerint *„ha a nyomozás elrendelését megelőzően külön törvény alapján a bíró, illetőleg az igazságügyért felelős miniszter által engedélyezett titkos információgyűjtés végrehajtása során az ügyben a nyomozást elrendelik, a titkos információgyűjtést a továbbiakban csak e törvény szerint mint titkos adatszerzést lehet folytatni”*.

Ezzel szemben a titkos információgyűjtés mint jogintézmény részletesebben az Rtv.-ben van szabályozva, annak ellenére, hogy az eredményének elbírálása a büntetőeljáráshoz kapcsolódik, amelynek során a tárgyaláson bizonyítékként szolgál. Az Rtv. 63. § (1) bekezdése szerint *„a rendőrség bűncselekmény elkövetésének megelőzése, megakadályozása, felderítése, megszakítása, az elkövető kiténének megállapítása, elfogása, között személy felkutatása, tartózkodási helyének megállapítása, bizonyítékok megszerzése, a bűncselekményből származó vagyon visszaszerzése, valamint a büntetőeljárásban részt vevők és az eljárást folytató hatóság tagjainak, az igazságszolgáltatással együttműködő személyek védelme, valamint az e törvényben meghatározott költségvetési szervek bűnmegelőzési, bűnfelderítési célú ellenőrzése érdekében – törvény keretei között – titokban információt gyűjthet”*. A végrehajtáshoz fűződően a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény (a továbbiakban: Nbtv.) is iránymutatást ad, amely a szervezet hatáskörébe delegálja a különleges eszközök alkalmazását, az információszerzés megvalósítását. Megállapíthatjuk tehát, hogy a titkos információgyűjtés a nyomozás előtti szakaszhoz kapcsolódó tevékenység, így dogmatikailag jobban kötődik ahhoz a hatósághoz, amely ezt a tevékenységet folytatja, mintsem ahhoz, amelyik majd a későbbiekben dönt a létrejött információk felhasználhatósága felől; ebből a szempontból indokolt a kérdést az anyagi jogszabályok között tisztázni. Az eljárási szabályok a törvényben az engedélyeztetésre szűkülnek, vagyis arra, hogy mely úton lehet megszerezni a végrehajtás legalizálásához szükséges bírói határozatot.

A megszerzett információk érvényesíthetőségét tekintve azonban bizonyos rendelkezéseket a Be.-nek is tartalmaznia kell, ahogy azt az Alkotmánybíróság is megállapította a már hivatkozott 2/2007. (I. 24.) AB határozatban. A 2006. június 30-án hatályban volt Be. 206. § (3) bekezdése alkotmányellenesnek bizonyult, amiért nem rendezte a titkos információgyűjtés eredményének felhasználását, csupán a titkos adatszerzésre vonatkozó paragrafusok analógiájára lehetett támaszkodni annak ellenére, hogy a két jogintézmény nem egészen feleltethető meg egymásnak. Ez a szabályozatlanság öncélú jogalkalmazáshoz vezethetett, abból a joghézagból eredően, hogy nem voltak

meg az erre a tárgykörre irányuló eljárás szabályok. A büntetőjog alapelvei között szerepel a normavilágosság követelménye, vagyis hogy az adott jogszabály mindenki számára érthető legyen és mindenkinek ugyanazt a jelentést hordozza, továbbá az analógia tilalma, ami azt hivatott megakadályozni, hogy a jogalkalmazók túl nagy teret kapjanak a jogértelmezés során, amely esetleg az önkény eszköze lehet. A különleges eszközökkel szerzett információk nagyban befolyásolhatják a tárgyalást lezáró határozat tartalmát, ezért fontos, hogy a szabályok teljes körűek legyenek, zárt egységet alkossanak, és ne tegyék lehetővé a jogszabályok egyedi értelmezését.

A jogforrási hierarchián kívülről érkező hatás

A törvényeken kívül viszont számos más forrás képes befolyásolni a bíróságok működését, amelyek nem jogforrások ugyan, ám mégis kötelezők vagy éppen követendők az egyes ügyek eldöntése kapcsán. Ilyen módon érvényesül az Alkotmánybíróság határozata, mind az utólagos konkrét normakontroll, mind pedig az alkotmányjogi panasz tekintetében, a Kúria Büntető Kollégiumának véleménye, valamint az ítélezési gyakorlat. Utóbbi hazánkban nem bír akkora jelentőséggel, mint például az angolszász jogrendszerekben, de van precedens jelentősége, és az egyes indokolások más határozatokban is hivatkozási alapul szolgálhatnak, hiszen így szavatolható a következetesség, a kiszámíthatóság és a jogfolytonosság annak ellenére is, hogy minden ügyet egyedileg, az adott tényállásra vonatkozóan kell elbírálni.

Haladéktalanság

Az egyik legnagyobb elvi jelentőségű forrás ezen a területen a 74/2009 BK vélemény, amely iránymutatást ad a titkos információgyűjtés és a titkos adatszerezés felhasználásának eljárás szabályai kapcsán. Ennek egyik lényeges eleme rendezi a Be. akkor hatályos 206/A § (1) bekezdésének azon fordulatát, miszerint a titkos információgyűjtés eredménye, a 201. §-ban meghatározott feltételek mellett, akkor használható fel, ha „*az engedélyezést kérő szerv a feljelentési kötelezettségének haladéktalanul eleget tett*”. Ez mára annyiban módosult, hogy a hatóságnak a nyomozást „*nyomban el kell rendelnie*”, vagy a feljelentési kötelezettségének „*nyomban eleget kell tennie*”, azonban a jelentése és a terminológiai értelme nem sokat változott, a fogalom ugyan-

annyira megfoghatatlan és relatív maradt. A „haladéktalanság” követelményére az Alkotmánybíróság korábban sem tudott kielégítő megoldást nyújtani, ugyanis szerinte ez mindig az adott körülmények függvényében változik, így nem lehet meghatározni olyan időintervallumot, amely minden esetben általánosan elfogadott mértékül szolgálhatna. A véleményben a kollégium kitér arra, hogy az ügyek eltérő jellege, bonyolultsága és az adatmennyiség változó terjedelme az, ami befolyással van a kérdéskör összetettségére. Kifejti, hogy a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat az Nbtv. 8. § (1) bekezdésében foglalt jogkörének gyakorlása során nagy mennyiségű információt tartalmazó anyagot ad át a titkos információgyűjtést végző hatóságnak. Ebben relevánsnak számítanak azok az adatok, amelyek alkalmasak a Be. 201. § szerinti feltételek alátámasztására és ezáltal a gyanú megállapítására, továbbá azok, amelyek arra engednek következtetni, hogy a bűncselekmény elkövetésére utaló adatok azzal a személlyel hozhatók kapcsolatba, akivel szemben a titkos információgyűjtést elrendelték, valamint amelyek az engedélyben szereplő más személyek által elkövetett bűncselekmények bizonyítására is sikeresek lehetnek. Ezzel szemben ki kell szűrni és meg kell semmisíteni azokat a megszerzett ismereteket, amelyek az ügy kimenetele szempontjából érdektelenek, vagy olyan személyekre irányulnak, akik nem érintettek sem az eredeti, sem egy másik eljárásban. Az ágazati törvények, így az Rtv., vagy az Nbtv. nem szabnak határidőt a jelentőséggel bíró információk kiszűrésére, ezért a vélemény szerint célszerű a Be. azon rendelkezéséből kiindulni, hogy a titkos adatszerzés körében a 204. § (4) bekezdése a felesleges adatok kiszűrésére és megsemmisítésére nyolc napot enged. Ebből kifolyólag a nyomban történő intézkedés követelménye még nem sérül akkor, ha a titkos információgyűjtést végző szerv nyolc napon belül nem indítja meg a nyomozást, vagy nem tesz feljelentést, mivel az akkor összegyűjtött adathalmaz még erre nem áll készen. A titkos adatszerzés a nyomozás alatt célzottabban folyik, mint a titkos információgyűjtés abból adódóan, hogy ez az eljárás már nem bűnmegelőzési vagy bűnfelderítési célból történik, hanem egy konkrét bűncselekmény kapcsán, tehát vélhetően az adatmennyiség is kevesebb, ugyanis jobban behatárolható az a személy, csoport, akivel/amellyel szemben ezeket az eszközöket alkalmazzák.

Ezt az álláspontot fogadta el a Debreceni Ítéltábla is a DIT-H-BJ-2012-125. bírósági határozatában, amely szerint a vádlott védője arra alapozta a fellebbezését, hogy a titkos információgyűjtés eredménye nem lett volna felhasználható a bizonyítékok között. Az ügyvéd azt kifogásolta, hogy a 2010. március 31-én elkövetett bűncselekmény és a 2010. május 4-én tett feljelen-

tés között olyan hosszú idő telt el, ami nem feleltethető meg a haladéktalanság követelményének. Az ítéletábra a fellebbezési kérelem e pontjának a Kúria véleményét követve nem adott helyt azzal érvelve, hogy a vélemény, a Be.-hez hasonlóan, „nem állapított meg sem relatív, és különösen nem abszolút határidőt a haladéktalan feljelentés fogalmának értelmezésére”. Ennek jelentősége elsősorban akkor áll fenn, amikor „a más ügyben elkövetett bűncselekmény gyanúja miatt elrendelt titkos információgyűjtés bíróság által engedélyezett határidejének lejárta előtti esetleges feljelentés a titkosszolgálati eszközök alkalmazásának idő előtti felfedését, és ez által a bűnüldözési célok ellehetetlenülését eredményezhetné”. Különösen érvényes ez abban az esetben, amikor ezeknek a módszereknek az alkalmazása során egy másik bűncselekményre is fény derül, ugyanis a Be. 171. § (2) bekezdése szerint a hatóság köteles feljelentést tenni az olyan bűncselekmény kapcsán, amelyről hatáskörének gyakorlása során szerzett tudomást. Mivel ez veszélyeztetné az eredeti célponttal szemben való sikerességet, ezért a hatóságnak jogában áll azután eleget tenni a kötelezettségének, miután a különleges eszközök alkalmazásának határideje már lejárt.

A kérdéshez kapcsolódóan nem tisztázott, hogy a feljelentési kötelezettségnek a tudomásszerzéshez, a bizonyíték beszerzéséhez, vagy a bűncselekmény befejezettségéhez kell-e igazodnia. Ennek dilemmájának a jelentősége egy folyamatban lévő bűncselekmény esetén élesedhet ki, amikor is a nyomozó hatóság még az előtt megismeri az erre utaló információkat, mint ahogy az ténylegesen befejezetté válna. Ilyen eset vetődhet fel például egy vesztegetés során akkor, ha az eljáró szervek tudomást szereznek az ajánlat megtételéről és az ajánlat elfogadásáról, a pénz átadására viszont csak később kerül sor. Ekkor a bizonyítás szempontjából a hatóságoknak az átadáson történő jelenlétnek lenne a legnagyobb haszna, ellenben a bűncselekményről való tudomásszerzés ekkor már végbe ment, de a lényeges kivétel csak a jövőbeli teljesítéssel áll be.

A társadalmi érdekekkel összeegyeztethető az az álláspont, hogy az elkövetők minél nagyobb száma ellen induljon meg az eljárás, és hogy azok az igazságszolgáltatás sikerével záruljanak, mert így gazdaságosabb és eredményesebb lehet a működés. Ennek kínál lehetőséget a Be. 171. § (2) bekezdésének második fordulata, amely szerint a feljelentéshez csatolni kell a bizonyítási eszközöket, de ha erre nincs mód, akkor a megőrzésükről kell gondoskodni, mert így biztosítható, hogy a megalapozott gyanú közlése során a titkos adatszerezés tényéről a terhelt ne szerezzen tudomást és erről mást se tudjon értesíteni. Ebből eredően alkalom nyílik arra is, hogy ne a bűncselekmény tudó-

másra jutása legyen a kiindulópont, hanem az ennek alátámasztásául szolgáló bizonyítékok beszerzése, vagyis jelen esetben az átadás leleplezéséről készült jegyzőkönyv.

Sem a törvény, sem a Kúria véleménye nem ad kielégítő választ a probléma rendezésére, ám véleményem szerint ebben az esetben a feljelentési kötelezettségnek a bizonyítékok begyűjtéséhez kellene igazodnia, nem pedig a tudomásszerzéshez. Az ártatlanság vélelméhez fűződően indokoltabb lehet egy olyan szabályozás, ami garantálni tudja az eljárás biztosabb alapokra történő helyezését. Ennek következtében csak akkor indulna meg a nyomozás, ha már a hatóságok tényleges bizonyítékok birtokában vannak, és nem csak elméletekre alapozva tennék ki a feltételezett elkövetőket a büntetőeljárásnak. Ha a terhelt egy telefonbeszélgetés során egy barátjának azt állítja, hogy megvesztegetett valakit, az még nem jelenti azt, hogy a bűncselekmény valóban megtörtént; erre utaló bizonyítékok hiányában a büntetőeljárás megindítása értelmetlen lenne egy folyamatban lévő bűncselekmény esetén, amelynek a tárgyi súlya kisebb, mint például egy emberölésnek, amikor is a társadalmi érdek a bűncselekmény megakadályozása mellett szól. Ebben az esetben nyilvánvalóan nem engedhető meg, hogy a hatóságok várjanak a gyilkosság elkövetéséig.

Ha a feljelentési kötelezettséget a bizonyítékok megszerzésének időpontjához kötjük, akkor azzal a nyolcnapos határidő is könnyebben értelmezhetővé válik, és egységesebbé tehető az eljárás megítélése.

Az engedélyhez szükséges indokolás tartalma

A 74/2009. BK vélemény másik fontos kérdésköre az engedéllyezéssel kapcsolatos szabályok, amelyek keretet adnak a hatóságoknak a különleges eszközök alkalmazása során, mind időben, mind a felhasználható módszerek terén. A jogszabályi háttérrel figyelembe véve megállapítható, hogy az Rtv. 70. § (2) bekezdés a kérelem tartalmi követelményének a „különleges eszköz alkalmazásának helyét, az alkalmazással érintett nevét, illetőleg az azonosításra alkalmas – rendelkezésre álló – adatot”, a felhasználni kívánt eszköz megnevezését és annak tervezett kezdetét és végét, napban és órában meghatározva, valamint a törvényi feltételek meglétére vonatkozó indokolást tekintti, ennél viszont az Nbtv. sem igazán kíván meg többet. Különbségek az eltérő hatáskörből eredően észlelhetők ugyan, ám az időre vonatkozó szabályok megegyeznek (bár a csak napokban történő behatárolás valamivel tágabb le-

hatóságot kínál, mint a „napokban és órákban” kikötés). Ezekből kiindulva a vélemény leszögezi, hogy a szigorú jogszabályi korlátok nem engednek eltérést az engedélyben megjelölt időtartamhoz képest, azt nem lehet kibővíteni, attól nem lehet eltérni. A Be. annyiban követel meg többet, hogy a nyomozást végző hatóságnak a titkos adatszerzésre vonatkozó kérelemben a 203. § (1) bekezdés e) pontja szerint részletes leírást kell adnia a 201. és 202. §-ban foglalt kritériumok fennállásáról. Erre azért van lehetőség, mert az említettek szerint ez a tevékenység már a nyomozati szakaszban történik, tehát a nyomozó hatóság rendelkezésére áll egy gyanúsított és egy büntetendő cselekmény, ezek a titkos információgyűjtés idején még nem feltétlenül vannak jelen, ezáltal a kérelem indoklása is könnyebben árnyalható, alátámasztható. Ennek következtében itt már elvárható a bűncselekmény vagy éppen a gyanúsított megnevezése is.

Ebből a különbözőségből fakadó probléma jelentkezik a DIT-H-BJ-2007-41. bírósági határozatban is, amelyben a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság 2006-os ítéletével kapcsolatos fellebbezési kérelmet vizsgálta meg a bíróság, amiben a vádlott védője szerint a titkos információgyűjtést végző szerv nem tett eleget az indokolási kötelezettségének. Az ítéletátbla nem adott helyt ennek az álláspontnak, ugyanis az erre vonatkozó törvényi szabályozásban *„sem az eljárás alá vont gyanúsított (terhelt), sem az információgyűjtés alapjául szolgáló bűncselekmény megjelölése nem szerepel”* mint követelmény. Az Rtv. és az Nbtv. egyaránt *„alkalmazással érintett személyről”* szól, ami annak tulajdonítható, hogy ennek az eszköznek a végrehajtása a *„felderítési szakaszban zajlik, melyben a bűncselekmény tényállása, ennek megfelelően az eljárás tárgyát képező cselekmény(ek) jogi minősítése, a terheltként később felelősségre vonható elkövetők köre pontosan nem ismert”*. Ezen oknál fogva nincsenek olyan *„személyi vagy tárgyi korlátozások, amelyek kizárólag a bírói engedélyben megjelölt személyre szűkítenék az információk bizonyítékként történő alkalmazását”*. Ha a hatóságok ezeket jogszerűen szerezték be, abban az esetben a büntetőeljárás során felhasználhatók, és a Be. 78. § (4) bekezdésének alkalmazására nincs mód, nem zárhatók ki a bizonyítékok közül.

Ennek kapcsán viszont felvetődik a kérdés: meddig is terjeszkedhet ezeken a különleges eszközöknek a végrehajtása? Mivel előre nem tudjuk felmérni azt, hogy a megfigyelés alatt álló személy kikkel érintkezik a jövőben, kikkel lép kapcsolatba, ezért akarva, és jobb esetben akaratlanul, olyan személyek válhatnak a felderítés vagy a nyomozás alanyává, akiknek az adott ügryhöz nincs közük. Az ártatlanság vélelme, vagyis a büntetőeljárás-jog egyik

legfontosabb alapelve szerint, senkit sem lehet bűnösnek tekinteni jogerős bírósági ítélet nélkül. Ehhez mérten alkotmányossági aggályokat vet fel, ha az alapjogok korlátozása túlnyúlik a jogállamiság követelményén és legitím ok nélkül csorbítja harmadik személyek jogait. A Be. 202. § (2) bekezdése értelmében akkor is lehetőség nyílik az ügyben nem érintett személlyel szemben titkos adatszerzésre, ha a gyanúsítottal, vagy azzal a személlyel, aki „*a bűncselekmény elkövetésével a nyomozás addigi adatai alapján gyanúsítható*”, bűnös kapcsolattartásra adat merül fel, vagy ilyen kapcsolat megalapozottan feltehető.

Az Alkotmánybíróság a már korábban említett 2/2007. (I. 24.) AB határozatában foglalkozott ezzel a problémával, és megállapította, hogy ezáltal az alanyi kör kiterjesztésének nem akadály a az sem, ha az a további, „*a feltételezett bűnös kapcsolatokon kívülálló, ám velük kapcsolatba lépő, vagy kapcsolatba lépő harmadik személyeket is érint*”. Leszögeznek, a bűnös kapcsolattartás nem büntetőjogi kategória, ennél pedig még absztraktabb az a kifejezés, hogy a „*kapcsolat megalapozottan feltehető*”, ami valószínűleg nem állja meg a helyét a szükségesség és arányosság tesztjével szemben, ugyanis egy vélelmezett érintkezés nem támasztja alá kellőképpen azt a legitím célt, ami elfogadhatóvá tenné az alapjog korlátozását. A határozat szerint a titkos információgyűjtés esetén a bűnüldözési, valamint a nemzetbiztonsági érdekek ütköznek meg a magántitkokhoz való joggal, amely „*önmagában véve is olyan erős alapjog, mely elválaszthatatlan kapcsolatban áll más alapjogokkal: az emberi méltóságból következő általános cselekvési szabadsággal, a személyiség szabad kibontakoztatásával, a kommunikációs alapjog önrendelkezésre vonatkozó aspektusával*”. A korlátok nélküli alkalmazhatóság így könnyedén válhat szinte bárki megfigyelésének eszközévé, és az alapjogok kiüresedése következhet be már a közérdekre, közbiztonságra való pusztá hivatkozással is.

Továbbá a megfigyelés tárgyi alapjára irányulóan aggályként vetődhet fel az, ha a megadott engedélyben szereplő bűncselekményre vonatkozó adatra nem derül fény a különleges eszközök alkalmazása közben, azonban egy másik bűncselekményre igen, aminek kapcsán lehet, hogy nem is álltak volna fenn az engedélyezéshez szükséges feltételek. A hatóságokat ekkor is terheli a feljelentési kötelezettség, aminek a törvényből fakadóan eleget kell tenniük, ellenben álláspontom szerint a titkos adatszerzést erre vonatkozóan haldéktalanul be kell fejezni, és az ily módon megszerzett bizonyítékok nem használhatók fel a perszakaszban, ugyanis nem teljesülnek az engedélyezéshez fűződő követelmények. Ha a bíróság figyelembe venné az így megszer-

zett anyagot, azzal a lényegétől fosztaná meg a nyomozási bíró munkáját, vagyis pont azt a döntéshozói elemet hagynák ki az eljárás menetéből, amely képes lenne kontrollt gyakorolni rá, és amelyik a tisztességes eljárás elvét lenne hivatott biztosítani az alapjogok védelme érdekében. Erre irányuló szabály hiányában ez egy olyan gyakorlattá válhatna, amelynek révén bárki ellen eljárás indulhatna egy olyan bűncselekmény gyanúja miatt, amelynek a valóságban nem létezik alapja, mivel az engedély elsősorban az alkalmazhatóság időbeli korlátját és eszközét szabná meg, a felderítés céljához, általános követelményeihez viszont nem illeszkedne. Ez a lehetőség olyan szabad mozgásteret adna a közhatalmi szerveknek, amelyet egy jogállam nem engedhet meg magának.

A titkos adatszerzés körében a Be. 206. § (3) bekezdése leszűkíti a bizonyítékként történő felhasználtságot az engedélyben szereplő bűncselekményre és az abban megnevezett személyre, a (4) bekezdés pedig kimondja, hogy a különleges eszközök alkalmazásához szükséges feltételeknek is fenn kell állniuk akkor, ha az eljárás nem az engedélyben megjelölt bűncselekmény kapcsán indul. Ettől függetlenül az eljárás a feljelentési kötelezettség miatt az enyhébb súlyú bűncselekmény kapcsán megindul, amelynek bizonyítása véltetően a már rendelkezésre álló adatok alapján könnyebb lesz annak ellenére is, ha a titkos adatszerzés eredménye nem is lesz felhasználható a tárgyaláson. A hatóságok immáron tudják, hogy a szükséges bizonyítékok milyen módon lesznek beszerezhetőek, vagy hogy a feltételezett elkövetőt mikor lehet tetten érni egy bűncselekmény elkövetése során.

Ezzel szemben a titkos információgyűjtés esetében csak a 206/A § (1) bekezdésében lévő feltételeknek kell teljesülniük; személyekre vonatkozó szabályozást a törvény szövege nem tartalmaz. Ez arra vezethető vissza, hogy ezeknek a módszereknek a használata során még csak a felderítés folyik, ezáltal a jogalkotó tágabb körben engedti érvényesülni a nyomozó hatóságok munkáját. Ez azonban ahhoz vezet, hogy sérül az engedélyhez és célhoz kötöttség elve, így lényegében bármilyen adat felhasználhatóvá válik függetlenül attól, hogy eredetileg kivel szemben folytatták le a végrehajtást. Kontrollként csupán az a szabály jelenik meg a (2) bekezdésben, hogy „*az engedélyezést kérő szerv a nyomozás elrendelésével vagy a feljelentés megtételével egyidejűleg kezdeményezi az illetékes ügyésznél a titkos információgyűjtés eredményének a büntetőeljárásban bizonyítékként történő felhasználására való alkalmasságának megállapítását*”. Ebből következően az ügyész lesz az a szereplő, aki határoz arról, hogy a megszerzett adatok közül milyen

ismeretekre alapozva nyújtja be a vádiratot, amelyre aztán megindul az első-fokú tárgyalás.

Az eljárás tisztességének megőrzése érdekében a Be. 207. § (2) bekezdés b) pontja a felhasználhatóság kérdésének végső eldöntését a nyomozási bíró hatáskörébe utalja. Ezáltal jobban összhangba kerülnek a titkos információgyűjtés és a titkos adatszerezés eljárásjogi szabályai, aminek révén következetesebbé válik a bizonyítási eszközként való értékelésük. Emellett pedig garanciális oka van annak, hogy nem az igazságszolgáltatás azon alanya rendelkezik ezeknek a módszereknek az eredményéről, akinek éppen a vád képviselője a legfőbb feladata. Ennek hiányában a terhelt olyan mértékű hátrányból indulna már az perszakasz leelejétől kezdve, amellyel szemben a sikeres védekezésnek elenyésző esélye van, mivel ha az egyik fél kezébe adjuk a játékszabályok meghozatalának lehetőségét, vagyis annak eldöntését, hogy milyen eszközök lesznek felhasználhatók az eljárás alatt, akkor az a másik fél számára sosem lesz kedvező végkimenetelű.

Lehet érvelni amellett, hogy a társadalom érdeke és a közrend, közbiztonság védelme indokoltá teszi az eljárás megindítását és a különleges eszközök alkalmazásának engedélyezését e nélkül a szűrő nélkül is, azonban szem előtt kell tartanunk azt a tény, hogy a nyomozó hatóságok és a bíróság sosem lehet száz százalékgig biztos a történeti tényállás kapcsán, ugyanis a bizonyítottság valószínűségének e foka a gyakorlatban aligha létezik. A Be. is csak a bíró belső meggyőződésétől teszi függővé a bizonyítás eredményét, amire majd a bíróság határozata épül, azonban a bizonyítékok nem mindig a valós képet mutatják be, tehát a teljes bizonyosság valójában sosem áll rendelkezésre. A nyomozás alatt elkövetett hibák, téves döntések befolyásolhatják a hatóságok megítélését a bizonyítékok kapcsán, éppen ezért szükség van egy független személy általi felülvizsgálatra, értékelésre.

A nyilvánosság érvényesülése

Végső soron eljárásjogi garanciák nélkül lehetetlen kezelni egy olyan eszközt, amelynek az elsődleges célja éppen az, hogy senki se vehessen róla tudomást. Az igazságszolgáltatásnak nem lehet az a mottója, hogy: *„mindenki ismerheti azt a formát, amellyel győzelmet arattunk, de senki ne ismerje azt a formát, amellyel a győzelmet megszerveztük”*, ám a titkos információgyűjtés

¹ Szun-ce: A hadviselés törvényei. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1963.
<http://mek.oszk.hu/01300/01345/01345.htm>

tes és titkos adatszerzés körében olykor mégis ez tűnik a leginkább meghatározónak.

Az Emberi jogok európai egyezményének 6. cikk 1. pontja definiálja a „fair eljárás” elvét, e szerint: *„Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően. Az ítéletet nyilvánosan kell kihirdetni.”* Ezzel szemben az alaptörvény a XXIV. cikk (1) bekezdésében általánosságban rögzíti a hatóságok tevékenységével kapcsolatos a részrehajlás nélküli ügyintézés, a tisztességes eljárás, és az ésszerű határidőn belül történő intézkedés követelményét, a büntetőeljárás nyilvánosságára vonatkozó részletszabályokat azonban a Be. tartalmazza. A 231. § (1) és a 239. § (2) bekezdés szerint *„a bíróság tárgyalása nyilvános”,* és a tárgyaláson hozott határozat rendelkező részét teljes terjedelmében, indokolását pedig, ha az zárt tárgyalásra okot adó körülményt nem tartalmaz, akkor is nyilvánosan hirdeti ki a bíróság, ha a tárgyalásról egyébként a nyilvánosságot kizárta. Ezzel összefüggésben probléma azon az alapon vetődik fel, hogy a hatóságok a gyakorlatban majd-hogynem minősített adatként kezelik a titkos információgyűjtés, valamint a titkos adatszerzés útján beszerezett adatokat, holott ezek nem teljesítik az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvényben (a továbbiakban: Infotv.) foglalt minősítés követelményét. E törvény 3. § 4. pontja alapján *„a büntetőeljárás során vagy azt megelőzően a bűncselekménnyel vagy a büntetőeljárással összefüggésben, a büntetőeljárás lefolytatására, illetve a bűncselekmények felderítésére jogosult szerveknél”* keletkezett adatok bűnügyi személyes adatok, amelyek a 3. pont szerint különleges adatnak minősülnek. Az elhatárolásból fakadóan viszont nem felelnek meg a minősített adattá nyilvánításhoz szükséges feltételeknek, amelyek következtében teljesülhetne a zárt tárgyalás elrendelésével kapcsolatos kitétel.

A jelenlegi eljárás tükrében kizorul a nyilvánosság az igazságszolgáltatás érdemi részéből, az eljárást lezáró határozat meghozatalából; az ítélet teljes terjedelemben történő megismerhetőségének hiányában nem érvényesül az a társadalmi kontroll, ami az igazságszolgáltatás átláthatóságát hivatott szavatolni. A 237. § (3) bekezdése arra enged következtetni, hogy a zárt tárgyalás elrendelésének célja a jó erkölcsnek, az eljárásban részt vevőknek és a minősített adatok védelmének megőrzése, ezzel szemben a szabályozás azt idézi elő, hogy az eljáráson kívüli, külső szereplők sem ismerhetik meg azo-

kat a bizonyítékokat, amelyekre a bíróság a határozatát alapozta, annak ellenére sem, hogy ezek az értékek jelen esetben nem állnak veszélyben. Nincs olyan fenyegetettség, amely közvetlenül érinthetné az így felvetődő érdekeket, és indokoltta tehetné a szabályozást. Ez a módszer ebből kifolyólag nem feleltethető meg sem a nyilvánosság elvének, sem pedig a véleménynyilvánítás szabadságához való jognak, ami a kommunikációs jogok anyagjaként magában foglalja a közérdekű adatok megismeréséhez fűződő jogot, amelyet az alaptörvény VI. cikk (2) bekezdése tartalmaz, valamint az információs önrendelkezési jogot. Habár a véleménynyilvánításhoz való jog nem abszolút, korlátozhatatlan alapjog, az Alkotmánybíróság gyakorlata értelmében mégis fokozott alkotmányjogi védelmet élvez. Kitéüntetett szerepe azzal jár, hogy *„igen kevés joggal szemben kell csak engednie, azaz a véleményszabadságot korlátozó törvényeket megszorítóan kell értelmezni”*. *„A vélemény szabadságával szemben mérlegelendő korlátozó törvénynek nagyobb a súlya, ha közvetlenül másik alanyi alapjog érvényesítésére és védelmére szolgál, kisebb, ha ilyen jogokat csakis mögöttesen, valamely intézmény közvetítésével véd, s legkisebb, ha csupán valamely elvont érték önmagában a tárgya (például a köznyugalom)”* [30/1992. (V. 26.) AB határozat].² Mivel jelen esetben nincs olyan törvényi szabályozás, ami indokoltta tenné a titkosságot, továbbá a társadalmi érdek is az igazságszolgáltatás működésének átláthatósága mellett szól, ezért nem áll rendelkezésre olyan legitím ok, amely ne támaszthatná alá az ítélet megalapozásául szolgáló indokolás megismerhetővé tételét, ezáltal a vád bizonyítékait és azt a logikai folyamatot, amelynek eredményeképpen a bíróság határozata megszületett. Mindezekből kifolyólag jól látható, hogy ez a gyakorlat nem felel meg a szükségesség és arányosság tesztjének, ugyanis a jogkorlátozás mint eszköz nem áll arányban a vele szemben álló céllal.

Az információs önrendelkezési jog korlátozása

Ezen felül a terhelt ügymegismerési joga is korlátozva van a Be. 205. § (2) bekezdése alapján azáltal, hogy *„a titkos adatszérés tényét, valamint az azal beszerzett és rögzített adatot a titkos adatszérés végrehajtása során, illetőleg azt követően mindaddig, amíg a titkos adatszérésről szóló jelentést az ügyész nem csatolta az iratokhoz, az engedélyező bíró, az ügyész és a nyo-*

² Sári János – Somody Bernadette: Alapjogok – Alkotmánytan II. Negyedik, átdolgozott kiadás. Osiris Kiadó, Budapest, 2008, 164. o.

mozó hatóság, valamint az ügyész és a nyomozó hatóság hivatali felettese (szolgálati előjárója) ismerheti meg”. A gyanúsított a gyanú közlésétől kezdve gyakorolhatja az eljárás során őt megillető jogokat, így az iratokba való betekintés jogát is, de csak abban az esetben, ha az a nyomozás érdekeit nem veszélyezteti. E szabályozás célja, hogy a gyanúsított ne szerezhesen tudomást a titkos adatszerzés foganatosításáról, így módon garantálva a nyomozás sikerességét. Az információs önrendelkezési jogból eredően a gyanúsítottak jogában áll, hogy megismerhesse a személyes adatait, és rendelkezzen fölöttük, így különösen a bűnügyi személyes adatai fölött, azonban a nyomozás lefolytatásának sikerességéhez fűződő társadalmi érdek ebben a helyzetben megalapozottá teheti az alapjog korlátozását, és ennek során az iratokba való betekintés lehetőségének szűkítését.

„A jelenlegi titkosítási gyakorlat arra alapozódik, hogy az információk forrásai titkos együttműködők, vagy más szerv, partnerszerv, titkosszolgálat által átadott, hasonlóan minősített adatai alapján indul az információ ellenőrzése. Az együttműködők, fedett nyomozók adatai természetesen továbbra is minősítetlen kezelhetők, de az új szellemű nyomozás szerint az általuk konkrét bűncselekményekre vonatkozó információknak a nyílt nyomozati tevékenységet, illetve az annak előkészítését szolgáló információ-ellenőrzéseket kell támogatniuk.” A kapcsolattartó nyomozónak arra kell törekednie, hogy olyan információkat szerezzen be, amelyeket majd minősítés nélkül is bele tud foglalni a jelentésébe.³ Ezáltal válik biztosíthatóvá az, hogy az eljárás iratanyaga ne tartalmazzon olyan adatokat, amelyek okán később a terhelt eljárási jogait szűkíthetik, valamint elrendelhetővé válhat a zárt tárgyalás, és így az ítélet indokolásából a nyilvánosság kirekesztése.

Összegzés

Összességében elmondhatjuk, hogy a titkos információgyűjtés, valamint a titkos adatszerzés szabályozása csak az alkotmányos jogállamok esetében kérdés, mert ahol nem a jog uralma érvényesül, ott az önkény nem támaszt keretet a különleges eszközök alkalmazásának. Mindazonáltal az alaptörvény szövege és értékrendszere alapján hazánkban jelentősége van annak, hogy a megalkotott jogszabályok beteljesítsék a velük szemben támasztott elvárásokat, és a jogbiztonságból fakadóan befedjék azokat a joghézagokat, amelyek

³ Nyeste Péter: A titkos információszerezés szükséges és lehetséges reformja. Belügyi Szemle, 2015/1.

utat engedhetnek az egyedi jogértelmezésnek. *Gustav Radbruch* megfogalmazása szerint: „*valamiféle értékkel minden törvény rendelkezik, tekintet nélkül tartalmára: még mindig jobb bármiféle törvény, mint semmiféle, mert legalább jogbiztonságot teremt*”⁴. A modern jogászai gondolkodásban viszont már nem elégedhetünk meg ennyivel, ugyanis a jogbiztonságnak összhangba kell kerülnie az igazságossággal is, annak érdekében, hogy az állam garanciát adhasson a polgárainak a fedett nyomozás alkalmazásával szemben a nemzetközi dokumentumokban is rögzített jogaik vonatkozásában.

Ezek az eszközök ugyanis a magánszféra olyan mélységeit érintik, amelybe önszántunkból csak nagyon keveseket engedünk be, és az államtól tartózkodást várunk el ezen a területen az egzisztenciánk megőrzése érdekében. Az emberi méltósághoz való jog mint általános személyiségi jog, annyira erős alapjog, amely csakis olyan jogkorlátozásokkal szemben enged, amelyek megfelelnek a szükségesség és arányosság követelményének. Mind a titkos információgyűjtés, mind pedig a titkos adatszerzés olyan nevesített jogokat érint, mint például a magán- és családi élethez való jog, az otthon, a kapcsolattartás, a jó hírnév tiszteletben tartásához fűződő jog, továbbá a magántitokhoz, a magánlakás sérthetlenségéhez való jog, amelyek a privátszféra legalapvetőbb építőkövei. Az ezekhez kötődő társadalmi érdek megköveteli, hogy legyen egy magasabb rendű cél, amely indokolttá és ennek révén elengedhetetlenné teheti az intézkedéseket. Ehhez azonban arra is szükség van, hogy a beavatkozás indokát egy olyan jól kialakított szabályrendszer vegye körül, ami következetességet és átláthatóságot mutat annak érdekében, hogy az eljárás valóban megfelelhessen a jogállamiság feltételeinek. Ennek érdekében elengedhetetlen a nemzetközi trendek nyomán követése, az Alkotmánybíróság döntéseinek figyelembevétel, valamint az összhangban lévő és egymásra épülő bírói gyakorlat kimunkálása, tekintettel arra, hogy ezek a források nem pusztán az állam érdekeit szolgálják, hanem a társadalom igényeire is érzékenyen képesek reagálni az aktuális politikai környezettől függetlenül is. Ennek a környezetnek a megteremtése során, Radbruchtól idézve, „*az emberi jogokra hivatkozunk, melyek felette állanak minden írott jogtételnek – vagyis az elvonhatatlan és kétségbevonhatatlan jogra, mely embertelen zsarnokok bűnös parancsaitól elvitatja az érvényességét*”.⁵

⁴ Gustav Radbruch: Törvényes jogtalanság és törvényfeletti jog. In: Varga Csaba (szerk.): Jog és filozófia. Antológia a XX. század jogi gondolkodása köréből. Ötödik kiadás. Szent István Társulat, Budapest, 2008, 234. o.

⁵ Uo.

Mindehhez egy olyan apparátusnak is jelen kell lennie, amely diszkrétan és célhoz kötötten képes ellátni a feladatát, azonban jelen állapot szerint „egyetlenek vagyunk a volt szocialista országok között, ahol a rendőrségnek nincs olyan saját szervezeti egysége, amely a figyeléseket, telefonlehallgatásokat és egyéb operatív felderítési tevékenységeket elvégezne”.⁶ Ennek hiányossága azzal a következménnyel jár, hogy „az igazságszolgáltatás kénytelen a polgári és katonai titkosszolgálatokat is kiszolgáló titkosszolgálati képességeket igénybe venni. Első laikus ránézésre ez nem okoz gondot, sőt racionális szempontokkal indokolhatóan tűnik, de szakmai, jogi szűrőn keresztül nézve, ha a bűnüldözés és az igazságszolgáltatás meghatározott feladatait egyazon titkosszolgálat hajtja végre, akkor egyrésről annak ellenőrizhetősége, a bíróság általi felhasználhatósága, bünyügyi szakmaisága erősen megkérdőjelezhető, egyszersmind ez a titkosszolgálatok feladatai tekintetében is biztonsági kockázati tényező lehet. Az elmúlt évek tapasztalatai alapján ténybelileg megállapítható, hogy a nyomozó hatóságok bünyügyi felderítő, nyomozati eljárásai során jelentősen megnöit a nemzetbiztonsági szakszolgálatra való ráutaltság (például rendőrség megfigyelési képességének nemzetbiztonsági szakszolgálatához telepítése), miközben a titkosszolgálat szolgáltatási kapacitásai nem igazodtak ehhez, azaz jelentős kapacitáshiányt idézett elő.” „Szakmailag és törvényességi szempontok szerint is erősen megkérdőjelezhető, hogy például egy bünyügyi, jogi előképzettséggel nem bíró nemzetbiztonsági alkalmazott hogyan képes – mondjuk egy telefonlehallgatás során – megállapítani a bünyügy mélyebb összefüggései nélkül, hogy mely közleményeknek van bünyügyi relevanciájuk, melyek válhatnak tárgyi bizonyítási eszközzé.”⁷

A hatásköri eltérésekből adódó ellentmondásokat csak egy teljes körű szabályozással lehet feloldani, amelynek képesnek kell lennie lefedni ezeknek a jogintézményeknek valamennyi elemét. A szükséges szervezetrendszer felállításával és az ezekhez nélkülözhetetlen technikai eszközök biztosításával például jelentősen felgyorsítható a beszerzett adatok feldolgozása. Ha egy olyan személy végzi a titkos információgyűjtést, akinek magának is megfelelő bűnüldözői tapasztalata van az igazságszolgáltatás területén, és tisztában van azzal, milyen információk lesznek azok, amelyek relevánsak az adott ügyben, az megoldást jelenthetne a „haladéktalanság” kérdésre, és kihatással lehetne a megfigyelt személyi kör leszűkítésére is. Ha az erőforrásainkat

⁶ Ritter Ildikó: Bűntető igazságszolgáltatás a kábítószerpiac ellen. Belügyi Szemle, 2014/9.

⁷ Nyeste Péter: i. m.

gazdaságosan az adott célra összpontosítjuk, akkor az kevesebb feldolgozandó adatot indukál, ami gyorsítja és könnyebben elbírálhatóvá teszi a rendelkezésre álló adatokat. A célhoz kötöttség emellett biztosíthatja azt, hogy valóban csak az engedélyben szereplő személyre és cselekményre irányuljon a nyomozás, és kisebb valószínűsége legyen annak, hogy az állam jogosulatlanul visszaél a lehetőségeivel, vagy hogy másokat indokolatlanul tegyen ki az eljárással járó jogkorlátozásoknak.

A legfőbb feladat azonban, ami feltehetően már csak az új büntetőeljárási törvényben lesz szabályozva, az hogy a tárgyalás során felhasznált bizonyítékok valóban megismerhetővé váljanak, mert az igazságszolgáltatás csak akkor tud a követelményeknek megfelelően dolgozni, és csak akkor lehet kellő visszatartó ereje, ha a nyilvánosságnak is teret engedünk. Mivel a titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés szabályozása hazánkban még relatíve újszerű, ezért szükséges egy olyan jogi kultúra kialakítása, amely az eredményesség mellett az alapjogok védelmét is képes garantálni. Ehhez észszerű lehet olyan külföldi államok eljárásjogának tanulmányozása, amelyekben már letisztult és nemzetközileg is elfogadott gyakorlat épült ki. Ennek különös jelentősége van annak kapcsán is, hogy napjainkban az országok határai könnyedén átjárhatók, és a *durkheimi* elvek szerint a társadalom szükségképpen velejárója a deviáns viselkedés, a bűnözés; tehát megvan az esély arra, hogy olyan államok polgárai is a magyar joghatóság alá tartozzanak, amelyek jogrendszere több jogot garantál számukra a megfigyelés alatt. Ebből kifolyólag ezek a személyek méltánytalanul is hátrányba kerülnek a magyar jog alkalmazásával, mint a saját nemzeti jogukéval.

Ilyen mintaként szolgálhat például Hollandia vagy Belgium, amely elfogadja a különleges eszközök használatát a büntfelderítési célok érdekében, viszont a tárgyaláson már nem lehetnek részei a bizonyításnak, ki vannak resztyve a bizonyítékok közül.

Ezzel szemben áll az Amerikai Egyesült Államok korábbi jogalkotása, amely 1978-ban elfogadta „a külföldi hírszerzési megfigyelési törvényt (FISA), melynek 702. szakasza alapján az USA bírói meghatalmazással megfigyeli a száloptikai kábeleken haladó adatforgalmat, hogy ellenőrizze a külföldön élő külföldieknek az amerikai távközlési rendszereken áthaladó elektronikus leveleit, webes chatelését, szöveges üzeneteit és más kommunikációját. A törvénybe 2008-ban beillesztett 702. szakasz tartalmazza az úgynevezett PRISM programot, amelynek segítségével az NSA külföldi hírszerzési adatokat gyűjt a Google, Facebook, Microsoft, Apple és szinte mindegyik nagy amerikai táv-

*közlési cégen keresztül folyó kommunikációról.*⁸ Enyhülés azonban megfigyelhető ezen a téren, mivel a terrorcselekmények hatására 2001-ben megszavazott *Patriot Act*t, amely lehetővé tette a titkosszolgálatoknak, hogy emberek millióinak magánbeszélgetéseit hallgassák le, a begyűjtött személyes adatokból adatbázist építsenek, és így kutassanak potenciális gyanúsítottak után, 2015-ben már nem hosszabbította meg a kongresszus⁹, ezzel valamelyest jobban garantálhatóvá vált, hogy az állami paranoia ne legyen elfogadható indoka a magánszférába való behatolásnak.

Be kell látnunk, hogy különösen nagy jelentőségük van ezeknek a garanciáknak egy olyan világban, amelyben az emberek leragasztják a számítógépük webkameráját, mert köztudott, hogy ezeken keresztül bárki a hackerek áldozatává válhat. A modern államok vonatkozásában a különleges eszközök alkalmazása sok esetben elengedhetetlen része lett a nyomozási tevékenységnek, azonban szükség van olyan keretek felállítására, amelyek képesek gátat szabni az önkénynek és a törvények egyéniesített értelmezésének. Csak így lehet elérni az informatikai forradalom által okozott létbizonytalanság és kiszolgáltatottság szinten tartását, ha már a teljes harmónia megteremtésére való törekvés a kezdetektől fogva esélytelennek mutatkozik is.

⁸ Titkos adatgyűjtés. Szakértői bizottság: a megfigyelés a terrorizmus elleni harc egyik leghatékonyabb eszköze. Galamus.hu, 2014. július 3.
http://www.galamus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=392509_titkos_adatgyujtes_szakerto_i_bizottsag_a_a_elleni

⁹ Véget ért a tömeges megfigyelések kora Amerikában. Origo.hu, 2015. június 1.
<http://www.origo.hu/techbazis/20150601-lehallgatas-amerika-freedom-act-usa-szavazas-torveny-patriot-torvenycikk-nemzetbiztonsag.html>

LAKATOS ALEXANDRA ANNA

Az informatikai bűncselekmények és a bitcoin

Tanulmányomban az informatikai bűncselekményeket és a bitcoin nevű virtuális valutát általánosságban, továbbá annak a büntetőjogra gyakorolt hatását kívánom bemutatni, kitérve a hazai és a nemzetközi gyakorlati tapasztalatokra is.

Az informatikai bűncselekmények¹

Hogyan hatott a számítógép és az internet a büntetőjogra?

A számítógépes bűnözés egyidős a számítógépek elterjedésével. Sokoldalúsága miatt a számítógép eszközévé vált egyes, korábban már ismert bűncselekményeknek, emellett katalizátora lett újabb, a társadalomra veszélyes cselekmények megjelenésének.

Az internet alapjait az 1960-as években fejlesztették ki az Egyesült Államokban. Az ARPANET (*Advanced Research Projects Agency Network*) eredetileg katonai célokat szolgált, és megteremtette az összeköttetést Angliával, Hollandiával és a skandináv államokkal.² 1991-es kereskedelmi megjelenésével az internet új színtere lett a bűnelkövetésnek: a klasszikus bűncselekmények (például csalás, pornográfia, kábítószerrel visszaélés) új formát öltöttek, és új deliktumok (például szerzői jogi jogsértések, phishing, hacking, vírustámadások) is elkövethetők lettek.³ A bűncselekmények áttörték a határokat, megnehezítve ezzel a felderítést és az elkövetők felelősségre vonását, nagy feladat elé állítva a nemzetközi jogalkotást és jogalkalmazást.

A világ és az Európai Unió reakciója a számítógépes bűnözésre

Az Egyesült Nemzetek Szervezete 1994-ben jelentette meg az informatikai bűnözéssel foglalkozó tanulmányát *UN Manual on the Prevention and Control of Computer-Related Crime* címmel, amely meghatározta a számítógéppel kapcsolatos bűncselekmények lehetséges megjelenési formáit, és hangsúlyozta az eljárási kérdések, különösen a nemzetközi együttműködés fontosságát.⁴

Az Európa Tanács 2001-ben fogadta el a számítástechnikai bűnözésről szóló egyezményt (*Conviction on Cyber-Crime*). Mintegy harminc ország képviselője 2001. november 23-án, Budapesten írta alá a budapesti egyezmény néven is ismert megállapodást, amely több lényeges szempontból meghaladta elődeit, hiszen definíciókat adott a számítástechnikai rendszer elemeire, valamint együtt tárgyalta a nemzetközi, anyagi és eljárásjogi összefüggéseket.⁵

Az Európai Unióban – a szabadságon, biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség részeként – a tagállamokkal megosztott hatáskörbe tartozik a tagállamok közötti büntügyi együttműködés, ezért a számítástechnikai bűncselekményekre nézve is minimumszabályok írhatók elő. A tanács 2005. február 24-én fogadta el a 2005/222/IB számú kerethatározatot, amely átvette a budapesti egyezmény számítástechnikai bűncselekményeket érintő tényállásait, és uniós jogforrásként kötelezővé vált az unió valamennyi tagállamára, így igen jelentős lépésnek számít az informatikai bűncselekmények elleni nemzetközi együttműködésben.⁶

Magyar fellépés az informatikai bűncselekmények ellen

Magyarországon először az 1990-es évek elején jelentek meg a számítógépet érintő bűncselekmények. Számuk néhány éven át rendkívül csekély maradt, de a számítástechnika fejlődésének gyors ütemére, a különböző informatikai alkalmazások terjedésére tekintettel egyre növekvő tendenciát mutat.⁷

A hagyományos bünelkövetéssel ellentétben, az informatikai bűncselekményeknél kevés a rendelkezésre álló statisztikai adat, a különleges infrastruktúra miatt magas a latencia, speciális az elkövetés helye, ideje, eszköze, az elkövetéshez – és a felderítéshez – speciális szakismeret szükséges, kevés adat van az elkövetők személyéről, speciális a jogi és az elkövetési tárgy is. Az információs társadalom⁸ új deliktumai többfajta jogi tárgyat sértő, illetve veszélyeztető bűncselekmények.⁹

Informatikai bűncselekmények a büntető törvénykönyvben¹⁰

Hazánkban a számítógépet, az informatikát és az internetet érintő deliktumokat többféleképpen csoportosíthatjuk. Ha az internet az elkövetés tárgya, akkor a bűncselekmény számítástechnikai¹¹, de ha az elkövetés eszköze, internetes bűncselekménnyel állunk szemben.¹²

Az interneten, illetve annak felhasználásával megvalósuló bűncselekmények közé tartoznak a tartalomszolgáltatás terén elkövetett, a hálózat biztonságát sértő és egyéb internetfelhasználással összefüggő deliktumok.¹³

Tartalom-bűncselekmények

A tartalomszolgáltatás terén elkövetett bűncselekményekkel a jogalkotó az interneten megjelentetett tartalom, illetve annak tiltott volta miatt kriminalizálja a cselekményeket.

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szt.) oltalmában részesíti a szellemi alkotásokat, amit kiegészít a büntetőjog által nyújtott védelem. Így a szerzők műveinek jogszabálysértő módon történő felhasználása¹⁴ szankciót von maga után.¹⁵

Ugyancsak a tiltott adattartalom közzététele körébe tartozik a gyermekpornográfia¹⁶, az önkényuralmi jelkép használata¹⁷, valamint a személyiségi jogi jogsértések¹⁸ egyes esetei is.

Számos deliktum kapcsolódik internetes hirdetésekhez. Itt kell megemlíteni az előkészületi magatartások között szabályozott ajánlkozást, vállalkozást bűncselekmény elkövetésére¹⁹, a közokirat-hamisítást²⁰, a kábítószerkereskedelmet²¹, valamint a csalást²².

A hálózat biztonságát sértő bűncselekmények²³

Az internet és a számítógép által uralt világban az adatot, az információt és magát az információs rendszert is védeni kell. Ehhez a büntetőjog is segítséget nyújt az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás²⁴, a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása²⁵, a védelmet biztosító műszaki intézkedés kijátszása²⁶, a tiltott adatszerzés²⁷, az információs rendszer vagy adat megsértése²⁸, valamint az információs rendszer védelmét biztosító technikai intézkedés kijátszása²⁹ törvényi tényállásaival.

Internetfelhasználással elkövetett egyéb bűncselekmények

Az internet bármely bűncselekménynél kommunikációs csatornaként funkcionálhat az elkövetők között, színtere lehet a részletek megvitatásának e-mail, chat vagy bármi más formájában.

A közösségi portálok és a cyberbullying

A közösségi portálok megjelenéséhez szükség volt az úgynevezett web 2.0-s szolgáltatások kialakítására, amelyek olyan internetes közegben működő közösségre épülnek, ahol a felhasználók megosztják egymás információit, és így a tartalmat együtt hozzák létre, maga a szerver ehhez csak a keretrendszert adja.³⁰

Facebook

A Facebook, a világ egyik legnagyobb és legismertebb közösségi hálózata, 2004. február 4-én kezdte meg működését. Egyik alapítója, az amerikai *Mark Zuckerberg* ma a világ egyik leggazdagabb embere. 2012. október 4-én a Facebook elérte az egymilliárd regisztrált felhasználót, számuk jelenleg 1,23 milliárd, ami a teljes internetpopuláció harmincnegyzed részét teszi ki.³¹

A közösségi oldal használatához regisztrációval válhatunk, ehhez mindenképpen meg kell adnunk a nevünket, születési dátumunkat, e-mail-címünket, a nemünket és az általunk választott jelszót. Ezekon kívül saját döntésünk, hogy megadjuk-e iskolai végzettségünket, politikai és vallási nézetünket³², családi állapotunkat, telefonszámunkat, vagy éppen képet, videót töltünk fel, amivel óhatatlanul kiszolgáltatjuk magunkat, családjunkat és barátainkat az internetes bűnelkövetőknek.³³

Jó, ha tudjuk, hogy a felhasználók adatlapjait folyamatosan ellenőrzik a rendszergazdák, és bármilyen nem megengedett, tisztességtelen vagy akár erőszakos viselkedés következményeként a hozzászólást vagy változtatást törlik. Ha ez a tevékenység nem szűnik meg, akkor a felhasználói profilt felfüggesztik, végső soron törlik, amit maga a felhasználó is végrehajthat. Az adminok természetesen csak olyan közösségi aktivitást „szankcionálnak”, ami a Facebook felhasználási feltételeivel³⁴ és közösségi alapelveivel³⁵ ütközik.³⁶

Saját védelmünk érdekében felhasználóként elsősorban arra kell figyelniünk, hogy az adatvédelmi beállítások közül a számunkra legmegfelelőbbet válasszuk, és alaposan gondoljuk át, hogy mely adatokat szeretnénk másokkal megosztani. Felhasználói fiókunkat „erős” jelszóval³⁷ védjük, és ismerjük a közösségi alapelveket annak érdekében, hogy ha azok megsértésével találkozunk, be tudjuk azonosítani, és tisztában legyünk azzal is, hogy úgynevezett jelentésben felhívhatjuk a szolgáltató figyelmét a megfelelő lépések megtételére.³⁸

Cyberbullying

A cyberbullying, más néven elektronikus zaklatás³⁹ elsősorban a tinédzserek között tapasztalható iskolai kiközösítés új típusa, amely az áldozathoz elektronikus úton, sok esetben közösségi portálokon eljutó durva csúfolódásokból, fenyegetésekből álló üzenetek sorozatát jelenti, amit egy vagy több felhasználó valósít meg. Az ismétlődő ellenséges magatartás hatása rendkívül káros a személyiségfejlődésre és az önbecsülésre: ami az elkövetőnek egyszerű tréfának tűnhet, az súlyos, egész életen át tartó lelki sérüléseket okozhat az áldozatnak.⁴⁰

A fenyegetések akár ismeretlen telefonszámról történt hívásokkal, sms-ben vagy mms-ben, e-mailben, vagy az áldozat honlapján, a közösségi oldalakon létrehozott profilján, akár a képei alatt vagy az általa látogatott chat-szobákban, illetve MSN-en érhetik el a sértettet. A zaklatók gyakran lejárató, gyűlölködő weboldalakat hoznak létre, titokban felvételeket készítenek a kiszemelt áldozatról megalázó helyzetben (például ahogy az iskolában csúfolják, megverik), vagy lementik az áldozat közösségi oldalakon közzétett fotóit, amelyeket retusálnak, és trágár módon kommentálják.⁴¹

Hazánkban a 15-17 évesek 93 százaléka, és a 14 évesnél fiatalabbaknak is majdnem a fele rendszeres használója az internetnek, elsősorban a közösségi oldalaknak. Pontos adat arról azonban nincs, hogy mennyire elterjedt, illetve jelen van-e egyáltalán közöttük a cyberbullying, amely *Parti Katalin*, az Országos Kriminológiai Intézet munkatársa szerint az offline változathoz is veszélyesebb, és mindig a való életben zajló zaklatás folytatása.⁴²

A bullying ellen prevenció programok⁴³ indultak, amelyek leginkább a passzív szemlélőket célozzák. Az áldozatot ugyanis már azzal meg lehet védeni a káros lelki hatásoktól, ha valaki kiáll mellette, a be nem avatkozás viszont legitímálhatja is a bántalmazást.⁴⁴

A virtuális közösségek és a virtuális bűncselekmények

Virtuális közösségek⁴⁵

Az olyan online közösségi terek fejlődésével, mint a Facebook, a YouTube vagy a sokszereplős online szerepjátékok (MMORPG)⁴⁶, a felhasználók számára lehetővé vált, hogy a fizikai világban megszokottól teljesen eltérően viselkedjenek egymással. Ennek az az oka, hogy az internet lehetőséget teremt arra, hogy a felhasználók olyan online személyiséget hozzanak létre, amely-

nek segítségével olyan viselkedést tanúsíthatnak, amelyet lehet, hogy soha sem tennének meg a valódi világban. Az úgynevezett kiberteret az emberek eszközként használják, amelyen keresztül kommunikálhatnak másokkal a Föld bármelyik pontjáról, s közben ellátja őket hírekkel, reklámokkal és szórakozással. Vannak olyanok is, akik nemcsak eszközként használják, hanem birtokba is veszik a kiberteret. Életük egy részét átviszik az itt található virtuális valóságba, és online személyiséget alakítanak ki, amelynek irányításába teljesen belefeledkeznek, miközben sok esetben elveszítik a közvetítettség tudatát: a személy nem érzékeli többé, hogy maga is benne van a médiumban.⁴⁷

Virtuális bűncselekmények

A *virtual crime* (virtuális bűnözés) kategóriája a számítógépes szoftverek által szimulált virtuális közösségekben történő bűnözést jelenti. Idetartoznak a virtuális világon belüli játékos (avatar) ellen irányuló személy elleni bűncselekmények (például kényszerítés, zaklatás), vagy a virtuális javakra⁴⁸ elkövetett csalás, lopás, sikkasztás, a más tulajdonában lévő virtuális tárgyak jogszolgáltatlan elpusztítása. A *virtual crime* olyan deliktumokat ölel fel, amelyeket egyedül az különbözteti meg a fizikai világban elkövetett bűncselekményektől (például egy fizikai értelemben vett dolog ellopásától), hogy azokat egy másik, alternatív univerzumban követik el. A *virtual crime* körébe sorolható számítógépes bűnözés a visszaélések sajátos, egyedi csoportja, amely speciális tendenciákat mutat.⁴⁹

A bitcoin

A bitcoin (általánosan használt megjelölése: BTC)⁵⁰ egy magát Nakamoto Szatosinak nevező ismeretlen személy⁵¹ 2008 novemberében megjelentetett cikke⁵² nyomán került be a köztudatba. A bitcoin egyfelől egy új típusú, peer-to-peer (P2P) hálózatra⁵³ épülő, decentralizált fizetési rendszer, technológiai értelemben tehát működésének egy központi szerver az alapja.⁵⁴ Másfelől egységnyi, nyílt forráskódú digitális fizetőeszköz, egy kriptovaluta⁵⁵, amelyet a bitcoinhálózat hoz létre egy matematikai algoritmussal, egy generált elektronikus adat, amely tranzakciók feldolgozása és jóváhagyása révén keletkezik egy előre meghatározott algoritmus alapján. Ezt a folyamatot nevezzük bányászásnak (*mining*).⁵⁶

A teljes bitcoinállomány folyamatosan bővül, becslések szerint végleges állapotát a 2140. év környékén éri el, amikor huszonegymillió bitcoin lesz

forgalomban. Az elemzések azt mutatják, hogy a teljes BTC-állomány hetvenöt százalékát tizenegyezer ember birtokolja, ami hozzájárul a rendszer viszonylagos stabilitásához.⁵⁷

A bitcoin mint virtuális fizetőeszköz

Eltérően az általános értelemben vett elektronikus pénztől⁵⁸, a BTC-nek nincs kibocsátója, a rendszer felett semmilyen szervezetnek vagy vállalatnak nincs hatalmi befolyása, és így prudenciális felügyelete⁵⁹ sem. A bitcoin tehát közgazdasági értelemben decentralizált, egy virtuális fizetőeszköz, amely az interneten létezik és teljes mértékben bitekből áll, fizikai megtestesülésével, érmeként vagy bankjegyként sehol sem találkozhatunk vele. Nincs mögötte fedezet áruban, aranyban vagy bármilyen más nyersanyagban, csupán az a harmincegyezer sornyi forráskódból álló szoftver, amivel hozzáférhetünk a teljesen virtuális fizetőeszközhöz. A BTC a P2P csomópontjai által tárolt elosztott adatbázisra támaszkodik, amely tartalmazza a tranzakciók adatait, garantálva az elektronikus fizetőeszközökre vonatkozó alapvető követelményeket.⁶⁰

A polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) 5:14. § alapján a bitcoin polgári jogi értelemben nem dolog, és nem tekinthető sem pénznek, sem készpénz-helyettesítő fizetési eszköznek minősülő elektronikus pénznek, hiszen nincs kibocsátója. Ugyanezen okból a tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. törvény (Tpt.) 5. § (1) bekezdésének 29. pontja szerint értékpapírnak sem minősül. Mivel a vagyoni jog, az árucikk és a szellemi termék fogalmába sem tartozik, a BTC jogi megítélése jelenleg kérdéses, nemzeti jogunkban egyelőre kezelhetetlen, értelmezhetetlen.⁶¹

A Magyar Nemzeti Bank fogyasztóvédelmi feladatkerében kiadott figyelmeztetéseiben⁶² ugyanakkor már foglalkozott a BTC-vel, és azt „fizetésre használható eszközként” jelölte meg. *Szathmáry Zoltán* emiatt arra a következtetésre jutott, hogy a bitcoin jelenleg jogilag nem kategorizált virtuális jószág, virtuális vagyontárgy, amely részben dolog (pénz) módjára viselkedik.⁶³

Hogyan lehet BTC-vel fizetni?

A bitcoinhálózat váza egy úgynevezett blokklánc (*block-chain*), amely egy nyilvános adatbázis: tartalmazza az összes eddig megtörtént tranzakciót, és az újabb tranzakciókkal folyamatosan bővül. A blokklánc jelentősége az, hogy nyilvános adatbázisként visszavethető, ellenőrizhető és szabadon le-

kérdézet, emellett az összes lezajlott tranzakció adatbázisaként minden további intézkedés nélkül hiteles adatokat szolgáltat.⁶⁴

A rendszer használatához le kell tölteni egy ingyenes szoftvert⁶⁵ az internetről, amelyet a bitcoin hivatalos honlapján⁶⁶ találunk meg. Ez a nyílt forráskódú program funkcionál virtuális pénztárcaként a számítógépen, amely a digitálisan megjelenő BTC-t tárolja. A bitcoin tehát nem kézzelfogható, fizikailag létező fizetőeszköz, hanem egy olyan virtuális pénzüsszeg, amely társítva van egy virtuális pénztárcával, ami nem más, mint egy wallet.dat nevű fájl a merevlemezen. A pénztárcát ezért akár el is lehet lopni, ha valaki illetéktelenül behatol a rendszerbe. Ennek megakadályozása érdekében érdemes biztonsági másolatokat készíteni a fájlokról, de léteznek olyan internetes szolgáltatások is, ahova regisztrálva feltölthetjük a tárcánkat, és ahhoz csak megadott jelszavunkkal férhetünk hozzá.⁶⁷

A virtuális pénztárcaként működő program másik jellemzője, hogy azzal lehet egymásnak bitcoinokat küldeni. A tranzakciók kivitelezésére szolgálnak az úgynevezett bitcoincímek, amelyeket a virtuálispénztárca-szoftver kérésünkre automatikusan generál. Minden felhasználónak van legalább egy bitcoincíme, amely logikailag egy e-mail-címhez hasonlít. A program elvileg minden egyes tranzakcióhoz külön címet készít, növelve ezzel az anonimitást és a rendszerbiztonságot.⁶⁸ Az egyszer már létrehozott címetek nem lehet kitörölni, azok a digitális pénztárcában bármikor visszakereshetők, és az is megtekinthető, hogy adott címről mennyi pénzt kapott, illetve mennyit utalt át annak tulajdonosa.⁶⁹

Mindegyik bitcoincím két részből áll: az egyik az úgynevezett nyilvános kulcs, a másik a privát kulcs. A nyilvános kulcsot a programba való belépéskor látni lehet, míg a címhez tartozó privát kulcs rejtve marad. Egy adott cím nyilvános kulcsának olvasható formája 33 karakterből áll, és mindig egyesével kezdődik.⁷⁰ Az ilyen nyilvános kulcsot kell megadnunk másoknak, amikor a bitcoinhálózaton keresztül BTC-t szeretnénk küldeni. A tranzakciók hitelesítéséhez a program a privát kulcsot használja, amely egyfajta elektronikus aláírásként funkcionál, növelve ezzel a biztonságot. A nyilvános kulcsokat és a hozzájuk tartozó privát kulcspárokat a wallet.dat fájlban tárolja a program. A tranzakció teljesüléséhez a privát kulcsokat nem szükséges megadni a másik félnek, ellentétben a publikus kulcsokkal. A bitcoinhálózat a rajta keresztül létrejövő tranzakciókat az egész hálózaton szétküldi, így azok teljesen nyilvánosak.⁷¹ A BTC-vel végzett valamennyi tranzakció a hálózatot használó közösség 51 százalékának konszenzusa után végleges és visszafordíthatat-

lan. A rendszer működése tehát kizárja a többször felhasználható bitcoinok forgalomba hozatalát, vagy egy BTC többszöri felhasználását.⁷²

A program semmilyen információt nem kér a személyes adatokat illetően, a bitcoincímek tulajdonosaira vonatkozó információk tehát egyáltalán nem ismertek, így részükre garantált a teljes anonimitás. Általánosságban elmondható, hogy a professzionális titkosítás és az anonimitás miatt az elővigyázatos felhasználók informatikai eszközökkel való nyomon követése nem vagy csak nagyon nehezen kivitelezhető.⁷³ Ez az, ami miatt sokan megkérdőjelezzik a bitcoin legitimitását, hiszen nem kell ahhoz túl nagy fantázia, hogy elképzeljük: milyen lehetőségeket nyújthat a rendszer a teljes anonimitás mögé bújó internetes bűnelkövetők számára.

Az interneten elkövetett bűncselekmények nyomozati és bizonyítási nehézségei

Az internetes bűnelkövetésnél alapvetően az jelenti a nyomozás és a bizonyítás nehézségeit, hogy digitális bizonyítékokkal kell dolgozniuk a hatóságoknak. Ilyenek az adathordozókon lévő digitális dokumentumok (szövegek, képek, filmek, adatbázisok), a jellemzően winchestereken megtalálható digitális nyomok (swap file, átmeneti, töredék-, törölt állományok), valamint a szolgáltatók által nyilvántartott napló- és regisztrációs adatok. Közülük az első megtekintéséhez nem, míg a második rögzítéséhez szükséges a különleges szakértelem (igazságügyi informatikai szakértő), a harmadik kategória kapcsán pedig a szolgáltatók törvényben előírt megőrzési kötelezése⁷⁴ nyújt segítséget a felderítésben. E bizonyítékok beszerzése elsősorban a Be. 71. §-a szerinti megkereséssel, a Be. 151. §-ában szabályozott lefoglalással, vagy a Be. 158/A § (1) bekezdésében írt számítástechnikai rendszer⁷⁵ útján rögzített adatok megőrzésére kötelezés keretében történik.⁷⁶

Bűnüldözés: cyber-attacks

A *cyber-attacks* a személyek vagy komplett szervezetek elleni támadások olyan formája, amely informatikai rendszereket, számítógépes hálózatokat és/vagy személyi számítógépeket céloz, azokat rendszerint anonim eszközökkel támadja a rendszer túlterhelése, az oda való betörés, vagy adatlopás érdekében.⁷⁷

Magyarország

2015. december 22-én kutatási célú interjút készítettem *Pál Tamás* rendőr őrnaggyal, a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda⁷⁸ csúcstechnológiai bűnözés elleni osztályának osztályvezető-helyettesével. Pál Tamás elmondta, hogy az osztály a hatáskörébe tartozó kiberbűncselekmények (*cyber-attacks*)⁷⁹ miatt induló büntetőügyekben nyomozati tevékenységet végez, és bár a Nemzeti Nyomozó Iroda szakirányítási feladatot nem lát el, segítséget nyújtanak a kiberbűnözés kapcsán eljáró más szervezeteknek is. Nyomozóik emellett elsősorban az online gyermekpornográfiával (gyermekek szexuális kizsákmányolása) kapcsolatos büntetőügyekben járnak el.⁸⁰ Az osztályon dolgozó technikusok továbbá monitorozó tevékenységet folytatnak nyílt forráskódú adatok elemzése körében⁸¹, valamint külső segítőként tevékenykednek hiteles adatmentések során (forenzikus munka).

A konkrét büntetőügyeket illetően Pál Tamás azt mondta, hogy leginkább rendszer elleni támadások miatt indult eddig nyomozás az osztályon, bitcoint érintő bűncselekmény miatt Magyarországon még nem tettek feljelentést. A közelmúltban elsősorban az Anonymous nevű hackercsoport⁸² 2012. márciusi Alkotmánybíróság elleni⁸³, valamint a 2015. december végén Magyarországi kormánya, miniszterelnöke és a nagyobbik kormánypárt elleni⁸⁴ támadásai miatt induló nyomozásokról értesülhettünk.

Nemzetközi bűnügyi együttműködés

Tanulmányom témájára koncentrálna fontos kiemelni, hogy a kiberbűncselekményeket általában határokon átnyúló elkövetés jellemzi, ezért az ilyen ügyekben zajló nyomozások során gyakran bűnügyi együttműködésre, illetve jogsegélykérelmekre van szükség.

A nemzetközi bűnügyi együttműködés formáit a nemzetközi bűnügyi jogsegélyről szóló 1996. évi XXXVIII. törvény, a bűnüldöző szervek nemzetközi együttműködéséről szóló 2002. évi LIV. törvény, valamint az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről szóló 2012. évi CLXXX. törvény szabályozza. Ezek közé tartozik például a közös nyomozó csoport létrehozása, valamint a fedett nyomozó alkalmazása, amelyben a magyar bűnüldöző szervek az Országos Rendőr-főkapitányság Nemzetközi Bűnügyi Együttműködési Központjának (Nebek) közreműködésével vesznek részt.

Pál Tamás elmondása szerint a Nemzeti Nyomozó Iroda munkatársai 2014. november 6-án nemzetközi bűnügyi együttműködés keretében vettek

részt az Amerikai Egyesült Államokkal együttműködve, az Europol koordinálásával világszerte zajlott ügynevezett Onymous akcióban, amelynek két magyar szála is volt. Az akció keretében összesen 17 online piacteret üzemeltető személyt fogtak el, 410 rejtett hálózatot kapcsoltak le, valamint nagy értékű BTC-t, eurót és egyéb vagyontárgyakat foglaltak le.⁸⁵

Az egyre fenyegetőbbé váló kiberbűnözés elleni küzdelem jegyében 2013 januárjában hozták létre az Europol EC3 (European Cybercrime Center) nevű európai rendőrségi szervezetet, amely fő prioritásaként jelölte meg – a gyermekek szexuális kizsákmányolása és az online csalások mellett – az Európai Unió kritikus infrastruktúrái és informatikai rendszerei elleni kibertámadások (*cyber-attacks*) megakadályozását, aminek következtében szoros együttműködés alakult ki a részt vevő országok hatóságai és a civil szféra számos szakértője⁸⁶ között. Az Europol EC3 munkatársai nemzetközi szinten koordináló, elemző és felderítő munkát végeznek, segítségükkel felgyorsult az információáramlás, valamint a nyilvántartásokba történő adatfeltöltés és -letöltés is, ami jelentősen megkönnyíti a bűnüldöző szervek munkáját.⁸⁷

A bitcoint érintő visszaélések a gyakorlatban

Az Europol EC3 és a Nemzeti Nyomozó Iroda gyakorlata szerint a BTC-vel elkövetett deliktumok három csoportba oszthatók: 1. a tisztán kiberbűncselekmények (például a világ legnagyobb virtuális pénzügyi kereskedési központjának számító japán tőzsde, az MtGox BTC tőzsde összeomlása az ott található bitcoinok eltulajdonítása miatt⁸⁸); 2. a kiberbűncselekményekkel összefüggésbe hozható cselekmények (például az ügynevezett *ransomware*-ek, a különböző zsarolóprogramok használata, majd a sértettől BTC követelése⁸⁹); valamint 3. az olyan bűncselekmények, ahol az anonimitás érdekében BTC-vel lehet fizetni (például a Silk Road nevű illegális weboldal esete).

A Silk Road

Ahogy a tanulmány elején említettem, az internet őse katonai alapokon jött létre, ez után kezdték alkalmazni először az egyetemek zárt közösségeiben, majd 1991-ben a kereskedelmi használata is lehetővé vált.

A kereskedelmi megjelenés után kialakult az internetnek egy olyan része, amely az átlagos felhasználók által érzékelt, kb. tíz-tizenöt százaléknyi adattartalmat magában foglaló nyílt interneten túli láthatatlan részt jelenti. Ezt nevezük angolul *deep web*nek, e terület legfőbb jellemzője, hogy az ott futó

szolgáltatásokat nem lehet azonosítani, illetve ahhoz szükség van egy speciális programra, mint amilyen például a TOR (*the onion router*). A TOR eredetileg az amerikai haditengerészet projektje volt, napjainkban azonban nyílt forráskódú programként bárki letöltheti, így vált az internet sötét oldalának (*dark web*) motorjává, a kábítószer és a gyermekpornográfia fellelvárává.⁹⁰

A *dark web* egyik méltán hírhedt site-ja volt a Silk Road, egy a TOR titkosító hálózaton elérhető – tehát a klasszikus keresőszervekek számára láthatatlan – online piactér, ahol különböző illegális tevékenység folyt: lehetett például hamis személyi okmányokat és drogot is rendelni, tiltott pornográf tartalmak voltak elérhetők, sőt emberek megölésére is lehetett megbízást adni úgy, hogy – az anonimitás érdekében – a számlát nem valódi pénzzel, hanem bitcoinnal egyenlítették ki, ami a BTC már említett jellemzői miatt – a banki átutalással ellentétben – nem nagyon volt visszakövethető.⁹¹ Az Amerikai Egyesült Államok Szövetségi Nyomozó Irodája (FBI) 2013 őszén hajtott végre rendőrségi akciót az ügyben, ennek keretében zárolták a Silk Road weboldalát, ahol több mint 1,2 billió amerikai dollár értékben bonyolítottak le illegális üzleteket, amiből 9,5 millió BTC (1,2 milliárd dollár) haszon származott, ebből csak a tulajdonoshoz hatszázezer BTC (80 millió dollár) bevétel folyt be.⁹²

Az FBI cyber-crime-specialistája, *Christopher Tarbell* beszámolója szerint⁹³ a Silk Road alapítója, a Dread Pirate Roberts (DPR) nicknevű személy úgy került rendőrkézre, hogy a website létrejötte után, 2011. január 27-én „Altoid” felhasználónév alatt egy kábítószerrel kapcsolatos fórumbejegyzésben megemlítette a Silk Roadot, és javasolta annak kipróbálását. Két nappal később egy Bitcoin Talk nevű fórumon „Altoid” közzétette az oldal linkjét, és arról érdeklődött, hogy azt látta-e már valaki. Nyolc hónappal később a Bitcoin Talkon „Altoid” IT-szakembereket keresett egy BTC-válalkozáshoz, és elérhetőségként a rossulbricht@gmail.com e-mail címet adta meg. Az e-mail cím alapján *Ross William Ulbricht* nyilvános Google profilján látható volt, hogy kedvelője az osztrák Ludwig von Mises Intézetnek, amit DPR a Silk Road filozófiájának forrásaként említ. Dread Pirate Roberts egy olyan hálózatról használta az internetet, amely fals IP-címet hozott létre (virtual private network: VPN), azonban a VPN-szerver bejegyzései alapján megállapították, hogy egy San Franciscó-i internétkávézóból csatlakozott a rendszerre, amely éppen Ulbricht tartózkodási helyének közelében volt. 2011 júliusában egy Kanadából érkezett csomagot foglaltak le, amelyben kilenc különböző névre kiállított, de minden esetben Ulbricht fényképével ellátott hamis személyazonosító okmányokat találtak. A nyomozás során korábban

megállapították, hogy DPR a Silk Roadon hamis okmányokat kívánt szerezni azért, hogy további szervereket béreljen a weboldal számára. Kiderült az is, hogy nem ez volt az egyetlen eset, amikor DPR illegális szolgáltatást próbált vásárolni az oldalon: 2011 márciusában ugyanis egy a Silk Road-felhasználók ezrei személyes adatainak kiszivárogtatásával fenyegető személy megölését rendelte meg százötvenezer dollárnyi BTC-ért cserébe. A harmincéves Ross William Ulbrichtot 2015 februárjában mind a hét vádpontban⁹⁴ bűnösnek találta a manhattani bíróság, e miatt 2015 májusában életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésre ítélték.⁹⁵

Zsarolóprogramok

Az úgynevezett *ransomware*-ek hatékonyan vegyítik a digitális és a hagyományos bűnözés elemeit, hiszen olyan rosszindulatú programok, amelyek a számítógépre települve zsarolóüzenetekkel árasztják el a felhasználót. A többnyire rendőrségi logókkal ellátott figyelmeztetésekben⁹⁶ általában az áll, hogy a hatóságok a gépen tiltott pornográf tartalmat találtak, emiatt a felhasználó fizessen be egy meghatározott pénzösszeget (maximum néhány száz eurós büntetés), és ezzel a dolog el van intézve.⁹⁷ Egy román férfi, miután hasonló üzenetet kapott, elkeseredésében felakasztotta négyéves kisfiát, majd magával is végzett. Búcsúlevele szerint nem tudta elviselni a gondolatot, hogy évekre börtönbe menjen.⁹⁸

A zsarolóprogramoknak alapvetően két fajtájuk létezik: 1. az úgynevezett *lockerek*, amelyek csak kizárják a felhasználót; valamint 2. a *cryptoware*-ek, amelyek titkosítják is a merevlemez tartalmát, így már nem egyszerű visszaszerezni az irányítást a számítógép felett.⁹⁹

Az első zsarolóprogram a Gpcode volt, amelyet 2004-ben fejlesztettek ki Oroszországban. Ezt követte a fájlokat archiváló Cyrip, majd jött a Krotten, amely a regisztrációs adatbázist is átírta. 2008-ban érkezett a Gpcode továbbfejlesztett változata, amely nagyon jó titkosítást használva rejtette el a fájlokat. A fejlődés következő lépései az MBR *ransomware*-ek voltak, amelyek már az úgynevezett *master boot record*ot írták át, a merevlemeznek azt a részét, amely az operációs rendszer betöltéséért felel. Ezért lényegében el sem indult addig a gép, amíg a sértettek nem fizettek.¹⁰⁰

Az online zsarolás csúc sát a CTB-locker nevű cryptolocker testesíti meg, mert nemcsak titkosítja a fájlokat, hanem az elkövetők az anonimitást biztosító TOR hálózat mögül kommunikálnak a sértettekkel, ami miatt mind őket, mind az általuk használt szervereket nagyon nehéz felderíteniük a hatóságok-

nak. A program testre szabott üzeneteket küld a sértetteknek anyanyelvükön, akik emiatt könnyebben tesznek eleget az elkövetők követelésének: fontos adataik visszaszerzése érdekében bitcoinban fizetnek. Így a tranzakciókat sem egyszerű lekövetni.¹⁰¹

A BTC-tranzakciók nyomon követése és a bitcoin biztosítása

A block-chain analízis

A BTC megtalálásának leghatékonyabb módja, ha valamilyen módon sikerül megismerni az elkövetőknél lévő privát kulcsokat. Az elkövetők megtalálása azonban ehhez képest még bonyolultabb feladat. Annak érdekében, hogy a bitcoinhálózaton zajló titkosított és anonim tranzakciókat, illetve azok adatait meg lehessen ismerni, szükség van egy olyan módszerre, amely a nyilvános adatbázisként működő blokláncot elemzi és értelmezi. Ezt nevezzük block-chain analízisnek, e módszer azon alapul, hogy valamely, a láncolatban részt vevő személy nyilvános kulcsának birtokosa ismertté válik, ezáltal a hozzá kapcsolódó további személyek kiléte is megállapítható. Ez az új tudományterület, amelyet már az igazságszolgáltatásban is alkalmaznak, segít mindezt megvilágítani.¹⁰²

Pál Tamás elmondása szerint a BTC-t érintő ügyekben a bűnüldözés számára elsősorban a régi és az új iskola ötvözése, tehát a hagyományos feldeítő tevékenység modern informatikai eszközökkel történő megtámogatása vezethet eredményre kitartó elemző munkával, adatgyűjtéssel és fedett nyomozók alkalmazásával, amit a hivatkozott Silk Road esete is igazolt az Egyesült Államokban. A hatóságok számíthatnak emellett cégek és magánszemélyek segítő támogatására, akik block-chain elemző szoftvereket fejlesztenek. Ilyen program indult például az osztrák–német egyetemi és kormányzati együttműködés keretében Bitcrime projekt¹⁰³ elnevezéssel.

A bitcoin biztosítása

A BTC biztosítása elsősorban lefoglalással történik, hiszen a bitcoin – információs rendszerben tárolt adat lévén – elvileg lefoglalható a Be. 151. § (2) bekezdése alapján.

A probléma azonban abban rejlik, hogy a lefoglalás elsődleges tárgya csak dolog lehet, míg maga a lefoglalás a dolog birtoklásának ideiglenes elvonását jelenti. A lefoglalás és a büntetőeljárás során lefoglalt dolgok kezelésének,

nyilvántartásának, előzetes értékesítésének és megsemmisítésének szabályairól, valamint az elközbzás végrehajtásáról szóló 11/2003. (V. 8.) IM–BM–PM együttes rendelet 67. § (1) bekezdésére tekintettel az elektronikus adat megőrzésének biztosítása másolással, illetve lementéssel lehetséges. Szathmáry Zoltán szerint a fizikai dolgok lefoglalásának megfelelő eljárás valójában az adat áthelyezése lenne, azaz törlése az eredeti tárhelyről és rögzítése egy új tárhelyen. A tulajdonos BTC feletti rendelkezési jogát elméletileg fel lehet függeszteni, de nem a privát kulcs biztosításával, illetve a wallet.dat fájl áthelyezésével, hanem csak tranzakció révén¹⁰⁴. Az ilyen módon történő lefoglalás eredményessége azonban nagyban függ a bitcointulajdonos együttműködésétől. Ezért Szathmáry szerint indokolt lenne tisztázni a bitcoin helyzetét a magyar jogrendszerben, és ennek tükrében felülvizsgálni a büntetőeljárásban alkalmazható kényszerintézkedéseket, figyelemmel a biztosított adatok integritása megőrzésének követelményére és a bizonyítás eredményességének igényére.¹⁰⁵

A gyakorlatban a bűnüldöző szervek helyi és nemzetközi szinten is számos módszert és protokollt dolgoztak ki a bitcoinnal kapcsolatos kényszerintézkedések metodikájára. Ezek bemutatásától azonban a jelenleg zajló és a jövőben folytatandó nyomozások sikerességének érdekében el kell tekintenem.¹⁰⁶

Zárszó

A munkám során érintett kérdések kapcsán tanulságként az szűrhető le, hogy a bitcoin létező jelenség, amely hatással van a XXI. század emberének életére – nemcsak a széles körű informatikai tudás birtokában lévő nyugati társadalmakban, hanem már Magyarországon is. Az eddigi tendenciák alapján azt lehet mondani, hogy a bitcoin világszerte egyre ismertebb, és mint ilyen, hosszú távon fokozatosan a mindennapjaink részévé válhat.

Jelenleg azonban véleményem szerint elsődlegesen arra kell felhívni a figyelmet állami szinten, hogy a BTC milyen veszélyeket rejt magában, hogyan hozható összefüggésbe a bűnelkövetéssel és így az áldozattá válassal. Ebben a megközelítésben Magyarország szerencsére nem tekinthető célországának. Ugyanakkor fontos, hogy az állampolgárok tisztában legyenek azzal, hogy mivel kerülhetnek szembe, ha az internetet óvatlanul használják, és a szakemberek készüljenek fel arra, hogy hamarosan Magyarországon is indulhat olyan büntetőügy, amelyben bitcoin a visszaélés tárgya.

IRODALOM

- A Nemzeti Nyomozó Iroda nyomoz a Fideszt megfenyegető Anonymous-videó miatt. *Index.hu*, 2015. december 29.
http://index.hu/belfold/2015/12/29/a_nemzeti_nyomozo_iroda_nyomoz_a_fideszt_megfenyegeto_anonymus-video_miatt/?token=b00c43ef2daca087daf02e3d04e98b8f
- Az FBI lecsapott a web sötét oldalára. *Index.hu*, 2013. október 3.
http://index.hu/tech/2013/10/03/az_fbi_lecsapott_a_web_sotet_oldalara/
- Bakó Tamás:** Bitcoin hálózatok elemzése. Szakdolgozat, Budapest, 2015
https://www.cs.elte.hu/blobs/diplomamunkak/msc_actfinmat/2015/bako_tamas.pdf
- Berkes György (szerk.):** Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára. 2. kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2008
- Cseh Gergely:** A közösségi portálok árnyoldalai. *Infokommunikáció és Jog*, 2013/2.
- Dzindzisz Magdalena:** Lerohanták a bitcoin feltételezett alapítójának házat. *Index.hu*, 2015. december 9. http://index.hu/tech/2015/12/09/lerohantak_a_bitcoin_feltetelezett_alapitajanak_hazat/
- Életfogytiglanit kapott a Silk Road alapítója. *Index.hu*, 2015. május 30.
http://index.hu/tech/2015/05/30/eletofogytiglanit_kapott_a_silk_road_alapitoja/
- Elfogták a magyar Anonymous 16 éves vezetőjét. *HVG.hu*, 2012. szeptember 8.
http://hvg.hu/tudomany/20120908_Elfogtak_a_magyar_Anonymous_16_eves_vezet
- Elítélték a Silk Road alapítóját. *Origo.hu*, 2015. február 5. <http://www.origo.hu/tech-bazis/20150205-eliteltek-a-silk-road-alapitajat.html>
- Eszteri Dániel:** A World of Warcraft-tól a Bitcoin-ig: Az egyén, a gazdaság és a pénz helyzetének magán- és büntetőjogi elemzése a virtuális közösségekben. Doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs, 2015
<http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/eszteri-daniel/eszteri-daniel-muhelyvita-ertekezés.pdf>
- Ezért nem érdemes bitcoinnal kereskedni. *Privátbankár.hu*, 2014. április 22.
<http://m.privatbankar.hu/cikk/ezert-nem-erdemes-bitcoinnal-kereskedni-268109>
- Fehér Katalin:** A virtuális valóság elmélete és gyakorlata. *Médiakutató*, 2003. nyár.
http://www.mediakutato.hu/cikk/2003_02_nyar/06_virtualis_valosag/02.html
- Hegveshalmi Richárd:** Magyarul is terjed a híres zsaroló vírus. *Index.hu*, 2014. március 20.
http://index.hu/tech/2014/03/20/magyarul_is_terjed_a_hires_zsarolovirus/
- Ibolya Tibor:** A „torrentraziák” büntetőjogi megítélése. <http://ibolyatibor.atw.hu/Sajat/7.pdf>
- Laczi Beáta:** A számítógép és a büntetőjog. *Magyar Jog*, 2001/3.
- Lakatos Alexandra Anna:** Az interneten elkövetett rágalmozás és becsületsértés egyes kérdései. <http://www.mabie.hu/cikkek-tanulmányok>
- Laza Bálint:** Bejártuk a web sötét oldalát. *Index.hu*, 2013. január 29.
http://index.hu/tech/2013/01/29/bejartuk_a_web_sotet_oldalal/
- Laza Bálint:** Megalakult a Nemzeti Kibervédelmi Intézet. *Index.hu*, 2015. október 1.
http://index.hu/tech/2015/10/01/itt_a_nemzeti_kibervedelmi_intezet/

Laza Bálint: Gyerekpornót nézett? Fizessen! *Index.hu*, 2015. december 18.
http://index.hu/tech/2015/12/18/gyerekpornot_nezett_fizessen/

Nagy Zoltán: A számítógépes környezetben elkövetett bűncselekmények kodifikációjáról de lege lata, de lege ferenda. *Belügyi Szemle*, 1999/11.

Nagy Zoltán András: Bűnözés Magyarországon. Informatikai bűncselekmények. *Magyar Tudomány*, 2001/8. <http://www.matud.iif.hu/01aug/nagyz.html>

Onymous akció. *Hirpress.hu*, 2014. november 12.
<http://hirpress.hu/index.php?pg=cikk&id=9772>

P., J.: Virtual Currency. Bits and bob. *The Economist*, June 13, 2011.
<http://www.economist.com/blogs/babbage/2011/06/virtual-currency>

Parti Katalin: Az iskolai online bántalmazás felmérése és komplex kezelése a TABBY in Internet nemzetközi keretében. *Infokommunikáció és Jog*, 2012/5–6.

Satoshi, Nakamoto: Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. 2008.
<http://bitcoin.org/bitcoin.pdf>

Szathmáry Zoltán: A számítástechnikai bűncselekmények és rendszertani elhelyezésük. *Jogtudományi Közlöny*, 2012. április

Szathmáry Zoltán: Az elektronikus pénz és a bitcoin biztosítása a büntetőeljárásban. *Magyar Jog*, 2015/11.

Szathmáry Zoltán: Bűnözés az információs társadalomban. Az információs társadalom devianciái. *Infokommunikáció és Jog*, 2008/26.

Takács Tibor (szerk.): Az informatikai jog nagy kézikönyve. CompLex Kiadó, Budapest, 2009

Vámosi Gergő: Büntény is lehet a netes gúnyolódásból. *origo*, 2010. március 25.
<http://www.origo.hu/techbazis/internet/20100325-cyberbullying-artalmatlanak-latszo-eroszak-a-kiberterben.html>

Vírus kapott a számítógépe, megölte a gyereket. *Index.hu*, 2014. március 14.
http://index.hu/tech/2014/03/14/virus_kapott_a_szamitogepe_megolte_a_gyereket/

LÁBJEGYZETEK

- 1 Lakatos Alexandra Anna: Az interneten elkövetett rágalmozás és becstületsértés egyes kérdései. <http://www.mabie.hu/cikkek-tanulmányok>
- 2 Nagy Zoltán előadása a PTE infokommunikációs szakjogászai képzés 2013–2014-es tanév első félévében, Budapesten.
- 3 Az első számítógépes bűncselekmény 1959-re nyúlik vissza, amikor az egyesült államokbeli Walston and Co. alelnöke 250 ezer amerikai dollárt sikkasztott hamis lyukkártyák segítségével. In: Nagy Zoltán: A számítógépes környezetben elkövetett bűncselekmények kodifikációjáról de lege lata, de lege ferenda. *Belügyi Szemle*, 1999/11. Idézi Laczi Beáta: A számítógép és a büntetőjog. *Magyar Jog*, 2001/3., 138. o.
- 4 Laczi Beáta: i. m. 138. o.
- 5 Szathmáry Zoltán: A számítástechnikai bűncselekmények és rendszertani elhelyezésük. *Jogtudományi Közlöny*, 2012. április, 170. o.
- 6 Uo.
- 7 Laczi Beáta: i. m. 139. o.
- 8 Ennek a társadalomtípusnak a sajátossága az információ és az információtechnológia központi szerepe. [https://hu.wikipedia.org/wiki/Információs_társadalom_\(fogalom\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Információs_társadalom_(fogalom))

- 9 Szathmáry Zoltán: Bűnözés az információs társadalomban. Az információs társadalom devianciái. Infokommunikáció és Jog, 2008/26., 154–157. o.
- 10 A büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.).
- 11 Azokat a deliktumokat értjük ezen, amelyek egy számítástechnikai rendszerrel vagy számítástechnikai adattal hozhatók kapcsolatba oly módon, hogy az elkövetés eszközeként jelennek meg, vagy a bűncselekmény elkövetési tárgyai. In: Takács Tibor (szerk.): Az informatikai jog nagy kézikönyve. CompLex Kiadó, Budapest, 2009, 547. o.
- 12 Uo.
- 13 Peszleg Tibor előadása a PTE infokommunikációs szakjogászai képzés 2013–2014-es tanév első félévében, Budapesten.
- 14 Ennek kapcsán manapság leginkább a fájlcsereelő programokról (torrent, BitTorrent) hallhatunk. In: Ibolya Tibor: A „torrentrazziaák” büntetőjogi megítélése. <http://ibolyatibor.atw.hu/Sajat/7.pdf>
- 15 Például szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése (Btk. 385. §), védelmet biztosító műszaki intézkedés kijáratása (Btk. 386. §).
- 16 Btk. 204. §
- 17 Btk. 335. §
- 18 Például személyes adattal visszaélés (Btk. 219. §), zaklatás (Btk. 222. §), rágalmozás (Btk. 226. §), a becsület csorbítására alkalmas hamis hang- vagy képfelvétel nyilvánosságra hozatala (Btk. 226/B §), becsületsértés (Btk. 227. §), kegyeletsértés (Btk. 228. §)
- 19 Btk. 11. §
- 20 Btk. 342. §
- 21 Btk. 176–177. §
- 22 Btk. 373. §
- 23 A számítógép elterjedése óta vannak, akik olyan adattálmányokhoz kívánnak hozzáférni, amelyekhez hiányzik vagy nem elégséges a belépési jogosultságuk (hacking). A leghírhedtebb hacker Kevin Mitnick (alvilági nevén Condor), akit többször ítéltek el különböző elektronikai bűncselekményekért. In: Nagy Zoltán András: Bűnözés Magyarországon. Informatikai bűncselekmények. Magyar Tudomány, 2001/8. <http://www.matud.iif.hu/01aug/nagyvz.html>
- 24 Btk. 375. §
- 25 Btk. 392. §
- 26 Btk. 386. §
- 27 Btk. 422. §
- 28 Btk. 423. §
- 29 Btk. 424. §
- 30 Cseh Gergely: A közösségi portálok árnyoldalai. Infokommunikáció és Jog, 2013/2., 91. o.
- 31 A felhasználók Facebook-interakciója 2014-ben: 201 milliárd ismeretségi kapcsolat, hatmilliárd lájk naponta, négyszázmilliárd megosztott fotó, 7,8 billió elküldött üzenet. <https://hu.wikipedia.org/wiki/Facebook>
- 32 Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény 3. § 3. pontja alapján különleges személyes adat.
- 33 Cseh Gergely: i. m. 92. o.
- 34 <https://www.facebook.com/policies>
- 35 <https://www.facebook.com/communitystandards>
- 36 Iдетartozik például az erőszak és fenyegetés, a durva erőszak, a megfélemlítés és zaklatás, a gyűlöletbeszéd, a meztelenség és pornográfia, a személyazonosság, az adatvédelem és a szellemi tulajdon megsértése, az adathalászat és a kérértlen tartalmak elküldése.
- 37 Ezen a minél megfejthetlenebb jelszót értjük, amelyben számok, szimbólumok, illetve kis- és nagybetűk szerepelnek.
- 38 Cseh Gergely: i. m. 93. o.

- 39 A zaklatás közzéadás bűncselekmény, amelynek magánindítványra büntethető elkövetője rendszeres kapcsolat kialakítására törekszik a sértettel annak akarata ellenére, a háborgatás rendszeres vagy tartós, akár személyesen, akár valamely telekommunikációs eszköz igénybevétele útján (Btk. 222. §).
- 40 <http://hu.wikipedia.org/wiki/Cyberbullying>
- 41 Vámosi Gergő: Büntény is lehet a netes gúnyolódásból. [origo], 2010. március 25. <http://www.origo.hu/techbazis/internet/20100325-cyberbullying-artalmatlannak-latszo-eroszak-a-kiberterben.html>
- 42 Uo.
- 43 2011-ben indult a TABBY (Threat Assessment of Bullying Behavior) in Internet nevű nemzetközi projekt öt ország (Olaszország, Görögország, Ciprus, Bulgária és Magyarország) részvételével. Témája a gyermekek közti internetes bántalmazás (cyberbullying) volumenének felmérése és komplex kezelése. In: Parti Katalin: Az iskolai online bántalmazás felmérése és komplex kezelése a TABBY in Internet nemzetközi keretében. Infokommunikáció és Jog, 2012/5–6., 224–226. o.
- 44 Uo.
- 45 Eszteri Dániel: A World of Warcraft-tól a Bitcoin-ig: Az egyén, a gazdaság és a pénz helyzetének magán- és büntetőjogi elemzése a virtuális közösségekben. Doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs, 2015, 15–17. o. <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/eszteri-daniel/eszteri-daniel-muhelyvita-ertekezés.pdf>
- 46 Olyan szoftverek tartoznak ide, mint a népszerű World of Warcraft, a Second Life, a Lineage II, az Eve Online, vagy akár az ingyenes Farmville is.
- 47 Fehér Katalin: A virtuális valóság elmélete és gyakorlata. Médiautató, 2003. nyár. http://www.mediakutato.hu/cikk/2003_02_nyar/06_virtualis_valosag/02.html. Idézi Eszteri Dániel: i. m.
- 48 Ilyen például a szerepjáték során küldetések teljesítésével szerzett aranytallér vagy más jutalom.
- 49 Eszteri Dániel: i. m. 93–94. o.
- 50 Az elnevezés vonatkozik a fizetőeszközt kezelő nyílt forráskódú szoftverre és az azzal létrehozott elosztott hálózatra is. <https://hu.wikipedia.org/wiki/Bitcoin>
- 51 A Wired és a Gizmodo nemrég publikált írásai után jelenleg azt feltételezik, hogy Nakamoto Szatosi azonos egy Craig Wright nevű ausztrál férfival, aki 2014-ben jelentette be, hogy szeretné megalapítani a világ első bitcoinbankját. Dzindzisz Magdalena: Lerohanták a bitcoin feltételezett alapítójának házat. Index.hu, 2015. december 9. http://index.hu/tech/2015/12/09/lerohantak_a_bitcoin_feltetelezett_alapitajanak_hazat/
- 52 Satoshi Nakamoto: Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. 2008. <http://bitcoin.org/bitcoin.pdf>
- 53 Az informatikai hálózat végpontjai közvetlenül egymással kommunikálnak, központi kitértetett csomópont (szerver) nélkül. <https://hu.wikipedia.org/wiki/Peer-to-peer>
- 54 Szathmáry Zoltán: Az elektronikus pénz és a bitcoin biztosítása a büntetőeljárársban. Magyar Jog, 2015/11., 6. o.
- 55 A kriptográfia elsősorban egy informatikai tudományág, amely a rejtjelezéssel, titkosításokkal, kódolásokkal, azok előállításával és megfejtésével foglalkozik. Ennek segítségével jött létre az a bonyolult algoritmus, amely az első decentralizált kriptovaluta, a bitcoin megszületését eredményezte 2009. január 3-án. <http://onecointHungary.webnode.hu/a-cryptovaluta-tortenete/>
- 56 Szathmáry Zoltán (2015): i. m. 6. o.
- 57 <https://hu.wikipedia.org/wiki/Bitcoin>
- 58 A jogi fogalmat az Európai Unió területére kiterjedő hatállyal a 2009/110/EK irányelv, Magyarországon a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 2013. évi CCXXXVII. törvény (Hpt.) 6. § (1) bekezdésének 16. pontja határozza meg.
- 59 A hitelintézetek állami felügyelete, amelynek célja a prudenciális (a pénzügyi kockázatot minimalizáló) szempontok érvényesítése a bankok gazdálkodásában, valamint a pénzügyi válságok kialakulásának megakadályozása. http://www.mimi.hu/gazdasag/prudencialis_felugyelet.html

- 60 Eszteri Dániel: i. m. 123–124. o.
- 61 Szathmáry Zoltán (2015): i. m. 8–9. o.
- 62 http://www.mnb.hu/archivum/Felugyelet/root/fooldal/topmenu/sajto/sajtokozolemenyek/bitcoin_kozi
- 63 Szathmáry Zoltán (2015): i. m. 9. o.
- 64 Uo. 7. o.
- 65 Ezt szintén bitcoinnak hívjuk.
- 66 <https://bitcoin.org/en/>
- 67 Eszteri Dániel: i. m. 126–129. o.
- 68 A biztonságot digitális aláírások és az úgynevezett proof-of-work rendszer adja, amely hasonlatos a fájlok megosztására használható BitTorrent technológiához (<https://hu.wikipedia.org/wiki/Bitcoin>). A proof-of-work egy olyan számítástechnikai validáló rendszer, amelyben bármilyen művelet végrehajtásának feltétele valamilyen számításgépes feladat elvégzése. Ez akkor működik hatékonyan, ha egy bizonyos aszimmetriát követ. Idézi Bakó Tamás: Bitcoin hálózatok elemzése. Szakdolgozat, Budapest, 2015. 9. o.
https://www.cs.elte.hu/blobs/diplomamunkak/msc_actfinmat/2015/bako_tamas.pdf
- 69 Eszteri Dániel: i. m. 126–129. o.
- 70 Példaul 1HCA3fcadYRQk5Sm3WGD2CPxsZqhdRXTY9. Uo.
- 71 J. P.: Virtual Currency. Bits and bob. The Economist, June 13, 2011.
<http://www.economist.com/blogs/babbage/2011/06/virtual-currency> Idézi Eszteri Dániel: i. m. 126–129. o.
- 72 Szathmáry Zoltán (2015): i. m. 7. o.
- 73 J. P.: i. m. Idézi Eszteri Dániel: i. m. 126–129. o.
- 74 Az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről szóló 2001. évi CVIII. törvény (a továbbiakban: Ekertv.) hatálya alá tartozó szolgáltatók, továbbá a távközlési szolgáltatók az előfizetésre és a kommunikációra vonatkozó adatokat kötelesek megőrizni az elektronikus hírközlésről szóló 2003. évi C. törvény (a továbbiakban: Eht.) 159/A § (1) bekezdés a)–c) és d)–k) pontjai alapján. Az első körbe tartozó szolgáltatók az általuk kezelt adatokat csak addig őrizhetik meg, amíg a szerződés meg nem szűnt, illetve a számlázás meg nem történt. Utóbbiaknál az adatmegőrzési kötelezettség egy évre, sikertelen hívások esetén fél évre terjed ki.
- 75 Számítástechnikai rendszer minden olyan berendezés, amely közvetlen emberi beavatkozás nélkül (automatikusan) végez adatfeldolgozást. Idetartoznak a számítástechnikai adatfeldolgozásra épülő memóriával bíró olyan egységek is, amelyek hagyományosan nem jelentenek számítógépet (például közcélú távbeszélő szolgáltatás, mobiltelefon-szolgáltatás igénybevételére szolgáló elektronikus kártyák, számítástechnikai berendezések felhasználásával működő hírközlési és telekommunikációs rendszerek). Berkes György (szerk.): Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára. 2. kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2008. 944. o.
- 76 Peszleg Tibor előadása a PTE infokommunikációs szakjogászai képzés 2013–2014-es tanév első félévében, Budapesten.
- 77 <https://en.wikipedia.org/wiki/Cyber-attack>
- 78 A Készenléti Rendőrség szervezete 2012. szeptember 1-jén bővült ki a Nemzeti Nyomozó Irodával, amely a Készenléti Rendőrség parancsnokának közvetlen irányítása alá tartozó országos illetékességű, igazgatóság jogállású, büntügyi feladatokat ellátó szervezeti egység. <http://www.police.hu/a-rendorsegrol/testulet/teruleti-szervek/keszenleti-rendorseg>
- 79 Idetartoznak a BTC-vel elkötvetett bűncselekmények is.
- 80 E két területtel a Budapesti Rendőr-főkapitányságon belül a számítógépes bűnözés elleni osztály, valamint a gyermek- és ifjúságvédelmi osztály foglalkozik (Pál Tamással folytatott interjú). A magyarországi kiberbiztonsági szervezetrendszert a 2015. október 1-jén megalakult Nemzeti

- Kibervédelmi Intézet koordinálja. Laza Bálint: Megalakult a Nemzeti Kibervédelmi Intézet. Index.hu, 2015. október 1. http://index.hu/tech/2015/10/01/itt_a_nemzeti_kibervedelmi_intezet/
- 81 OSINT: Open Source Intelligence. http://kereses.blog.hu/2015/10/21/ismet_open_source_intelligence_osint_konferencia
- 82 [https://hu.wikipedia.org/wiki/Anonymous_\(csoport\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Anonymous_(csoport))
- 83 Elfogták a magyar Anonymous 16 éves vezetőjét. HVG.hu, 2012. szeptember 8. http://hvg.hu/tudomany/20120908_Elfogtak_a_magyar_Anonymous_16_eves_vezet
- 84 A Nemzeti Nyomozó Iroda nyomoz a Fideszt megfélemező Anonymous-videó miatt. Index.hu, 2015. december 29. http://index.hu/belfold/2015/12/29/a_nemzeti_nyomozo_iroda_nyomoz_a_fideszt_megfélemezo_anonymus-video_miatt/?token=b00c43e2daca087daf02e3d04e98b8f
- 85 Onymous akció. Hírpress.hu, 2014. november 12. <http://hirpress.hu/index.php?pg=cikk&id=9772>
- 86 Ilyen például a Kaspersky Lab, amely a világ legnagyobb, magánkézben lévő informatikai biztonsági vállalatként bűnüldöző szervekkel is együttműködik a kiberbűnözők elleni harcban. <http://www.kaspersky.hu/>
- 87 <https://www.europol.europa.eu/ec3>
- 88 Ezért nem érdemes bitcoinnal kereskedni. Privátbankár.hu, 2014. április 22. <http://m.privatbankar.hu/cikk/ezert-nem-erdemes-bitcoinnal-kereskedni-268109>
- 89 Laza Bálint: Gyerekpornót nézett? Fizessen! Index.hu, 2015. december 18. http://index.hu/tech/2015/12/18/gyerekpornot_nezett_fizessen/
- 90 Laza Bálint: Bejártuk a web sötét oldalát. Index.hu, 2013. január 29. http://index.hu/tech/2013/01/29/bejartuk_a_web_sotetoldalát/
- 91 Az FBI lecsapott a web sötét oldalára. Index.hu, 2013. október 3. http://index.hu/tech/2013/10/03/az_fbi_lecsapott_a_web_sotetoldalára/
- 92 A Pál Tamással folytatott interjú alapján.
- 93 <http://edition.cnn.com/2013/10/04/world/americas/silk-road-ross-ulbricht/>
- 94 Az ügyészség drokkereskedéssel, pénzmosással és számítógépek feltörésével vádolta. http://www.portfolio.hu/gazdasag/lecsapott_az_fbi_a_silk_roadra.190032.html
- 95 Elítélték a Silk Road alapítóját. Origo.hu, 2015. február 5. <http://www.origo.hu/techbazis/20150205-elitelték-a-silk-road-alapitóját.html> ; Életfogytiglanit kapott a Silk Road alapítója. Index.hu, 2015. május 30. http://index.hu/tech/2015/05/30/életfogytiglanit_kapott_a_silk_road_alapítója/
- 96 Az úgynevezett police ransomware Angliában, illetve Hollandiában indult el, azóta hullámokban jelenik meg. A Pál Tamással folytatott interjú alapján.
- 97 Hegyeshalmi Richárd: Magyarul is terjed a híres zsaroló vírus. Index.hu, 2014. március 20. http://index.hu/tech/2014/03/20/magyarul_is_terjed_a_hires_zsarolovirus/
- 98 Virust kapott a számítógépe, megölte a gyerekeit. Index.hu, 2014. március 14. http://index.hu/tech/2014/03/14/virust_kapott_a_szamitogepe_megolte_a_gyereket/
- 99 Laza Bálint: Gyerekpornót nézett? Fizessen! Index.hu, 2015. december 18. http://index.hu/tech/2015/12/18/gyerekpornot_nezett_fizessen/
- 100 Uo.
- 101 Uo.
- 102 <http://www.coindesk.com/what-block-chain-analysis-tells-bitcoin/>
- 103 <https://www.bitcrime.de/>
- 104 Az átutalás rendőrségi pénztárcába történik, ahonnan a bitcoint értékesítik. Ekkor azonban kockázatot jelent a BTC árfolyam-ingadozása, amit – szabályozó hatalom híján – önmagában a kereslet és a kínálat határoz meg. A Pál Tamással folytatott interjú alapján.
- 105 Szathmáry Zoltán (2015): i. m. 9–11. o.
- 106 A Pál Tamással folytatott interjú alapján.

SÁGI LILLA

A krimináltaktika fejlődési tendenciái, új kihallgatási módszerek

A kihallgatás a leggyakoribb és a legjelentősebb nyomozási cselekmény, amely a bűncselekmények felderítése során a személyi jellegű bizonyítékok megszerzését szolgálja. E bizonyítékok megszerzésében pedig a kihallgatott személy (gyanúsított, sértett, tanú) bűncselekményről szerzett tudomása nyújt segítséget.¹

A bűncselekmény egy múltban megtörtént esemény, amelynek körülményeit a nyomozó hatóság a nyomozás során ismeri meg.² Természetesen a nyomozó nem tanúja az eseményeknek, csupán közvetett észlelés alapján ismeri meg a (főleg objektív) tényeket. A nyomozati cselekmények során ez a nyomok felkutatását, rögzítését és analizését jelenti, amelyek kapcsolatban állnak az elkövetett bűncselekménnyel. Ezek a nyomok pedig nemcsak a környezetben, de az emberek tudatában is megtalálhatók, bizonyítási jelentőségük pedig hatalmas.³ Egyetértve *Boros Jánossal*, elmondható, hogy az emlékezőnyomokat visszaadó vallomások pontossága, hitelessége és megbízhatósága a büntetőeljárás egyik kulcskérdéseként értelmezhető.⁴

A bűncselekmények és az elkövetők differenciálódása is hozzájárul ahhoz, hogy a krimináltaktika a változások követésével, a kihallgatási módszerek fejlesztésével, illetve új módszerek alkalmazásával elősegíti, hogy a nyomozó hatóságok minél több, valósághoz közelítő és az igazságnak megfelelő vallomást szerezhessenek/szerezzenek be.⁵

A kriminalisztika fejlődési irányait, jövőbeli lehetőségeit és feladatait szem előtt tartva, ezeket az új kihallgatási módszereket igyekszem bemutatni jelen tanulmányomban.

1 Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: *Kriminalisztika*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005, 338. o.

2 Kertész Imre: *A kihallgatási taktika lélektani alapjai*. KJK, Budapest, 1965, 4. o.

3 Uo.

4 Boros János: *Kriminalisztika és pszichológia*. In: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor (szerk.): *Tanulmányok Erdős Emil tiszteletére*. PTE ÁJK, Pécs, 2002, 167. o.

5 Anti Csaba – Barta Endre – Bócz Endre – Kriszán István – Lakatos János – Romasz Árpád: *Krimináltaktika I*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004, 176. o.

Az általam vizsgált három kihallgatási módszer:

1. SAI (Self-Administered Interview);
2. PEACE (Preparation and Planning, Engage and Explain, Account, Closure, Evaluate);
3. SUE (Strategic Use of Evidence).

Egyúttal e kihallgatási típusok különböző szempontok alapján történő összehasonlítását – előnyök, hátrányok, cél, eszköz, szakképzettség, pénz, alkalmazási kör, bűncselekmények típusa – kívánom vázolni és értékelni, valamint empirikus kutatásom segítségével a gyakorlatban való alkalmazhatóságukat feltárni, ezáltal mintegy a krimináltaktika fejlődési tendenciáiba is betekintést kínálni.

A SAI fogalma és kialakulása

„Az út, ahol az emlékek nyomai védelemben részesülnek” – így jellemzi a SAI (Self-Administered Interview) kihallgatási módszert a szakirodalom.⁶ Magát a kifejezést úgy fordíthatjuk le, hogy ez „magunk irányította kikérdezés” egyfajta önkikérdezés, öninterjúztatás. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a SAI egy olyan erőteljes nyomozási eszköz, amely felhasználható arra, hogy a szemtanúktól gyorsan és eredményesen kiinduló, egyben átfogó vallomást szerezzünk be.⁷ Egy olyan forma, szabványosított technika, amely világos iránymutatásokat és kérdéseket ad, és amely képessé teszi a szemtanút a saját vallomása megtételére. Következésképpen, ideális a használata azokban az esetekben, amikor a korlátozott források nem teszik lehetővé a tradicionális kihallgatási módszereket.⁸

Tudományos kísérletek megmutatták azt, hogy a SAI segítségével jelentősen több (pontos) információ szerezhető meg, mint egy sima emlékezetfelidézés során. A SAI alkalmazásának előnye, hogy erősíti a tanú memóriáját, ami azt jelenti, hogy védi a szemtanút az emlékek elvesztésétől, az adatok torzulásától.⁹

⁶ <http://www.forensicinterviewsolutions.com/services/law-enforcement/self-administered-interview-sai/>
⁷ <http://www.selfadministeredinterview.com/>

⁸ Russell Sach: Scientists Develop New Toolto “Freeze” Crime Scene Memories. Science Daily Magazine, April 29, 2007. <http://www.sciencedaily.com/releases/2007/04/070427105641.htm>

⁹ Uo.

Egy bűncselekmény helyszínén gyakran sok a szemtanú, de nem mindig van elég személy a nyomozó hatóság részéről, hogy azonnali és alapos kikérdezést végezzenek. Hasonló probléma vetődik fel abban az esetben is, amikor a rendőrség házról házra jár, és adatot gyűjt.

Ha nincs lehetőség arra, hogy egy tanút azonnal és gyorsan kihallgassanak, akkor fennáll annak a lehetősége, hogy az emlékek torzulnak vagy elvesznek, valamint az a veszély is fennáll, hogy a tanú befolyásolhatóvá válik mások által.¹⁰ A SAI-t pont azért fejlesztették ki, hogy ezek a körülmények elkerülhetővé váljanak.¹¹

A SAI mint eszköz – a bűncselekmény helyszínén tartózkodó szemtanúkra alkalmazva – a természetes emlékezet romlása ellen küzd. Felhasználja a kognitív pszichológiai technikák legújabb kutatási eredményeit. Módszere szerint egyszerűen „megfagyasztja” a szemtanú elméjében a bűncselekmény helyszínének és az elkövetőnek a képét. Különösen a kis és jelentéktelen részleteket, amelyek segítik a nyomozókat és akár döntő fontosságúak is lehetnek a felderítés során.

Hope szerint a szemtanúk által nyújtott bizonyítékoknak teljessége és alapossága csökken, ahogy a késleltetés megtörténik a bűncselekmény észlelésekor, és az emlékek visszahívásakor növekszik.¹² Más szavakkal: minél nagyobb a szakadék az észlelés és a teljes visszaemlékezés között, amelyet a formális kihallgatás során láthatunk, annál kisebb az esélye annak, hogy a tanú pontos és alapos vallomást tesz.¹³ A kutató szerint a SAI eszköze jelentős szerepet játszhat a bűnüldöző hatóságok munkájában, hiszen számukra az előny egyértelmű; a tanúknak pedig megvan a lehetőségük arra, hogy rögzítsék emlékeiket, mielőtt bármilyen kritikus információ elveszne.¹⁴

A kísérletek résztvevőit különböző korosztályokból és különböző társadalmi háttérű emberek közül válogatták ki. Az első SAI-tesztnél ezek a személyek, az „áltanúk”, láttak egy szimulált eseményt, és ezek után vallomást kellett tenniük írásban mindarról, amit észleltek. Azok, akik a SAI-metódus alapján tették meg a vallomásukat, sokkal pontosabban írták le a részleteket, mint azok, akiket csak egyszerűen megkértek, hogy mondjanak el mindent, amit láttak.

¹⁰ <http://www.selfadministeredinterview.com/>

¹¹ A metódust egy kisebb nemzetközi kutatócsoport fejlesztette ki; Fiona Gabbert (Abertay Egyetem, Skócia), Lorraine Hope (Portsmouthi Egyetem, Anglia) és Ron Fisher (Floridai Egyetem, Egyesült Államok) részvételével.

¹² Russell Sach: i. m.

¹³ Uo.

¹⁴ Uo.

A korai szakaszban a SAI fejlesztői arra helyezték a hangsúlyt, hogy a tanúknak könnyebb megérteniük az egyszerű, leírt kérdéseket. Minden iránymutatást teszteltek annak érdekében, hogy a potenciális tanúk pontosan értsék, mit is kérnek tőlük. A következő szakaszban a kutatók különböző beállításokkal és különböző körülmények között folytatták a további tesztelést.

Az aktuális eljárás szerint a tanúknak kézzel kell kitölteniük a SAI formanyomtatványt, ami gondot okozhat egyes tanúknak, akiknek nehézséget okoz az írás-olvasás.¹⁵

A fő kérdés pedig: hogyan válnak megalapozottá a SAI-nyomtatvány által nyújtott információk a bizonyítás körében? Az biztos, hogy a SAI használatba átültetésekor fontos lesz, hogy maximalizálják a tanúvallomások megbízhatóságát és hitelességét. A jelenlegi helyzetben a SAI-metódus a kihallgatás kezdetén növeli a rendőrségi irányítást, és lehetővé teszi, hogy az alapos információk – amilyen gyorsan csak lehetséges – megszerezhetővé váljanak. S mindezt akár már a helyszínen vagy röviddel a cselekmény után. Így a tanúk is sokkal biztosabbak lesznek vallomásukban, közvetlenül az esemény után, mint a késleltetést követően.¹⁶

A SAI folyamata

Az első lépés, hogy a nyomozó hatóság tagja rögzíti, kinek adta ki a nyomtatványt, és a SAI-iratra ráírja a saját elérhetőségét. E nyomtatvány kitöltése a helyszínen történik, a bűncselekmény (feltételezett) elkövetési helyéhez közel. Ha ez nem lehetséges, akkor a nyomozónak fel kell hívnia a figyelmet arra, hogy a szemtanú kitöltheti más helyszínen is a nyomtatványt. Viszont minél előbb meg kell ezt tennie anélkül, hogy másokkal megtárgyalná a történetet. Ezután megállapodnak egy időpontban, mikor veszi át a kitöltött nyomtatványt a nyomozó hatóság, valamint tájékoztatni kell a tanút, hogy az ügyben bármikor idézhető kihallgatásra.¹⁷

Miután a nyomozó hatóság begyűjtötte és megvizsgálta a SAI-nyomtatványokat, a nyomozás vezetője eldönti, mely tanúkat hallgatják ki, és milyen sorrendben. Ennek az a célja, hogy a hatóság szinte nem veszít időt. Ám fontos szem előtt tartani, hogy a SAI-formanyomtatvány nem helyettesítheti a személyes kihallgatást.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Uo.

¹⁷ <http://www.forensicinterviewsolutions.com/services/law-enforcement/self-administered-interview-sai/>

A SAI kitöltésével az emlékek védettek, ezáltal könnyebben és több információhoz juthat a nyomozó hatóság a személyes kihallgatás folyamán.¹⁸

A SAI tehát rendkívül hatékony nyomozati eszköznek számít, amely a tanúk időbeli rangsorolásával jelentős információk megszerzését teszi lehetővé, különösen azokban a helyzetekben, amikor korlátozott források állnak a nyomozó hatóságok rendelkezésére.

A PEACE kihallgatási módszer definiálása és folyamata

A PEACE kihallgatási technikát azért fejlesztették ki, hogy a nyomozás során elegendő információt szerezhessenek a gyanúsítottól, a cselekményben játszott szerepének meghatározása céljából.¹⁹

A világ számos rendőrsége egy olyan kikérdezési technikát alkalmaz, amelynek segítségével több információhoz juthatnak a gyanúsítottól.²⁰ A kihallgatási módszert a kilencvenes évek korai szakaszában fejlesztették ki, bűnüldöző szervek és pszichológusok együttműködésével Angliában és Walesben.²¹ A cél az volt, hogy elkerüljék a hamis vallomások, amelyek legfőbb következményei voltak a „vádeltű kihallgatásoknak”.²²

A PEACE betűszó a következő szavakból áll: Preparation and Planning, azaz előkészület és tervezés; Engage and Explain, vagyis tevékenység és magyarázat; Account, vagyis beszámoló, illetve jelentés; Closure, azaz befejezés, lezárás; Evaluate, vagyis értékelés.²³

A kihallgatási módszer első szakasza az előkészület és a tervezés, amely a következő tevékenységi elemeket tartalmazhatja:

- a) megérteni a kihallgatás értelmét;
- b) meghatározni a kihallgatás céljait, illetve tárgyát;
- c) megérteni és felismerni azokat a pontokat, amelyeket bizonyítani, illetve tisztázni szükséges;
- d) megállapítani, milyen bizonyítékok elérhetők, és azok honnan szerezhetőek be;

¹⁸ <http://www.forensicinterviewsolutions.com/services/law-enforcement/self-administered-interview-sai/>

¹⁹ <http://www.reid.com/pdfs/peacearticle.pdf>

²⁰ Jeff Short: Interviewing Using the PEACE Method.

<http://www.jshort.com/Articles/PEACE-Method.htm>

²¹ <http://i-sight.com/investigation/investigative-interviewing-techniques-the-peace-model/>

²² Uo.

²³ Jeff Short: i. m.

- e) megállapítani, mely bizonyítékok szükségesek, és azok hogyan szerezhetőek meg;
- f) előkészíteni a kihallgatási eszközöket (írászeret, helyszín biztosítása stb.).

A kihallgatás szempontjából igen fontos a felkészülés, tervezés fázisa. Nemcsak azért, hogy a kihallgató tisztában legyen a kihallgatás céljával, hanem azért is, hogy ismerje a kihallgatás lényeges alapelveit. Mindezek mellett fontos az is, hogy a kihallgatást végző képes legyen értékelni a kapott válaszokat, végig az egész kihallgatás során. Ha pedig a végeredmény egy teljes körű, feltáró, beismerő vallomás, akkor ennek a megfelelő dokumentálása sem mellőzhető, hogy a későbbiekben felhasználható legyen a bíróságon.²⁴

A következő fázis a tevékenység és a magyarázat. Ezeket a fogalmakat úgy is ismerhetjük, mint a kihallgatás „előszava”, amely a korábbi fázisokra utal. Lényeges eleme az interjú következményeinek helyes bemutatása. Szükséges a kihallgató és a kihallgatott közötti megfelelő légkör. A kihallgatónak tudatosan kell kérdeznie, valamint képesnek kell lennie reagálni. Továbbá tisztában kell lennie a kihallgatott állapotával, illetve félelmeivel és elvárásaival.²⁵ Lényeges a kihallgató és a kihallgatott közötti nyugodt légkör, amely a kihallgatottat együttműködésre ösztönzi.

A kihallgató további feladata, hogy megnyugtassa a gyanúsítottat, hogy megkönnyebbülve tehesen vallomást. Ha a kihallgató ítélkezővé válik, akkor megszűnik a támogató hangulat, és ezzel együtt (általában) a gyanúsított beismerési szándéka is. Pontosan emiatt kell a kihallgatónak empátiát mutatnia, kapcsolatot teremtenie a kihallgatottal. Kapcsolat nélkül az empátia sem közvetíthető, ezért a nyomozónak azt kell üzennie a kihallgatottnak, hogy átérzi a helyzetét, megérti őt. A gyanúsítottnak pedig éreznie kell, hogy a kihallgató megérti az ő érzéseit, félelmeit, motivációit. Ebben a támogató környezetben a gyanúsított félelme mérséklődik, félreteszi ellenséges modorát, és jobban megközelíthetővé válik. A kihallgatónak őszintének és megbízhatónak kell tünnie. El kell hitetnie a gyanúsítottal, hogy az őszinte válasszal saját magának segít.

Ehhez arra van szükség, hogy a kihallgatást végző személynek nagyon jó kommunikációs képességei legyenek. A kihallgatott „nyelvén” kell beszélnie, de semmiképp sem tűnhet atyáskodónak, mesterkéltnek.²⁶

²⁴ James W. Osterburg – Richard H. Ward: *Criminal Investigation: A Method for Reconstructing the Past*. Matthew Bender & Company, New Providence, 2010, p. 254.

²⁵ Jeff Short: i. m.

²⁶ Nathan J. Gordon – William L. Fleisher: *Effective Interviewing and Interrogation Techniques*. Elsevier Ltd., Burlington, 2011, p. 34.

Ezt a szakaszt követi a magyarázat fázisa, ahol a nyomozónak rá kell világítania azokra az okokra, amelyek miatt a kihallgatásra sor került, valamint elmondania, mi várható a kihallgatás alatt, külön felhívva a figyelmet a rutin-feladatokra.

A következő fázis a beszámolás, illetve jelentés, amelynek jellemzője, hogy tartalmazza a kihallgatottól összegyűjtött információkat, illetve az emlékek felidézését az eseményekről. Ez az a stádium, ahol a jelentős és valószínű információk közvetlenül szerezhetők be a gyanúsítottól.

Az ez után következő szakasz a befejezés, illetve a lezárás fázisa, ahol a kihallgató és a kihallgatott jövőbeni kapcsolatát illető nehézségek azonnali elkerülése érdekében a nyomozóknak végre kell hajtaniuk a következőket:

- a) Meg kell köszönniük a kihallgatás lehetőségét, mielőtt távoznak.
- b) Mindenkinek meg kell értenie, mi történt a kihallgatás alatt.
- c) Mindenkinek tisztában kell lennie azzal, mi következik a jövőben.

A zárásnak mindenképpen magában kell foglalnia annak a lehetőségét, hogy a kihallgatott is kérdezhessen. A kihallgatónak összegeznie kell, mit mondott a kihallgatott.²⁷

Az utolsó szakasz pedig az értékelés fázisa, miután a kihallgatás befejeződött. Itt az első szempont annak ellenőrzése, hogy elérték-e a kihallgatás célját, hiszen ennek alapján dönthető el, hogy szükség van-e további tevékenységekre, netán kihallgatásra.²⁸

A SUE kihallgatási metódus bemutatása

A SUE kihallgatási metódus fogalma a következőképpen határozható meg: bizonyítékok ismeretén alapuló kihallgatási technika, amelyben a kérdésfeltevést a nyomozó hatóság birtokában lévő bizonyítékok határozzák meg. E bizonyítékok ismerete viszont nem juthat a kihallgatott tudomására. A kihallgatás során felteendő kérdések ezeken a megszerzett bizonyítékokon alapulnak.

A hazudós és az igazat mondó gyanúsítottak különböző lelki állapotban érkeznak a kihallgatásra.²⁹ Mindegyiküknek különleges tudomása van a bűn-

²⁷ Jeff Short: i. m.

²⁸ Uo.

²⁹ Aldert Vrij – Pär Anders Granhag – Samantha Mann – Sharon Leal: Outsmarting the Liars: Toward a Cognitive Lie Detection Approach. *Psychological Science*, vol. 20, no. 1, 2011, pp. 28–32.

cselekményről, és mindezt igyekeznek eltitkolni a kihallgató elől. Az ártatlan gyanúsítottak többsége attól fél, hogy a nyomozó nem hisz nekik.³⁰

A SUE kihallgatási módszerben a nyomozónak az a szándéka, hogy különböző stratégiák bevetése nyomán (amilyen például a bizonyítékok felhasználása) jusson el a válaszokig. A kihallgatási módszer célja, hogy nyitott kérdésekkel indítson, mint például: „Mit csinált vasárnap?” Majd ezeket a kérdéseket speciális kérdések követik, mint például: „Használta ön vagy bárki más az autóját vasárnap?” Mindezt a kihallgató úgy viszi véghez, hogy nem derül ki, milyen bizonyítékai vannak a nyomozó hatóságoknak (például különböző felvételek az elkövetőről és az autójáról). Jellemző, hogy az igazat mondó gyanúsított magától bevallja az autó használatát. A hazudós pedig még ösztökélés után is inkább tagadja.

Nyitott kérdéssről abban az esetben beszélhetünk, amikor a kérdésre leíró, elbeszélő válasz érkezik. Azt, hogy miért fontos a nyitott kérdéssel való kezdeményezés, jól szemlélteti a következő példa.³¹

Vegyünk egy ügyet: rablás történt múlt pénteken hét órakor. Ebben az esetben a nyomozók gyakran követik el azt a hibát, hogy zárt kérdést tesznek fel: „Mit csinált múlt pénteken hét órakor?” Erre a gyanúsított rövid választ ad, amellyel a célja a nyomozó hatóság megtévesztése. A kihallgató pedig abba a nehéz helyzetbe hozza magát, hogy ebből az egyetlen válaszból és a gyanúsított magatartásából kell(ene) lelepleznie a megtévesztést.

Teljesen más lehetőségek adódnak egy olyan kihallgatáson, ahol a nyomozó nyitott kérdéssel kezd. Képzeljük el a következőt! Szombaton hat órakor a gyanúsított lövéseket adott le egy gépjárműből. A nyomozó a következő kérdést teszi fel: „Kérem, mondjon el mindent arról, mit csinált múlt szombaton 12 óra és a lefekvése közötti időben.” Ebben az esetben a kihallgatott elmeséli, mi történt vele a meghatározott időtartam alatt. Ez esetben a vallomás nem tartalmaz hamis információkat még akkor sem, ha tudjuk, hogy az illető részt vett a bűncselekmény elkövetésében. Éppen emiatt ajánlott a nyitott kérdés és a beszélgetés, hiszen a közvetlen kérdéssel a nyomozó csak azt érné el, hogy a kihallgatott valószínűleg hamis választ adna arra a kérdésre, hogy „Mit csinált szombaton hétkor?”. Ezzel a kérdéssel ugyanis bizonyos módon kényszerítve van arra, hogy hazudjon. Ezért sokkal előnyösebb, ha az illető elhallgatja az igazság bizonyos részét, mintha a hazugság-

³⁰ Uo.

³¹ Fred E. Inbau – John E. Reid – Joseph P. Buckley – Brian C. Jayne: Criminal Interrogation and Confessions. Jones & Bartlett Learning Company, Burlington, 2014, p. 50.

ból kellene az igazságot leszűrnie. A nyitott kérdések kevésbé ösztönzik arra a terheltet, hogy hazudjon a nyomozónak.³²

A gyanúsítottról meglévő bizonyítékok visszatartása az igazságot tartalmazó későbbi beismerő vallomás megszerzéséhez vezethet. Segítheti a későbbi hamis beismerő vallomások elkerülését, amelyet a környezet növekvő nyomása, a kényszer válthat ki, hiszen az ártatlan gyanúsított nonverbális jelzéseiből a bűnösségre is következtethetnek – tévesen.³³

A gyanúsított kihallgatása az egyik legkritikusabb pontja az egész nyomozati eljárásnak. A kihallgatáson a hazugság vagy az igazság kiszűrése az egyik legnehezebb feladat. Egyes kutatások szerint azok, akik hamis vallomást tesznek, próbálják kontrollálni a magatartásukat annak elkerülésére, hogy bármilyen nonverbális jelzés adásával leleplezzék magukat, valamint hogy a hitelesség benyomását keltsék. Ez a megtévesztő magatartás megtervezett, begyakorolt, és hiányzik a spontaneitás. Mivel a gyanúsítottak úgy gondolják, hogy ezek a tudattalan gesztusok gyanússá tehetik őket, szándékosan kerülnek azokat a mozdulatokat, amelyek nem kifejezetten szükségesek.³⁴

A SUE kihallgatási metódus olyan megközelítési mód, amely az elérhető bizonyítékokat helyezi a gyanúsított figyelmének a középpontjába. Ezen túlmenően a SUE olyan jelek kiszűrésére törekszik, amely által az igazság felderíthetővé válik.³⁵

Felvetődik a kérdés: alkalmazható-e a SUE a jövőbeli cselekmények esetén? A kihallgatások mindig a múltbeli eseményekre összpontosítanak, ám lényeges a gyanúsított jövőbeli szándékának felderítése is. Hiszen ily módon elkerülhető a félrevezetés kérdése, és lehetőség van a további bűncselekmények elkövetésének megelőzésére is.

A SUE technika azon az elméleti feltevésen alapszik, hogy a kihallgatottak is bizonyos stratégiákhoz folyamodnak válaszadáskor. Ezeknek a vizsgálata lehetővé teszi azt, hogy a gyanúsítottak válaszai kiszámíthatóvá, megjósolhatóvá váljanak.

³² Uo.

³³ Ray Bull – Tim Valentine – Tom Williamson: Handbook of Psychology of Investigative Interviewing. John Wiley & Sons Ltd., Chichester, 2009, p. 37.

³⁴ Caroline M. Breur – M. M. Kommer – Johannes F. Nijboer – Jan M. Reintjes: New Trends in Criminal Investigation and Evidence. Intersentia, Antwerp–Groningen–Oxford, 2000, p. 700.

³⁵ Franziska Clemens: Detecting lies about past and future actions: The Strategic Use of Evidence (SUE) technique and suspects' strategies. Doctoral dissertation in psychology. University of Gothenburg, 2013, p. 1. https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/32705/1/gupea_2077_32705_1.pdf.

E kutatási terület ismerete egyre jobban kiszélesedik, ez azt bizonyítja, hogy e kikérdezési technikák alkalmazása segítheti a nyomozó hatóságokat abban, hogy minél alaposabbá váljanak a bűncselekmények felderítésekor.³⁶

A három kihallgatási módszer összehasonlítása

A következőkben különböző szempontok szerint (előnyök, hátrányok, cél, eszköz, szakképzettség, pénz, alkalmazási kör, bűncselekménytípus) összehasonlítom az előbbieken bemutatott három kihallgatási módszert.

Az elhatárolásokat táblázatokban szemléltetem. Az *1. számú táblázat* a módszerek előnyeit és hátrányait mutatja be.

1. számú ábrázat
A kihallgatási módszerek előnyei és hátrányai

	ELŐNYÖK	HÁTRÁNYOK
SAI	<ul style="list-style-type: none"> - Nincs jelentős mértékű emlékezetvesztés. - Elősegíti a visszaemlékezést, emlékek védelme. - Gyors, eredményes és átfogó vallomás szerkeszthető. - Világos iránymutatásokat tartalmaz. - Bizalmat ébreszt a tanúban, hogy önállóan töltheti ki a formanyomtatványt. 	<ul style="list-style-type: none"> - Formanyomtatványt később kitöltőknél befolyásolás hatása fennáll. - A baleset helyszínén sokkos állapotban lévők kitöltési nehézségei.
PEACE	<ul style="list-style-type: none"> - Alapos felkészülés a kihallgatás végrehajtására. - Nyugodt környezet teremtése a kihallgatott számára. 	<ul style="list-style-type: none"> - Csak a múlt történéseit kérdezik ki.
SUE	<ul style="list-style-type: none"> - Bizonyítékokra koncentrálnak. - Megtervezett kérdések, nyitott és speciális kérdések alkalmazása. - Jövőbeli cselekmények megjósolhatóvá válnak. 	<ul style="list-style-type: none"> - Hazugság kiszűrése nehéz feladat, személyfüggő.

A *2. számú táblázatban* a cél, eszköz, szakképzettség, pénz, alkalmazási kör, bűncselekménytípus szempontjából mutatom be a különbségeket.

³⁶ Uo. 3. o.

2. számú táblázat

Cél, eszköz, szakképzettség, pénz, alkalmazási kör, bűncselekménytípus szerint

	CÉL	ESZKÖZ	SZAKKÉPZETTSÉG	PÉNZ	ALKALMAZÁSI KÖR	BŰNCSELEKMÉNYTÍPUS
SAI	a memória-vesztés elkerülése, emlékek védelme és a befolyásolhatóság kizárása az alapos és pontos információk megszerzése érdekében	formanyomtatvány kitöltése	igényel	formanyomtatványok beszerzését igényli, és a nyomozó hatóságok tagjainak betanítását	csak a bal eset helyszínén tartózkodó szemtanúkra alkalmazható	közlekedési balesetek, ipari balesetek, biztosítási csalások
PEACE	pontos felkészülés és megtervezettség által, minél alaposabb és pontosabb információk megszerzése	megtervezett kihallgatási folyamat	igényel	kihallgatási eszközök beszerzése, helyszín biztosítása, nyomozó hatóságok tagjainak betanítása	áldozatokra, szemtanúkra és gyanúsítottakra is alkalmazható	bármilyen bűncselekménytípusra alkalmazható
SUE	bizonyítékok ismeretében történő kérdésfeltevés hatására a kihallgatott vallomásának elérése, és minél pontosabb információk megszerzése	nyitott és speciális kérdések	igényel	kihallgatási eszközök beszerzése, helyszín biztosítása, és a nyomozó hatóságok tagjainak betanítása	gyanúsítottak körére alkalmazható leginkább	bármilyen bűncselekménytípusra alkalmazható

A három kihallgatási módszer a gyakorlatban

Az empirikus kutatás bemutatása, céljainak meghatározása

Empirikus kutatásom során, az előzőekben ismertetett három kihallgatási módszer gyakorlatban való alkalmazhatóságának lehetőségére, illetve arra a kérdésre kerestem a választ, hogy a nyomozó hatóság alkalmazza-e ezeket a kihallgatási technikákat.

Arra a kérdésre is szerettem volna választ kapni, hogy érdemes-e alkalmazni ezeket a kihallgatási technikákat, és eredményesebbé tenné-e a nyomozó hatóság munkáját.

A kérdésekre kihallgatásokon való részvételek útján, ügyiratok feldolgozásával, különböző esetek megismerésével, valamint a Baranya Megyei Rendőr-főkapitányság bünyügyi osztálya és vizsgálati osztálya állományának mélyinterjúztatása révén kaptam választ.

A válaszokat összesítve, elemezve és értékelve, valamint a kihallgatásokon való részvételek és az ügyiratok feldolgozásának a segítségével vontam le következtetéseimet és megállapításaimat a módszerek gyakorlati használatával, és alkalmazási lehetőségeivel kapcsolatban. Ezeket a következőkben kihallgatási technikák szerint ismertetem.

A SAI kihallgatási módszer a gyakorlatban

A három bemutatott kihallgatási módszer közül a SAI kapcsán a várakozással ellentétes tapasztalatok értek.

Nem igazán tudtam elképzelni, hogy bármelyik nyomozó hatóság használná. Ennek ellenére kiderült, hogy igenis bevett módszer, és meghatározott bűncselekményeknél jelentős előnyökkel járhat a nyomozók számára.

A kihallgatási módszert nem egy az egyben alkalmazzák, de jelentős jellemvonásai, például az előre elkészített formanyomtatvány, az írásbeliség és a saját környezetben való kitöltés fellelhetők a gyakorlati végrehajtáskor.

A kihallgatás, amelyen részt vettem, erőteljesen tükrözte ennek a módszernek a jellemvonásait.

A 33/2014. bü. számú ügyben egy választási csalás bűncselekményének sértettjeit hallgatták ki e módszerrel. A tényállás szerint egy ormánsági településen a helyi önkormányzat képviselői egy előre elkészített formanyomtatvánnyal járták körbe a falut, aminek a kitöltésével a sértettek elismerték roma származásukat, de egyúttal kizárták magukat az országgyűlési választáson va-

ló részvételből, amiről azonban senki nem tájékoztatta őket. Így nem gyakorolhatták alkotmányos jogukat a választáson. Emiatt a gyanúsítottak ellen eljárás indult a Baranya Megyei Rendőr-főkapitányságon.

A kihallgatásra előre elkészített formanyomtatvánnyal érkezünk az ügy előadóójával. Minden sértettet az otthonában kerestünk fel, ezáltal érvényre juttatva a SAI egyik jelentős jellemvonását, miszerint a szemtanú vagy a sértett a nyomtatványt saját környezetében (otthonában, munkahelyén) tölti ki. A megkeresettek ezen az előre elkészített nyomtatványon tették vallomást tanúként. Rögtön fény derült az elmélet és a gyakorlati alkalmazás közötti különbségre, mégpedig az *1. számú táblázatban* is említett egyik hátrányra. Az ormánsági, gazdaságilag rendkívül hátrányos helyzetű településen élő sértettek nem mindegyike tud írni-olvasni, valamint az iskolázatlanság miatt nem tudják magukat kellően kifejezni. Emiatt a nyomozó hatóság tagja töltötte ki a nyomtatványt, azután a kihallgatott elolvasta, vagy a nyomozó felolvasta neki.

Ebben az esetben elmondható, hogy a nyomozó nem egy az egyben alkalmazta a SAI technikát, de főbb jellemvonásait, az írásbeliséget, a saját környezetben való kitöltést, igen. Ezáltal pedig érvényesült a módszer előnye: a gyors munkavégzés, a nyomozó hatóság munkaterhének enyhítése, az idővesztés és az emlékek elvesztésének elkerülése. Nem beszélve a költséghatékonyságról, hiszen elkerülhetővé vált a jelentős számú sértett útiköltsége vagy keresetkiesése is.

Az ügyirat feldolgozásakor megismert emberölés ügye (242/1998.), amelynél szintén alkalmazták a SAI módszer legfőbb vonását, nyolc évvel ezelőtt történt. Az ügy rendkívül érdekes volt, hiszen egy holtpontra jutott ügyről van szó, amelyben a bűncselekmény elkövetőjével szemben a mai napig nincs terhelő bizonyíték.³⁷

Az egyik elkövető, aki a bűncselekményben bűnsegédként vett részt, már letöltötte a büntetését és szabadlábon van, külföldön dolgozik. Pontosan emiatt az ügyben újra, de most tanúként hallgatták ki. A távolság miatt és az eljárás gyorsítása érdekében, a nyomozó hatóság egy formanyomtatványt küldött neki kitöltésre.

Az illető teljesen más vallomást tett, mint nyolc éve. Akkoriban, amikor bűnsegédként hallgatták ki, megnevezte a tettest, és állította, hogy az volt a bűncselekmény elkövetője. A papíralapú kihallgatásnál viszont már más vá-

³⁷ A bizonyíték hiányában nem megoldott ügyeknél („döglött akta”) új bizonyítékok esetén újabb nyomozásra, újabb kihallgatásra van szükség, és perújítás fordulhat elő.

laszokat adott. Felvetődik a kérdés, hogy azért-e, mert az emlékei már elhalványultak, vagy a nyomozó hatóság hiánya miatt.

Szembetűnik a metódus egyik gyengesége: célszerű-e, hogy a kihallgatott rendőri felügyelet nélkül töltsse ki a nyomtatványt, a saját lelkiismerete szerint, a felelősség figyelmen kívül hagyásával? Nem hátráltatja-e ezzel a nyomozást?

Úgy gondolom, ez a metódus a súlyosabb bűncselekményeknél nem biztos, hogy eredményesebbé teszi a nyomozó hatóság munkáját. Érdekes a másik kérdés is: mivel a jelentős idő eltelte miatt fennáll az emlékek előhívásának és torzulásának a lehetősége, van-e egyáltalán értelme e technika alkalmazásának?

Véleményem szerint ez esetben a metódus nem teszi eredményesebbé a nyomozó hatóság munkáját, hiszen sok idő telt el a bűncselekmény és az újbóli vallomás megtétele között.

Az ügyirat-feldolgozás során megismert harmadik bűnügyben (12/2014.) a gyanúsított gyógyszerfüggő volt, aki valós személyek nevére kiállított recepteket tulajdonított el. A gyógyszerüzletekben, ahol ezeket a recepteket kiváltotta, megkérdezték, miért kell neki. Erre azt felelte, hogy másnak viszi, ami jogszerű. Több száz receptről volt szó, a jogosultak pedig nem is tudtak róla, hogy az ő receptjeik máshoz kerültek, és más váltotta ki őket. Mivel ezek nem helyi lakosok voltak, ezért az ügy előadója kihallgatási nyomtatványt készített, és elküldte az illetékes hatóságoknak, amelyek pedig megkeresték a tanúkat.

Ebben az esetben szintén a munkateher enyhítése és a költségek csökkentése érdekében alkalmazható a módszer, hiszen a tanúknak semmi érdekük nem fűződött a valótlan állításhoz.

A büntügyi és a vizsgálati osztály tagjainak a mélyinterjúztatása során mind a nyomozók, mind a vizsgálók egyetértettek abban, hogy ennek a taktikának az alkalmazása előfordul a gyakorlatban, ha nem is tisztán, de főbb vonalait tekintve mindenképpen. Egybehangzóan elmondták azt is, hogy ezt a metódust legfőképp a kisebb bűncselekmények esetén alkalmazzák, például gazdasági csalás, csalás esetén, amikor is sok a sértett vagy a szemtanú, és a kikérdezés e módja jócskán enyhíti a munkaterhet.

A PEACE kihallgatási metódus a gyakorlatban

A PEACE kihallgatási metódus gyakorlati alkalmazása rendkívül jellemző. Ennek megvalósulását figyelhettem meg egy kihallgatáson, amelyen a PEACE valamennyi szakaszának (előkészület, tervezés, tevékenység és magyarázat,

beszámolás, jelentés, befejezés, lezárás, értékelés) teljesülését figyelemmel követhettem. (A 78/2014. számú bűnügynek nemcsak az iratait ismerhettem meg, hanem részt vehettem a terhelt kihallgatásán is.)

A tényállás a következő volt: egy középkorú, jogász végzettségű nő ellen emberölés gyanúja miatt indult eljárás. A kihallgatásokon számtalanszor elmondta, hogy semmi köze a cselekményhez, majd a hetedik kihallgatásán, amikor már teljesen belekeveredett az általa elmondott hazugságokba, beismerő vallomást tett, amelyet a következő alkalommal megváltoztatott.³⁸

A PEACE metódus egyik jellemzője, hogy a nyomozó hatóság munkáját nagyon precíz felkészülés jellemzi. Ennek voltam tanúja az említett ügyben. A kihallgató rendkívüli alapossággal határozta meg a kihallgatás célját és a tárgyát, felismerte azokat a pontokat, amelyeket a kihallgatáson mindenképp tisztázni szükséges. A kihallgatásra pedig minden szempontból, a lehetséges kérdések meghatározásával is előkészült.

Ennél a metódusnál elengedhetetlen, hogy a nyomozó felkészüljön a kihallgatottból. Tanú esetében lényeges, hogy miért idézték be, mit tud. A kihallgató e lényeges tényezők alapján tudja elhelyezni a kihallgatandót az adott történetben. Sok esetben háttérkutatás is ajánlott: követett-e el már bűncselekményt; milyen előélete van az illetőnek?

A konkrét ügy következő szakaszában a nyomozó ismertette a terhelttel a kihallgatás következményeit, és megteremtette a leginkább megfelelő környezetet. Ezzel is ösztönözni próbálta a terheltet az együttműködésre, ami az ő érdekét is szolgálja. Szükség van arra, hogy a kihallgató olyan légkört teremtsen, hogy a gyanúsított (vagy a tanú) megbízzon benne: ne érezze magát feszélyezve a kihallgatáskor, ne érezzen semmiféle feszültséget, vagy arra vonatkozó nyomást, hogy neki vallomást kell tennie. A kihallgatónak a kihallgatott bizalmába kell férköznie. Ennek az udvarias viszonyoknak a megteremtésére különböző taktikák léteznek, amelyeket a nyomozók a saját tapasztalataik alapján szereznek és fejlesztenek folyamatosan.

A következő fázisban a nyomozó felhívta a kihallgatott személy figyelmét azokra a pontokra, amelyek miatt a kihallgatást végre kell hajtani, valamint ismertette a kérdéseket a terhelttel.

Ebben a szakaszban a nyomozó hatóság tagjai általában nyitott kérdéssel „beszéltetik” a kihallgatandót, ha pedig vélhetően nem őszintén adja elő a történeteket, akkor közvetett kérdések következnek.

³⁸ Vallomás-visszavonásról nem beszélhetünk a terhelt esetében, hiszen ebben az esetben ez a kifejezés nem helytálló. A kihallgatott gyanúsított – a Miranda-elvek és -figyelmeztetések következtében – nem vonhatja vissza a vallomását, de a következő kihallgatáson megváltoztathatja.

A következő fázisban pedig, amikor a jelentős információk megszerzése a jellemző, szintén alkalmazták a módszer „műfogásait”. Az irányított beszélgetés technikájának alkalmazásával megkérte a terheltet, hogy mondja el, mi történt, majd ezt részekre felosztva irányította a kérdéseket, ezáltal a kihallgatott ismét belezavarodott az általa elmondott hazugságokba.

Az utolsó fázisban a nyomozó tájékoztatta az illetőt a kihallgatás következményeiről, összegezte az elmondottakat, valamint megteremtette a lehetőséget a terhelt számára is, hogy kérdezhesen.

Végül pedig a kihallgatás értékelése is megtörtént, amely alapján eldőlt, hogy szükség van további kihallgatásra.

Nemcsak az ügyiratokból, de a kihallgatáson való részvételből is kiderült az, hogy a PEACE technikát a nyomozó hatóság nap mint nap alkalmazza.

A nyomozó hatóság állományának mélyinterjúztatása során számottevő volt az egyetértés abban az interjúalanyok között, hogy az ügy megfelelő ismerete és a felkészültség igen fontos az eredményes kihallgatások eléréséhez.

A PEACE kihallgatási metódus pedig eredményesebbé teszi a felderítést, az alkalmazása pedig jelentős előnyökkel jár a nyomozó hatóság számára.

A SUE kihallgatási metódus a gyakorlatban

A SUE kihallgatási technikát – ha nem is tisztán, de – alkalmazzák, egyes jellemzői megjelennek a gyakorlatban, sokszor vegyítve a PEACE kihallgatási taktikával.

A kihallgatáson, amelyen részt vehettem, az említett büntetőügyben nem ismertették a terheltre vonatkozó bizonyítékot, ami a következő volt: a terhelt a kapcsolattartó lapon egy már kiengedett cellatársát jelölte meg a közeli hozzátartozói helyett. A nyomozó elég furcsának találta, hogy a terhelt nem a lányát jelölte meg, hanem egy hajléktalant. Emiatt a nyomozó hatóság felkereste a kapcsolattartási kérelemben megjelölt embert, és kihallgatta. Az illető elmondta, hogy a terhelt azt kérte tőle, hogy vigye el a levelét a lányának, akitől azt kérte, nézze meg a terhelt naptárját, van-e benne bejegyzés a bűncselekmény napjára.

A nyomozó ezt a bizonyítékot nem közölte a terhelttel, a kérdései pedig éppen a megszerzett bizonyítékon alapultak.

A feltett kérdésekre a terhelt a megjelölt kapcsolattartó válaszaival ellentétesen válaszolt. Tagadta, hogy bármilyen levelet küldött volna.

A nyitott kérdéseknél a terhelt ismét belezavarodott az általa elmondottakba, és többször „elárulta” magát. Még a bizonyítékok feltárása után is tagadta a beszerzett terhelő adatokat, azonban az hazugsága kiszűrhetővé vált.

Két másik ügyben a SUE módszer ellentétével találkoztam. Az 57/2012. számú bűnügyben a tényállás a következő volt: a terhelt férje hazaérkezett a hajnali órákban, ittas állapotban. Szóváltás közben megrúgta a feleségét, aki védekezéséért a konyhapulton lévő kést megragadta és a kialakult dulakodás során a sértettet szíven szúrta, aminek következtében a férfi a helyszínen meghalt.

A terhelt minden kihallgatáson állította, hogy a férje öngyilkos lett, és a kést, amelyet a védekezés miatt maga elé tartott, a férje húzta magához, és így saját magát szúrta meg. A terhelt beleegyezett a poligráfus vizsgálatba, de a harmadik kérdésnél – „Hazudni akar-e ön férje halálával kapcsolatban?” – elbukott, és ezek után teljes beismerő vallomást tett.

A SUE módszert itt fordított módon alkalmazták a nyomozók. Mégpedig úgy, hogy a terhelt tudomására hozták, a szakértői vizsgálatok a szűrés irányából megállapították, hogy nem öngyilkosságról van szó, hanem idegenkezűségről. Ennek ellenére a terhelt nem tett beismerő vallomást, továbbra is azt állította, hogy a férje öngyilkos lett.

Mivel a terhelt továbbra is tagadta a bűncselekményt, szükségessé vált a bizonyítékok feltárása, amivel ösztönözni próbálták a beismerésre.

Általánosságban elmondható, hogy a SUE módszer nem mindig alkalmazható, viszont azokban az esetekben, amikor igen, az eredményessége vitathatatlan. A mélyinterjúk során a nyomozó hatóság tagjainak többsége egyetértett abban, hogy a SUE módszer főbb jellemzőit alkalmazzák már, de nem mindig tisztán, olykor inkább a PEACE kihallgatási taktikával egybevetve.

Egyes vélemények szerint a SUE módszer nem alkalmazható, mert a terhelt tudomására kell hozni a vele szemben fennálló bizonyítékokat, hiszen jogja van megismerni őket.

Az empirikus kutatás eredményeinek összefoglalása

A kutatás eredményeként elmondható, hogy valamennyi módszer alkalmazható a gyakorlatban, hiszen nagyban segítheti a nyomozó hatóságok munkájának eredményességét és hatékonyságát. Legyen szó munkateher-enyhítésről, a költségek csökkentéséről, az idővesztés és az emlékek elveszésének elkerüléséről a SAI kihallgatási technika esetében, vagy a PEACE és a SUE módszer alkalmazása esetében a jelentős bizonyítékok megszerzéséről.

A nyomozó hatóság tagjainak egybehangzó véleménye, hogy az ügy jellege, az elkövetett bűncselekmény súlyossága nagyban meghatározza, milyen kihallgatási módszer alkalmazható.

A kutatás eredményeiből kiderül, hogy ezeket a kihallgatási taktikákat, illetve a módszerek főbb jellemzőit a nyomozó hatóság már alkalmazza, még ha nem nevesíti is őket.

Az is kimondható, hogy a kihallgatást végzők folyamatos képzése elengedhetetlen a krimináltaktika fejlődési tendenciáinak gyakorlati megvalósulása és a bűncselekmények felderítésének hatékonysága érdekében is.

A technikák tudatos alkalmazása sokkal eredményesebbé teheti a nyomozó hatóság munkáját, a képzettség, rátermettség nélküli alkalmazás pedig jelentős károkat okozhat a bizonyítékok megszerzésekor.

Összegzés

Az igazságszolgáltatásban az ember a legnagyobb bizonytalansági tényező, ezt a jogalkotó által törvényi garanciákkal körülbástyázott eljárás sem képes teljes egészében kizárni, ellensúlyozni.³⁹

A sértettek, tanúk és gyanúsítottak kihallgatása a nyomozati cselekmények szempontjából az egyik leglényegesebb mozzanat, hiszen egy rosszul felidézett emlék, egy tévedés, egy hamis vallomás emberi sorsokat tehet tönkre. Ez pedig túl nagy ár és nem csak az igazságszolgáltatás számára.

Egy kihallgatásánál rengeteg más körülmény is közrejátszhat, ezért a kihallgatás taktikája meghatározásánál a nyomozónak figyelembe kell vennie a vallomásokban kialakuló pszichikai folyamatok sajátosságait is. Ilyenek például a kihallgatandó személy tulajdonságai (jellem, életkor, nem, hajlam, temperamentum), az eljárásjogi helyzete, a nyomozás állása és a bűncselekmény sajátosságai.⁴⁰

A kihallgatási taktikákban sűrűn találkozhatunk olyan utalásokkal, amelyek a pszichológia szerepét hangsúlyozzák, de ezek többnyire a kihallgatók egyéni tapasztalataiból erednek, vagy olyanokéiból, akik önképzésük révén tettek szert ezekre az ismeretekre.⁴¹

³⁹ Finszter Géza: Bizonyításemelvények a jog világában. Rendészeti Szemle, 2006/7–8., 72–73. o.

⁴⁰ Kertész Imre: i. m. 13. o.

⁴¹ Bócz Endre: A kényszervallatról. Magyar Jog, 2013/2., 65–74. o.

A kihallgatás során vitathatatlan és egyre jelentősebb a pszichológia szerepe, ennek ismerete elengedhetetlen a nyomozó hatóság tagjai számára, a haszna pedig kétségbevonhatatlan.

A bünfelderítő munka leginkább emberközeli része a kihallgatás, ahol a nyomozók nem csak a bűncselekmény feltételezett elkövetőjével, de a bűncselekmények sértettjével is kapcsolatba kerülnek.⁴²

Mindezek mellett az elkövetők kiismerése és jövőbeli cselekményeik feltárása szempontjából a gyanúsítottak válaszadási stratégiájának a megismerése is fontos. Manapság már nemcsak a múlt történései számítanak, hanem a terhelt jövőbeli szándéka is, így ennek feltérképezhetősége nélkülözhetetlen a további bűnelkövetések megelőzése érdekében.

Napjainkban – úgy vélem – a technika felgyorsulása, valamint a bűncselekmények és elkövetők differenciálódása ellen a harcot csak a kriminalisztika modern eszközeivel lehet eredményesen felvenni. Pontosan emiatt van szükség az új tendenciák, irányok, metódusok megismerésére, feltárására, valamint ezeknek a gyakorlatba való átültetésére.

IRODALOM

Anti Csaba – Barta Endre – Bócz Endre – Krispán István – Lakatos János – Romasz Árpád: Krimináltaktika I. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004

Bócz Endre (szerk.): Kriminálisztika I–II. Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004

Bócz Endre: A kényszervallatásról. *Magyar Jog*, 2013/2.

Boros János: Kriminálisztika és pszichológia. In: **Fenyvesi Csaba – Herke Csongor (szerk.):** Tanulmányok Erdősy Emil tiszteletére. PTE ÁJK, Pécs, 2002, 167. o.

Breur, Caroline M. – Kommer, M. M. – Nijboer, Johannes F. – Reintjes, Jan M.: New Trends in Criminal Investigation and Evidence. Intersentia, Antwerp–Groningen–Oxford, 2000

Bull, Ray – Valentine, Tim – Williamson, Tom: Handbook of Psychology of Investigative Interviewing. John Wiley & Sons Ltd., Chichester, 2009

Clemens, Franziska: Detecting lies about past and future actions: The Strategic Use of Evidence (SUE) technique and suspects' strategies. Doctoral dissertation in psychology. University of Gothenburg, 2013.

https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/32705/1/gupea_2077_32705_1.pdf

Csernyikné Póth Ágnes: A kihallgatás pszichológiája. In: **Csernyikné Póth Ágnes – Fogarasi Mihály:** Kriminálpszichológia. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2006, 171. o.

⁴² Csernyikné Póth Ágnes: A kihallgatás pszichológiája. In: Csernyikné Póth Ágnes – Fogarasi Mihály: Kriminálpszichológia. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2006, 171. o.

- Elek Balázs:** A személyi bizonyítékok megbízhatósága a bűntetőperekben. *Rendészeti Szemle*, 2009/3.
- Fenyvesi Csaba:** A kriminalisztika piramismodelljének második változata. *Belügyi Szemle*, 2014/ 9.
- Finszter Géza:** Bizonyításméletek a jog világában. *Rendészeti Szemle*, 2006/7–8.
- Gordon, Nathan J. – Fleisher, William L.:** Effective Interviewing and Interrogation Techniques. Elsevier Ltd., Burlington, 2011
- Hollin, Clive R.:** Psychology and Crime. Routledge, Hove, 2013
- Ibolya Tibor:** Kihallgatási taktika a nyomozásban. <http://ibolyatibor.atw.hu/Sajat/3.pdf>
- Illár Sándor (szerk.):** Kriminalisztika. Krimináltaktika. BM Könyvkiadó, Budapest, 1984
- Inbau, Fred E. – Reid, John E. – Buckley, Joseph P. – Jayne, Brian C.:** Criminal Interrogation and Confessions. Jones & Bartlett Learning Company, Burlington, 2014
- Ivaskevics Krisztián – Pásztor Attila:** A kihallgatástechnikai metódusok a világban I. A Reid-módszer. *Belügyi Szemle*, 2015/2.
- Kertész Imre:** A tanú ismételt kihallgatása. In: **Gödöny József (szerk.):** Kriminalisztikai Tanulmányok, 2. Budapest, 1963
- Kertész Imre:** A kihallgatási taktika lélektani alapjai. KJK, Budapest, 1965
- Osterburg, James W. – Ward, Richard H.:** Criminal Investigation: A Method for Reconstructing the Past. Matthew Bender & Company, New Providence, 2010
- Sach, Russell:** Scientists Develop New Tool to “Freeze” Crime Scene Memories. *Science Daily Magazine*, April 29, 2007.
<http://www.sciencedaily.com/releases/2007/04/070427105641.htm>
- Short, Jeff:** Interviewing Using the PEACE Method.
<http://www.jshort.com/Articles/PEACE-Method.htm>
- Tong, Stephen – Bryant, Robin P. – Horvath, Miranda A. H.:** Understanding Criminal Investigation. A John Wiley & Sons Ltd., Oxford, 2009
- Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor:** Kriminalisztika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005
- Vrij, Aldert – Granhag, Pär Anders – Mann, Samantha – Leal, Sharon:** Outsmarting the Liars: Toward a Cognitive Lie Detection Approach. *Psychological Science*, vol. 20, no. 1, 2011

GRATZER-SÖVÉNYHÁZI GÁBOR

Egy jogi tárgy nélküli bűncselekmény tanulságai, avagy házasság tényleg csak szerelmesek között köthető?

Az irányadó hazai és európai büntetőjog-tudomány a társadalomra veszélyeséget mint bűncselekményi fogalmi elemet nem használja. Ezt a tudományos álláspontot vette át a Btk. általános részi tervezete¹ is, amikor a társadalomra veszélyességet mint materiális értelemben vett büntetőjog-ellenességet határozta meg. A büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) azonban az általános részi dogmatikai kérdéseket érintetlenül hagyta, így beláthatatlan ideig a magyar büntetőjog nem szakíthat a társadalomra veszélyesség fogalmával. A modern, így a hazai jogtudomány is egységes abban, nem elegendő, hogy egy adott cselekmény alakilag jogellenes, ahhoz, hogy bűncselekmény legyen – egyebek mellett –, szükséges a materiális jogellenesség megléte is. *Békés Imre* a cselekmény társadalomra veszélyességével annak jogi tárgyát azonosította, amikor azt a törvényi tényállás köréből kiemelte. Ennek a meghatározásnak dogmatikai szempontból azért volt jelentősége, mert a tényállási elemeket bizonyítani kell, márpedig nyilvánvalóan értelmetlen abból a célból bizonyítást felvenni, hogy például az emberölés jogi tárgya az élet².

Azért volt ez jelentős, mert a cselekmény társadalomra veszélyessége objektív módon csak a jogi tárgyra gyakorolt hatás alapján definiálható, vagyis a jogi tárgy sértése vagy veszélyeztetése a társadalomra veszélyesség fogalmának megalapozása körében tölti be funkcióját.³

Abban az esetben, ha a társadalomra veszélyességet mint kodifikált materiális jogellenességet értelmezzük, a kodifikálás, azaz törvénybe iktatás ténye azt jelenti, hogy annak teljes hiánya jogellenességet kizáró okként értékelendő.

¹ A 2009-es büntetőjogi reform során készült el az új általános rész, amelyet végül nem nyújtottak be az Országgyűlésnek. A tervezet jelentős dogmatikai változásokat hozott volna, azonban elsősorban a 2009. február 8-i, az egész országot megrázó Cozma-gyilkosság hatására e tervezet lekerült a jogalkotás napirendjéről.

² Nagy Ferenc: A Magyar Büntetőjog Általános Része. Korona Kiadó, Budapest, 2001, 175–176. o.

³ Uo. 176. o.

Egy jogi tárgy nélküli tényállás, és ami ebből következik

Az új Btk. hatálybalépésével megjelent egy véleményem szerint jogi tárgy nélküli bűncselekmény. Ezen új bűncselekményen keresztül a jogi tárgy hiánya, és ennek következményei igen jól szemléltethetők.

Az új Btk. családi kapcsolatok létesítésével visszaélés vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel kívánja büntetni a tizennyolcadik életévét betöltött személyt, aki anyagi haszonszerzés céljából, kizárólag tartózkodási jogosultságot igazoló okmány kiadása érdekében létesít családi kapcsolatot, vagy az apaságot megállapító teljes hatályú elismerő nyilatkozathoz hozzájárul, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg.

A jogalkotó álláspontja szerint, az utóbbi időben sokszor előfordult, hogy magyar állampolgár harmadik országbeli személlyel történő házasságkötésére, illetve ilyen személyek között a családi kapcsolat létesítésére kizárólag a Magyarországon tartózkodás joga és az ehhez kapcsolódó egyéb jogosultságok megszerzése érdekében került sor. A házasságkötéssel szerzett státussal a külföldiek legalizálni próbálják tartózkodásukat az Európai Unió területén, a megszerzett jogosultsággal szabadabban utazhatnak az Európai Unió más tagállamaiba, ami fokozott biztonsági kockázatot jelenthet. Egyre gyakoribbá válik az is, hogy a magyarországi státusszerzés érdekében harmadik országbeli állampolgárok velük rokoni kapcsolatban nem álló gyermekkel kapcsolatban tesznek teljes hatályú apai elismerő nyilatkozatot.⁴

Nem kétségbe vonva, és egyetértve a jogalkotói szándékkal és indokokkal, e törvényi tényállás kapcsán számtalan probléma vetődik fel, de talán a legsúlyosabbnak az tekinthető, hogy egyáltalán nincsen jogi tárgya, azaz e cselekmény abszolút módon (büntetőjogi értelemben) nem veszélyes a társadalomra, más szóval nem büntetőjog-ellenes.

Büntetőjog-dogmatikai szempontból éppen az előbbi megfogalmazás bizonyítja, hogy a társadalomra veszélyesség fogalma mennyire meghaladott, és mennyire helyes a *Nagy Ferenc* által javasolt materiális jogellenesség meghatározás. Hiszen egyértelmű és vitathatatlan, hogy a bűncselekmény tényállásában meghatározott érdekalapú családi kapcsolat a szó hétköznapi értelmében veszélyes a társadalomra, mindazonáltal mégsem tekinthető materiálisan jogellenesnek.

⁴ A 2012. évi C. törvény indokolása.

A polgári törvénykönyv (Ptk.) rendelkezései szerint a házasság akkor jön létre, ha az együttesen jelen lévő férfi és nő az anyakönyvvezető előtt személyesen kijelenti, hogy egymással házasságot köt. A nyilatkozat feltételhez vagy határidőhöz nem köthető. A kijelentés kölcsönös megtörténte után az anyakönyvvezető a házasság létrejöttét megállapítja és a házasságkötés tényét a házassági anyakönyvbe bejegyzi. A házasság az előbbi feltételek hiányában nem jön létre. A nemlétező házasságot úgy kell tekinteni, mintha meg sem kötötték volna. Érvénytelen a kiskorú házassága, ha azt a gyámhatóság előzetes engedélye nélkül kötötte. Érvénytelen annak a házassága, aki a házasság megkötésekor cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokság alatt állt. Érvénytelen annak a házassága, aki a házasság megkötésekor cselekvőképtelen állapotban volt. Érvénytelen továbbá az egyenes ági rokonok házassága, a testvérek egymással kötött házassága, a testvérnek testvére vér szerinti leszármazójával kötött házassága, valamint az örökbefogadónak az örökbefogadottal az örökbefogadás fennállása alatt kötött házassága. Érvénytelen a házasság akkor is, ha a házassulók valamelyikének korábbi házassága fennáll.

Az előbbiekből tehát egyértelműen következik, hogy a Ptk. rendelkezései szerint érvényes a házasság abban az esetben, ha azt kizárólag anyagi haszonszerzés és tartózkodási engedély megszerzése céljából kötik meg. Másképpen fogalmazva a jog nem tartalmaz olyan kikötést, hogy házasságot csak érdekmentesen, az együttélés szándékával, vagy csak szerelmesek között lehetne kötni. Abban az esetben tehát, ha érvénytelenségi ok nem áll fenn, a házasság érvényes. Az anyakönyvvezetőnek a törvény nem ad mérlegelési lehetőséget, így a házasságot az említett feltételek fennállása esetén akkor is meg kell kötnie, ha a házassulók határozottan kijelentik, hogy csak és kizárólag abból a célból létesítik e kapcsolatot, hogy az egyik fél tartózkodási engedélyt szerezzen, és ezért a másik fél anyagi ellenszolgáltatást nyújt. Tekintettel arra, hogy a magatartásokat a jog nem tiltja, hovatovább a kapcsolatot érvényesen létrehozza, sőt az anyakönyvvezető köteles megkötni egy ilyen házasságot, így a bűncselekménynek nincs jogi tárgya, amiből következik, hogy az nem lehet – büntetőjogi értelemben – veszélyes a társadalomra sem.

A jogi tárgy lényege

A jogi tárgy nem más, mint egy legalább absztrakt – jogelvi szintű – tiltás, vagy valamilyen kötelezés a jogrendszerben, amely valamilyen magatartást vagy valamilyen magatartástól való tartózkodást határoz meg. Önmagáért,

öncélúan nem lehet büntetőjogi tényállást kodifikálni. Ezt fejezi ki az Alkotmánybíróság (AB) sokat idézett 11/1992. (III. 5.) AB határozata is, amely szerint, „*alkotmányos jogállamban a büntetőjog nem pusztán eszköz, hanem értéket véd, és maga is értéket hordoz: az alkotmányos büntetőjogi elveket és garanciákat*”. Ilyen alkotmányos garancia a büntetőjog úgynevezett ultima ratio elve. A 30/1992. (V. 26.) AB döntés szerint, a büntetőjog a jogi felelősség rendszerében az ultima ratio. Társadalmi rendeltetése, hogy a jogrendszer egészének szankciós zárköve legyen. A büntetőjogi szankció, a büntetés szerepe és rendeltetése a jogi és erkölcsi normák épségének fenntartása akkor, amikor már más jogágak szankciói nem segítenek. Nagy Ferenc véleménye szerint a büntetőjognak – szerepének túlértékelését és lebecsülését is elkerülvén – a jogi felelősség, védelmi formák rendszerében kiegészítő jelleggel, ultima ratióként kell érvényesülnie.⁵ Az előbb bemutatott tényállás jó példát szolgáltat ezen elv sérelmére. Mielőtt büntető tényállást alkotott, a jogalkotónak gondoskodnia kellett volna arról, hogy a jog az egyébként 2013. július 1-jétől büntetendővé nyilvánított magatartáshoz ne társítsa az érvényesség jogkövetkezményét is. Egyébként jó kérdés, hogy mi lesz az amúgy érvényes házasság további sorsa, miután a büntetőbíróság a bűncselekmény elkövetését jogerős ítéletben kimondta, és a házastársakat büntetéssel sújtotta. Jelen helyzetben a házasság persze ennek ellenére érvényes marad, ami alapvető jogi anomália, és a büntetőjogi ultima ratio teljes figyelmen kívül hagyása.

Természetesen – a félreértések elkerülése végett – nem azt állítom, hogy minden bűncselekményt meg kell előznie egy konkrét jogszabályhely megjelenésével hivatkozható törvényi rendelkezésnek, tiltásnak vagy valamely magatartásra kötelezésnek. Azonban határozott véleményem, hogy valamilyen büntetőjogon kívüli jogi tárgy szükséges, ez lehet valóban konkrét jogszabályi tilalom, ami egzakt módon meghivatkozható, mint az például a hamis tanúzás büntette esetén az eljárásjogi törvényekben megtalálható. Lehet a jogi tárgy valamely alapjog, jogelv, alkotmányos rendelkezés, amilyen az élethez és emberi méltósághoz való jog, de következhet nemzetközi jogi imperatív vagy szerződésen alapuló normából is, mint például a népirtás és az emberiség elleni bűncselekmények, a büntető tényállás azonban nem lehet öncélú, önmagából fakadó.

Mind a büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény, mind az új Btk. hasonló bűncselekmény-fogalmat használ, tehát a jogalkotó elmulasz-

⁵ Nagy Ferenc: i. m. 71. o.

totta, vagy nem kívánta „helyretenni” a társadalomra veszélyesség – Nagy Ferenc és a legtöbb szerző által erősen vitatott – fogalmát.

A korábbi Btk. 10. § (1) bekezdése szerint, bűncselekmény a szándékosan vagy – ha a törvény a gondatlan elkövetést is bünteti – gondatlanságból elkövetett cselekmény, amely veszélyes a társadalomra, és amelyre a törvény büntetés kiszabását rendeli. A (2) bekezdés tartalmazza a társadalomra veszélyes cselekmény megfogalmazását, amely szerint az a tevékenység vagy mulasztás tekintendő társadalomra veszélyesnek, amely Magyarország állami, társadalmi vagy gazdasági rendjét, az állampolgárok személyét vagy jogait sérti vagy veszélyezteti.

Az új Btk. a bűncselekmény fogalmán semmilyen változtatást nem hajt végre, amikor a 4. § (1) bekezdésének meghatározása szerint bűncselekmény az a szándékosan vagy – ha e törvény a gondatlan elkövetést is büntetni rendeli – gondatlanságból elkövetett cselekmény, amely veszélyes a társadalomra, és amelyre e törvény büntetés kiszabását rendeli. A (2) bekezdés társadalomra veszélyes cselekmény fogalma: az a tevékenység vagy mulasztás, amely mások személyét vagy jogait, illetve a Magyarország Alaptörvénye szerinti társadalmi, gazdasági, állami rendjét sérti vagy veszélyezteti, szintén nem változik érdemben. Az állampolgárok helyett a mások, Magyarország helyett a Magyarország Alaptörvénye szerinti szavak használata formai módosítás, ezeknek valódi dogmatikai, gyakorlati vagy jogalkalmazói következményük nincs. Véleményemet megerősíti az új Btk. indokolása is, amely szerint: a törvény szerinti bűncselekmény-fogalom megegyezik a hatályos Btk.-beli fogalommal, amelynek elemei: a tényállásszerűség (büntetni rendeltség), a társadalomra veszélyesség, és a bűnösség (szándékosság vagy gondatlanság). Ezen elemek közül csak a társadalomra veszélyesség definíciója változott kisebb mértékben: előbb az egyéni jogok, másodsorban az alaptörvény szerinti rendjének sérelme, illetve veszélyeztetése jelenik meg a felsorolásban.⁶

A jogi tárgy tehát felfogható úgy, mint az adott cselekmény társadalomra veszélyessége, helyesebben, mint materiális jogellenesség. A jogellenesség egyrészt jelenti a jogszabállyal való formai jogellenességet. Ami le van írva a büntetőtörvényben, az jogellenes. Az itt történő – abszolút jogpozitivistá – leragadás, bár kétségtelenül vannak ennek az irányzatnak is követői, válasz nélkül hagyja a miért kérdését. A materiális jogellenesség tana értelmében a jogellenességnek csak az egyik eleme, ha jobban tetszik, egyik oldala, hogy

⁶ A 2012. évi C. törvény indokolása.

a jogszabályban valami le van írva, a másik eleme a materiális jogellenesség. A materiális jogellenesség az alaki jogellenesség tartalmi indokát nyújtja. Jól tetten érhető a materiális jogellenesség megléte az úgynevezett törvény felett álló jogellenességet kizáró okok meglétében. Ezen okok (például hivatali, hatósági jog gyakorlása, kötelezettség teljesítése, hivatásbeli jogok és kötelesek gyakorlása, a sértett beleegyezése, fegyelmi jog gyakorlása, indokolt kockázat viselése és a kötelesség-összeütközés) önmagukban bizonyítják, hogy létezik a jogellenességnek tartalmi oldala. Talán a legjobb példa erre a sértett beleegyezése, amely szerint a ringbe lépő ökölvívó még akkor sem tartozik büntetőjogi felelősséggel, ha ellenfele életét – a sportág szabályai betartásával – kioltja. Sőt ha a labdarúgó a pályán ellenfelét úgy rúgja fel, a sportág szabályait megszegve, hogy annak súlyos sérülést okoz, de ez a szabályszegés megszokott, tehát nem durvább, mint általában, és nem egyértelműen a sérülés okozására irányul, abban az esetben a játékos sem tartozik felelősséggel. E cselekmények nem tekinthetők gondatlannak, tipikus eshetőleges szándékkal megvalósított testi sértésekről van szó. Kétség sem fér az alaki jogellenességhez, azonban a cselekmények materiális jogellenessége hiányzik, így bűncselekményről sem beszélhetünk.

Mindazonáltal fontos kiindulási alapja a társadalomra veszélyesség és a materiális jogellenesség tanának történeti megjelenése. Mint *Hollán Miklós* munkájában olvasható⁷, a materiális jogellenesség tana már a XIX. század végén kialakult, amikor megszületett annak felismerése, hogy nem feltétlenül alapozza meg a bűncselekmény megvalósulását pusztán a tényállásszerűség. *Liszt* definíciója szerint materiálisan jogellenes a cselekmény, ha a társadalomra káros magatartás. A jogellenes cselekmény a jogtárgyak sértése, vagy veszélyeztetése. A társadalomra veszélyesség ezzel szemben tisztán a szovjet jogban megjelent kategória, és éppen azt volt hivatva szolgálni, hogy akkor is el lehessen valakit ítélni, ha cselekménye még csak nem is tényállásszerű. A társadalomra veszélyes kifejezés az 1922. évi szovjet büntető törvénykönyvben jelent meg először. A szovjet btk. alapján mindenki társadalomra veszélyesnek tekintendő, aki a társadalomra veszélyes tettet követ el, vagy aki bűnözőkkel áll kapcsolatban, vagy akinek a múltbeli cselekedetei veszélyt képviselnek. E büntető törvénykönyv kifejezetten *Lenin* irányítása és felügyelete alapján jött létre, és egyértelmű célja a kommunista megtorlás és terror szentesítése volt, így nehezen érthető, hogy az amúgy modern, minden tekintetben haladó és demokratikus btk. nem képes szakítani a társadalomra

⁷ Hollán Miklós: Megkésétt búcsú a társadalomra veszélyességtől. Jogelméleti Szemle, 2004/4.

veszélyesség régen túlhaladott fogalmával. Ami veszélyes a társadalomra, attól azt meg kell védeni. A Cseka, az NKVD és végül a KGB feladata a társadalom védelme volt a társadalomra veszélyes elemektől. Persze e szervek a szovjet államot „védték”, azt pedig, hogy kitől kellett megvédeni, maga az állam mondta meg. Hazánkban az Államvédelmi Hatóság a nevében is deklarálta a „védelem” szót, és ez a szó annyira beleivódott a jogi köznyelvbe és gondolkodásba, hogy a mai napig nem tud tőle megszabadulni. Ezért a védelem kifejezés egyértelműen a szocialista jog öröksége. A védelemre a megelőzés hivatott, ezért addig, amíg az egyes nyomozó szervek deklarált feladata a „társadalomvédelem”, addig jogszabályi szinten e feladat nem más, mint a társadalomra veszélyes cselekmény megelőzése. A társadalomra veszélyes–védelem–bűnmegelőzés fogalmi hármas jogrendszerterítő hatása egy sajátos szocialista jogi örökség logikájára épül, és a jogszabályok szövegében is fellelhető. A bűnüldözés feladata nem a társadalom védelme, hanem a büntetőjogi felelősség megállapításának az előkészítése! Ha ezt az alkotmányos nézőpontot fogadjuk el, a társadalomra veszélyes kifejezést sem tudjuk értelmezni. A büntetőjogi felelősség alapja ugyanis a büntetendőség, a büntetőjog-ellenesség (alaki és materiális értelemben) és a bűnösség, nem pedig a társadalomra veszélyesség. Ebben az értelemben lehullik a lepel a bűnüldözés „védelmi” funkciójáról, és egyértelművé válik a bűnmegelőzés és bűnüldözés különbözősége. A társadalomra veszélyes tevékenységtől való „védelem” kifejezés továbbélését elsősorban elnevezésekben érhetjük tetten, ilyen az emberölések nyomozását végző nyomozó hatóságok „életvédelmiként”, a vagyon elleni bűncselekményeket „vagyonvédelmiként” történő elnevezése.⁸

Nem teljesen védhető tehát, legalábbis történeti nézőpontból a – jobb lehetőség híján – általam is képviselt nézet, ami a társadalomra veszélyességet mint kodifikált materiális jogellenességet értékeli, mindazonáltal, amíg e fogalmat a Btk. bűncselekményi elemként használja, ez marad az egyetlen dogmatikailag helyes lehetőség.

Tanulságok

Mint arra már utaltam, rendőrként, gyakorlati jogalkalmazóként, és kodifikációval foglalkozó jogászként is teljesen osztom a jogalkotónak a Btk. indo-

⁸ Gratzner-Sövényházy Gábor: A bűnmegelőzés rendszere. <http://biztonsagpiac.hu/wp-content/uploads/2014/04/Gratzner-Sovenyhazi-Gabor-A-bunmegelozes-rendszere.pdf>

kolásában található álláspontját, amely szerint az illegális bevándorlás kiemelten veszélyes a társadalomra, az ilyen visszaélések elleni eredményes fellépés a büntetőjog eszközeitől várható, ezért vált indokolttá a családi kapcsolatok létesítésével történő visszaélés tényállás megalkotása⁹.

Mindazonáltal a nem túl szerencsésnek nevezhető tényállás két fontos kérdésre is rávilágít. Részben rámutat arra, hogy bár a jogalkotó a Btk. kodifikációja során elmulasztotta a büntetőjog-dogmatikai kérdések megválaszolását, és fenntartotta a nem túl szerencsés és elavult bűncselekmény- és társadalomra veszélyesség fogalmat, azonban a büntetőjog-alkalmazás és a dogmatika e kereteket meghaladta.

Másrészről egy-egy rosszul megfogalmazott büntetőjogi tényállás nem lesz, nem lehet alkalmas arra, hogy funkcióját betöltse. Ha az adott cselekmény materiális értelemben nem jogellenes, kétséges, hogy annak alapján bárkinek is megállapítják a büntetőjogi felelősségét. Így akármennyire egyetlen lehet is érteni és támogatni szükséges a jogalkotó szándékát, az eszköz ennek elérésére alkalmatlan.

E tényállással nem csak a jogi tárgy hiánya az egyetlen probléma, tovább nehezíti, megkockáztatom, ellehetetleníti az alkalmazhatóságát a büntetőjogtól teljesen idegen duplikált célzat (anyagi haszonszerzés és kizárólag tartózkodási jogosultságot igazoló okmány kiadása érdekében). E bűncselekmény ugyanis úgynevezett találkozó típusú tényállás, ami azt jelenti, hogy szükségképpen két személy lesz az elkövetője, azonban mindketten önálló tettesként felelnek, mint az például a vérfertőzés esetében is látható. Ebből következik, hogy a duplikált célzat csak egy-egy tettesnél jelenhet meg. Lefordítva: az egyik tettes – aki feltehetően magyar állampolgár – az anyagi haszonszerzésért, a másik pedig a tartózkodási jogosultságért válik elkövetővé. Egyszerre egy személynél a két célzat semmiképpen nem jelenhet meg, erre azért sem lehet esély, mert társtettség, lévén hogy találkozó cselekményről beszélünk, nem állhat fenn. Mivel azonban a tényállás a két célzat együttes fennállását követeli meg, így a bűncselekmény a gyakorlatban nem jöhet létre. A helyzetet csak súlyosítja, hogy a második célzat esetén a tényállás ráadásul a kizárólagosságot is elvárja, ami viszont kizárja, hogy ettől különböző más célzat is mozgassa az elkövetőt, tehát, ha kizárólag a tartózkodási engedély megszerzése lehet a cél, akkor ezzel egyidejűleg más célzat nem állhat fenn.

Az utóbbi hónapok eseményei is rávilágítottak az illegális bevándorlás körüli súlyos problémákra, 2015-ben nagyjából megtízszereződött az illegá-

⁹ A 2012. évi C. törvény indokolása.

lis migránsok száma, ez előrevetíti, hogy valóban fel kell készülni arra, hogy esetleg többen is megkísérelnek családi kapcsolatok létesítésével tartózkodási engedélyt szerezni, aminek következtében tulajdonképpen egész Európában szabadon mozoghatnak. Dolgozatom célja éppen ezért a figyelem felhívása arra, hogy az elemzett tényállás jelen formájában nem lesz alkalmas arra, amit joggal várhat el a társadalom, sürgős tehát a tényállás módosítása, illetve a Ptk. módosításával a jogi tárgy megteremtése, így az ily módon létesített családi kapcsolatok érvénytelenségének megállapítása.

KÁROLYI GÁBOR

A digitális tachográf felhasználásának lehetőségei a baleset-helyszínelő munkában

A XXI. századi társadalomban a korszerű rendszerek nem csupán az emberek hétköznapi életébe törtek be, hanem jelentősen megváltoztatták közlekedésünket is. Az utak és létesítmények egyre fejlettebb gyártási technológiával és korszerű anyagokból készülnek, a biztonság növelése mellett a dinamikus forgalom fenntartásával. A hétköznapiakban közlekedő járművekben folyamatosan, évről évre fejlődő technikai eszközök vannak. A hétköznapi emberek számára a közlekedés hatékonyságának egyik fontos mutatója ma már a teljesítési idő rövidege, ezért a szállításban kiemelt szerepet kapott a hatékonyság és gyorsaság.

Egyre több embernek van járműve, és a mindennapi élet gyorsasága, ritmusa nagyban megváltoztatta a közlekedési morált is. Elképesztően sok inger éri a járművezetőt, sokkal több, mint két-három évtizeddel ezelőtt. Az emberek személyisége, az egyéni értékrendek is átalakultak, vele együtt a jogszabályi környezet is. A közlekedés, a gazdaság vérkeringése egyre nagyobb tempót diktál. Ezzel a gyors változással a közlekedési szakembereknek, hatóságoknak is tartaniuk kell a lépést, hiszen balesetek még mindig vannak, függetlenül attól, hogy egyre biztonságosabb kialakításúak a járművek és az utak. A balesetvizsgálatnak ebben a változó környezetben is hatékonynak kell lennie. A helyszínen intézkedő helyszínelőknek a minél hatékonyabban működő igazságszolgáltatás érdekében minden adatot rögzíteniük kell, amit a bizonyításnál fel lehet használni. Olyan adatokat pedig főleg, amelyek kiemelt szerepet játszanak a baleseti mechanizmus rekonstrukciójában.

A digitális tachográfól röviden

A modern automatizált és digitalizált világ berobbant a szállítmányozásba, személyszállításba és a fuvarozásba egyaránt. Minden közlekedési szakember számára közhírt eszköz a digitális tachográf, amely Magyarországon az európai uniós szabályoknak megfelelően 2006 óta vált kötelező tartozékká, a 3,5 tonna megengedett legnagyobb össztömeget meghaladó tehergépkoc-

csiknak és kilenc személynél több utasfőrhelyes járműveknek. Persze itt is vannak kivételek, amelyeket az 561/2006 EK rendelet taglal. Nyilvánvaló volt, hogy a technika rohamos fejlődése a menetíró készülékek világát sem hagyja ki. Laikus számára is nyilvánvaló a készülék funkciója és feladata. Minden tehergépkocsi-vezetőnek alapfeltétel, hogy tisztában legyen a kezelésével, a vezetési és pihenőidőkkel, a sofőrkártyák megfelelő használatával.

A készülék elektronikusan rögzíti a vezetési és pihenőidőt, lényegében a járművezető minden egyes napja nyomon követhető rajta. A rögzítés két helyre is történik. Ha egy nap 93 tevékenység van, akkor 28 nap adatát az úgynevezett gépjárművezetői kártya, és ugyanezen feltételek esetén, 365 nap adatát pedig a tachográf memóriája rögzíti. Ha kevesebb az esemény, ez az időtartam növekszik. Mivel folyamatosan rögzítő készülékről beszélünk, itt is fennáll az adatvesztés lehetősége, ezért a gyártók is javasolják a minél gyakoribb adatmentést. A piacon a legismertebb és legelterjedtebb készülékek a Continental, a VDO, a Stoneridge, az Actia. Magyarországon talán a VDO a legismertebb és leggyakoribb. A digitális tachográfhoz többféle chipkártya tartozik. Van a már említett gépjárművezetői, az üzembentartói, a műhely- és az ellenőri kártya. Mindegyik kártya kiadására a Nemzeti Közlekedési Hatóság jogosult. Az üzembentartói kártya kivételével mindegyik fényképpel ellátott, névre szóló chipkártya. Az üzembentartói kártyát a szállítással foglalkozó vállalkozásoknál az üzembentartói jogokat ellátó személy igényelheti. A műhelykártya funkciója talán nem szorul magyarázatra, az annak adható ki, aki gépjárműfenntartó tevékenységet végez, és birtokában van a hatályos jogszabályokban leírt képesítésnek. Ez a kártya teljes körű hozzáférést nyújt a készülék minden egyes adatához. A digitális tachográfról további szabályokat és a kártyákról bővebbet a 124/2005. (XII. 29.) GKM rendelet tartalmaz. Nagy általánosságban talán ennyit érdemes tudni a készülékről. Nézzük azokat a tulajdonságait, amelyeket csak kevesen ismernek és kevesen tudják használni!

A digitális tachográf – „feketedoboz” a közutakon

Nyilvánvalóan a digitális tachográfból sok olyan adatot ki lehet olvasni, amelyekből szabályszegéseket és mulasztásokat deríthetünk fel. Azonban az elektronikus menetíró készülék nemcsak azt a feladatot tudja ellátni, hogy a járművezetők minden tevékenysége nyomon követhető legyen, hanem a bal-esetvizsgálatoknál felhasználható többletinformációt is kaphatunk.

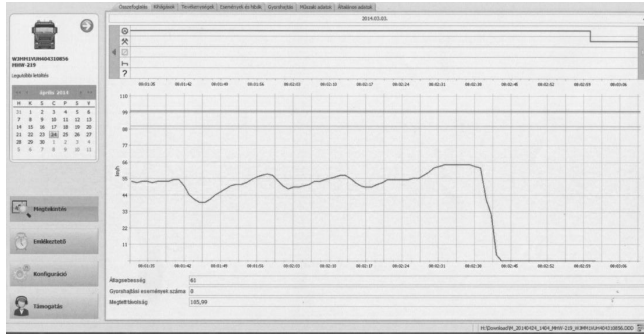
Tehát olyan adatok birtokába juthatunk, amelyek által a baleseti mechanizmus nagyon pontosan visszakövethető és analizálható lesz. Itt most nem a sofőr kártya segítségével a helyszínen is kinyomtatható szalagról van szó, hanem a tachográf memóriájában tárolt olyan adatokról, amelyeket az igazságügyi műszaki szakértő egy kiértékelő program segítségével be tud illeszteni a számításába. A készülék ugyanis nemcsak arra képes, hogy visszakövethető legyen az adott járművezető vezetési és pihenőideje, hanem pontosan megmutatja, hogy a gépkocsi milyen sebességgel közlekedett, mekkora intenzitással gyorsult vagy lassult, és mennyi idő alatt tette mindezt. A gyorsulás-lassulás nem mért, hanem egyszerű számított adat, másodperces átlagérték, ezért nem túl pontos, de van hasznos információ tartalma. Olyan sebességadatok ezek, amelyek nagyon rövid időkülönbséggel rögzülnek. Ezen felül a készülék képes a jármű fordulatszám-változását is rögzíteni, ami további támpontokat nyújthat.

Ezek rendkívül hasznos adatok, mivel egy-egy baleset lefolyása a kezdettől a nyugalmi állapot kialakulásáig öt-tíz másodpercen vagy még rövidebb időn belül lezajlik, és e rövid idő alatt kell a hatóságoknak vizsgálniuk a járművezetői tevékenységet. A sima gépjárművezetői kártya segítségével is megszereshetők a sebességadatok, de azok csak a sebességkorlátozás feletti gyorsajtást rögzítik, nem másodpercenként rögzített adatok, így a nagy időkülönbség miatt nem lehet érdemben felhasználni őket, nem lehet iránymutató és hasznos következtetéseket levonni belőlük. Az emberi reakcióidő, a jármű által megtett út és az észlelések vizsgálatánál legalább másodpercenkénti egységekre kell lebontani a folyamatot, nem elegendő tehát egy négy-öt, esetleg tíz másodpercenként rögzített adat. Ennyi idő alatt ugyanis az emberi agy döntéseket hoz, testünk az agy parancsait hajtja végre, a jármű eközben mozgást végez, utat tesz meg, így nehéz lenne értelmezni és elemezni ilyen időkülönbségekkel magát a járművezetői tevékenységet, ami egy esetleges balesethez vezetett. Szerencsére a digitális tachográf képes a nagyon rövid idejű adatrögzítésre, így nincs más dolgunk, mint megfelelően letölteni.

Tehát a sebesség- és fordulatszámadatokat a készülék memóriájának letöltésével kaphatjuk meg. A teljes lementéssel három fájlunk lesz, amelyekben külön-külön szerepel a sebesség- és fordulatszámprofil. Kapunk ezenkívül a készülékkel kapcsolatos műszakihiba- és egyéb adatokat is, de a balesetelemzés szempontjából a legfontosabb az előző kettő. Amit itt még érdemes tudni, az a készülékek verziószáma, ugyanis ettől is függ, milyen adatok állnak rendelkezésre. A verzió számát a szalag alatti plaketről olvashatjuk le. A digitális tachográf bevezetése után, tehát 2006-tól 2009-ig az 1.0, 1.1 és az 1.2-

es verziók jelentek meg, ezeknél a verzióknál a sebességprofilhoz az esemény után huszonnégy óráig lehet hozzájutni. Ez huszonnégy óra tényleges működési időt jelent, tehát ha a kocsik mozgásképtelenné válik, akkor az adatok megmaradnak, ha viszont a jármű a baleset után újra munkába áll, akkor huszonnégy óra működés után az adatok felülíródnak. Ez az 1.3 és az ennél újabb verzióknál annyiban tér el, hogy huszonnégy óra részletes sebességprofil és 168 óra normál sebességprofil tudunk letölteni a VDO-letöltő eszközzel VDO készülékekből. A vizsgálat szempontjából a baleset előtti másodpercek lényegesebb számunkra, és itt kell megemlíteni egy kiemelten fontos körülményt, ami indokoltá teszi az azonnali lementést. A készülék ugyanis rögzíti az utolsó három perc sebességadatait negyed másodperces lebontásban. Ez az információ igen részletesen visszakövethetővé teszi a jármű mozgását. Ebből az adatból pillanatnyi tevékenységek kiolvashatók, mint például ha a vezető egy pillanatra elveszi a lábát a gázpedálról, vagy éppen rálép. Ha a jármű mozgásképtelenné válik, és a menetíró nem üzemel, az adatok minimum egy évig a memóriában maradnak.

A letöltéshez mindenképpen szükséges egy ellenőri vagy szervizkártya, valamint egy letöltésre alkalmas eszköz vagy rendszer. A rendőrségnél ilyen például a TIS Office kiértékelő rendszer, és az adatletöltésre a VDO Downloadkey áll rendelkezésre. A TIS Office modernebb változata a TIS Web. Ilyen készülékből és hozzáférő kezelőből is nagyon kevés van, de szükséges lenne, hogy a lehető legtöbb kapitányságon legyen legalább egy. Hasonló eszközhöz bárki hozzáférhet, tehát kereskedelmi forgalomban is kaphatók különböző tudású adatmentő készülékek. Ha a letöltésre a helyszínen nincs mód, akkor lehetőség van arra, hogy a készüléket kiszereljék a műszerfalból, vagyis lefoglalják, és külső segítség bevonásával letöltés az adatokat. Ez anyagi káros közúti közlekedési balesetknél, de akár bünyügyi szemléknél is azért lehet gond, mert ha a jármű nem válik mozgásképtelenné és mondjuk nem nagy a kár, akkor nem várható el a jármű tulajdonosától, hogy indokolatlanul nagy bevételkiesés érje addig, amíg az adatmentés idejére a jármű kiesik a fuvarozásból. Ugyanakkor a rendőrség számára törvényi előírás, hogy az összes adatot gyűjtse össze, ami a bizonyításhoz szükséges, így egyértelmű, hogy mérlegelés nélkül gondoskodni kell az adatmentésről. Ezek az adatok pedig rendelkezésre állnak, csak hozzá kell tudni férni. Az *ábrán* egy frontális balesetben részes járműszerelvén sebességváltozását követhetjük nyomon. Látható, hogy a jármű sebessége milyen drasztikus mértékben csökkent nullára.

Lementett adatok a balesetelemzésben

Sok esetben egy egyszerűnek tűnő elsőbbségadás elmulasztásából származó baleset is fejtörést okozhat a nyomozó hatóságnak és a szakértőnek, nem beszélve a bíróról, aki egy-egy nehezen ellenőrizhető védekezés esetén sokáig tárgyal ügyeket. Abban az esetben viszont, ha legalább az egyik részes jármű mozgása szinte másodpercre pontosan visszakövethető, akkor már a valószínűség határánál jóval feljebb, akár a bizonyosság szintjéig is emelhető szakértői megállapítást lehet tenni. Mit is érthetünk ezen?

A példaként felhozható baleseti szituáció nagyon sokféle lehet, ezért a sok lehetőség közül nézzünk egy olyat, ami érthetőbbé teszi a digitális tachográf adatainak fontosságát. A kicsit sarkított és lényegre törő tényállás szerint a gyanúsított az általa vezetett járműszerelvényvel az elsőbbségadás kötelező jelzőtábla ellenére balra kanyarodási manőverbe kezdett, és nem adta meg az elhaladási elsőbbséget a balról érkező sértett által vezetett motorkerékpárnak, amelynek vezetője az ütközés elkerülése érdekében fékezett, motorját eldöntötte, és a járműszerelvénynek csúszott.

A baleset a klasszikus értelemben vett elsőbbség meg nem adásából alakult ki. A motoros közlekedik a védett útvonalon, ami jobbra ível, ez a tehergépkocsi-vezetőre nézve előnytelen, mert korlátozott az útszakasz beláthatósága.

Egy ilyen egyszerűnek tűnő baleset is válhat bonyolulttá, ha már a helyszínen nem tisztázódnak bizonyos körülmények. Az első és legfontosabb, hogy a helyszínelőnek tisztáznia kell, volt-e a balesetkor bármilyen észlelt akadályozó tényező. Itt általában nemcsak arra kell gondolni, hogy az út szé-

lén volt-e parkoló gépkocsi, amely a belátható útszakasz hosszát csökkentette, hanem a parkoló autó egész pontosan hol helyezkedett el és mekkora felépítménye volt. Tisztázandó az is, hogy a nap melyik irányból sütött, és természetesen a balesetes járműből fényképfelvételt kell készíteni, annak érzékeltesére, hogy meddig láthatott el a vezető, és mi az, amit észlelhet az adott körülmények között.

Esetünkben nincs parkoló jármű az út szélén, az észlelést csupán az útszakasz geometriai jellemzői korlátozzák. A sértett haladási irányából *60 km/h* sebességkorlátozás, *veszélyes útkanyarulatra*, valamint *betorkolló útra* figyelmeztető tábla van kihelyezve. A szemlebizottság és a szakértő számára is valószínűsíthető tény volt, hogy a balesettel ok-okozati összefüggésbe hozható KRESZ-szabály-szegés az elsőbbség meg nem adása lehetett. A tehergépkocsi-vezető védekezésében előadta, hogy a balról érkező motorkerékpár nagy sebességgel közlekedett, és amikor észlelte, azonnal állóra fékezte a járművet, és a már éppen megálló járműszerelvénynak ütközött a motoros. Álláspontja szerint a balra kanyarodási manőver megkezdésének pillanatában még nem volt látható a motoros, és amikor a sáv közepén járt, észlelte a járművet és állóra is fékezte. Az ütközés pedig azért következett be, mert a motorkerékpáros helytelenül mérte fel a helyzetet és fékezéskor indokolatlanul döntötte el a motorját. A baleset egyébiránt elkerülhető lett volna lassítással és balra kormányzással.

Az egyértelmű baleseti szituáció az elmondottak alapján nyilvánvalóan azt sugallja, hogy a motorosnak sértetti közrehatása van a balesetben és az akár olyan mértékű is lehet, hogy a tehergépkocsi-vezető elleni eljárás megszüntetésére is sor kerülhet. A gyanúsított védekezését tehát ellenőrizni, alátámasztani, vagy cáfolni kell műszaki szakértői eszközökkel. Külterületen történt eseményről lévén szó, kívülálló tanú nincs, aki megerősítené a gyanúsított elmondását, a motorkerékpár vezetője pedig nem tud nyilatkozni, így a balesetelemzés során az egyik bizonytalan változó az, hogy egészen pontosan mennyi ideig tartott, amíg a járműszerelvény eljutott az ütközés helyéig. További hibaszázalék a motorkerékpár sebessége. Műszaki szakértői eszközökkel körülbelül meg lehet mondani, hogy az ütközés előtt mekkora sebességgel haladt a motorkerékpár, de itt is a szempontjából kedvezőbb értéket kell figyelembe venni.

Az eljárás biztos megszüntetését vonja maga után, ha beigazolódik, hogy a motorkerékpár vezetője olyan mértékben túllépte az adott útszakaszra megengedett legnagyobb sebességhatárt, hogy a tehergépkocsi vezetője szempontjából a balra kanyarodási manőver megkezdésének pillanatában még

nem volt észlelhető pozícióban, és esélye sem lett volna megadni az elsőbbséget. A helyzetet tovább ronthatja egy olyan körülmény is, ha a teherautó olyan sok időt töltött el a motoros haladási szelvényében felismerhető veszélyhelyzetben, hogy lehetősége lett volna a cselekvésre és a baleset elkerülésére. Ez akkor sem lenne kedvező a sértett szempontjából, ha mondjuk a teherautó sofőrje észlelte őt, de rosszul mérte fel a köztük lévő távolságot, és a tényleges haladási sebesség féktávolságán belül, de a megengedett haladási sebesség féktávolságán kívül kezdte meg a balra kanyarodási manővert. Tehát sok-sok körülmény és olyan változó van, ami befolyásolhatja az eljárás kimenetelét és a sértetti közrehatás mértékét.

Ebben a helyzetben van nagy segítségünkre a digitális tachográf, a negyed másodpercenként rögzített adatokból egész pontosan meg lehet állapítani, hogy a balra kanyarodás megkezdése után hány másodpercig végzett mozgást a jármű, és mennyi idő alatt fékeződött le álló helyzetbe. Ez támpontot nyújt a másik jármű mozgásának vizsgálatához, hiszen így megállapítható, hogy az okozó az ütközés pillanatáig mennyi időt töltött a védett úton közlekedő motor haladási szelvényében, ehhez képest pedig a vétnél jármű honnan észlelhette a veszélyhelyzetet, azaz milyen távolságból, és ez a távolság a tényleges haladási és az adott útszakaszra megengedett haladási sebesség tekintetében féktávolságon belül vagy kívül volt-e. A menetíró készülékből kinyert és az út geometriai adatai alapján ellenőrizhetővé válik, hogy a védekezés kellően megalapozott-e, vagy sem. Ez a kérdéskör nemcsak ebben az esetben, hanem minden balesetnél használható. Azzal, hogy negyed másodpercre pontosan lekövethető a teherautó mozgása, nemcsak a baleset bekövetkezésének pillanatában az ütközési sebesség mértékét tudhatjuk meg, hanem az azt megelőző sebességváltozásokat, valamint következtetések vonhatók le a veszélyhelyzeti pozícióban eltöltött időre is. Ezáltal minden járművezető esetleges késedelmére, vagy éppen a baleset elhárítása érdekében végzett fékezés intenzitására, tehát a lassulás mértékére is választ kapunk. Azt is megtudhatjuk, hogy az adott veszélyhelyzeti folyamat kialakulása mennyi időt vett igénybe, például egy kanyarodási manőver időtartama, vagy végzett-e valamilyen szokatlan tevékenységet a vezető, például a veszélyhelyzet észlelésének pillanatában nem a fékre, hanem a gázra lépett.

A lementett adatokból egyértelművé válhat, hogy a példánkban a tehergépkocsi-vezető hirtelen kezdte meg a kanyarodást, intenzív gyorsítással, így a motoros esetleges közrehatását ki lehet zárni. A lementett fordulatszámprofilból pedig kizárhatjuk egy esetleges műszaki hiba lehetőségét is, mivel ha a

vezető arra hivatkozna, hogy felakadt a gázpedál, akkor a fordulatszám adatai ezt egyértelműen cáfolni tudják.

Az előbbieik alapján láthatjuk, hogy az elektronikus menetíró készülék milyen sokoldalúan szolgáltat információt. A probléma viszont azzal van, hogy ezek az adatok szinte csak abban az esetben állnak rendelkezésre, ha azok lementéséről a nyomozó hatóság gondoskodik. Az adatok lementése nem egyszerű, ahogyan azt már említettem. Ennek a problémának a megoldása kiemelt feladat. A digitális tachográf korunk első, a civil szférában kötelezően alkalmazott „feketedoboz”, amely jelen van a közúti közlekedésben.

Irányvonalak

A digitális tachográfok már minden teherautóban megtalálhatók, és nem elképzelhetetlen, hogy hamarosan lesznek megszerezhető adatok a személyautók komputeréből is. A most gyártott járművek többségében a gyártó által fejlesztett fedélzeti számítógép van. A fejlesztések annyira eltérnek, hogy a szakembereknek majdnem minden autómárkára külön szaktudásra van szükségük. A jelenleg gyártott gépkocsikban minden az elektronikán alapul, a szervokormány, a fék és a gázadás is. Éppen ezért, ha a gyártó akarná, a gépkocsi összes elektromos jelét tárolhatná a fedélzeti számítógép. Pontos meghatározható lenne, hogy mikor, milyen intenzitással és meddig nyomta valaki a féket a baleset előtt, vagy éppen a járművezető hány fokkal mozdította jobbra vagy balra a kormányt. Ezeket a jeleket a mostani kocsik nem tárolják, ilyen paraméterekkel ellátni a járműveket nem kötelező és nagyrészt nem is kerül rá sor. Bár ezek az adatok nagyban megkönnyítenék az igazságszolgáltatás munkáját, a jogszabályi környezet jelenlegi állása miatt mégsem állhatnak rendelkezésre. Ettől függetlenül több olyan lehetőséget ki lehet használni, ami később segítheti a hatóságok munkáját. Például több autómárka fedélzeti számítógépe rögzít olyan szervizadatokat, amelyekből megtudhatjuk, hogy a baleset előtt működött-e a jármű valamely világítóberendezése vagy sem. Ezt egy laptop és egy szervizszoftver segítségével gyorsan kideríthetjük, megspórolva a drága fizikus szakértőt, aki az izzószál szakadásának vizsgálatával ugyanarra az eredményre jutna.

Tehát a mai technológia alkalmas arra, hogy tizedmásodperc pontossággal, tökéletesen visszakövethető legyen egy balesetben részes jármű mozgása, de a technikai háttér egyelőre nem áll rendelkezésre a kocsikban, bár a balesetiadat-rögzítésre lappangó igény mutatkozott az utóbbi években. Ezt

bizonyítja az is, hogy sok járműbe szerelnek a tulajdonosaik különféle kamerákat, aminek egyértelmű célja a bizonyítás. Ezek korábban elképzelhetetlenek voltak egy helyszíneléskor. Ma már viszont könnyen előfordulhat, hogy olyan járművet kell helyszínelni, amelynek fedélzeti kamerája mindent rögzített. A balesetiadat-rögzítők fejlesztésére is sor került, így kaphatók olyan adatrögzítők, amelyek típustól függetlenül bármely járműbe beszerelhetők. Ezek a szerkezetek a sebességadatokon kívül az oldalirányú elmozdulásokat is tudják rögzíteni. A balesetiadat-rögzítők meglehetősen drágák, így az emberek inkább olcsóbb, egyszerűen beszerelhető és kezelhető kamerát telepítenek az autókba. Emiatt a balesetiadat-rögzítők fejlesztése megállt, és nem válik elterjedté a piacon. A forgalomfigyelő kamerákból viszont egyre több van, és az ennél szélesebb körű adatokat szolgáltató balesetiadat-rögzítőkre mindaddig nem is lesz igény, amíg a közlekedők tökéletesen megfelelőnek tartják bizonyításhoz a videofelvételt.

Németországban a mentő-, a rendőr- és a tűzoltóautók már évek óta balesetiadat-rögzítőkkal felszereltek. Erre az a magyarázat, hogy az a jármű, amely megkülönböztető jelzéssel közlekedik, többletveszélyforrás a közlekedésben, így nemcsak a civilek, de az adott hatóság számára is fontos, hogy egy esetleg bekövetkező balesetnél visszakövethető legyen a gépkocsivezető tevékenysége. A növekvő felelősség a személyszállításban, illetve az áruszállításban is megjelent. A cégeknél és az állami szerveknél megjelentek a járműkövető rendszerek, aminek elterjedtsége főként a nagy fejlődésen áteső GPS-technológiának köszönhető.

Láthatjuk, hogy a technika nagyon sok lehetőséget nyújt nekünk az adagyűjtésre, és nagyon sok bizonyító erejű adatot is. A nem túl távoli jövőben nem elképzelhetetlen, hogy minden jármű komplett hardverre válik, amelyhez kedvünk szerint letölthetünk majd olyan alkalmazásokat, amelyek lehetővé teszik, hogy járművünk adatot rögzítsen, vagy alkalmas legyen arra, hogy nyomon kövessük, ha kölcsönadtuk másnak. Szervizszoftverrel otthon is ellenőrizhetjük majd az autónk állapotát, vagy kapcsolatot létesíthetünk a szerviz munkatársaival a jármű fedélzeti számítógépén keresztül. Erre utaló irányvonal egyes országokban már megfigyelhető. Az Egyesült Államokban létező szolgáltatás a gépkocsival összeköttetésben lévő diszpécser. Minden technikai fejlődés pluszadat, amely tovább szélesíti a nyomozó hatóság lehetőségeit.

MERKL ZOLTÁN

A panasz jogintézménye, a különböző eljárási szabályok alkalmazása

Sok esetben előfordul, hogy az intézkedést foganatosító szerv eljárása különböző jogot sért. Ennek legfelső foka az alapjogsérelem. A magyar jogrend szavatolja a jogorvoslathoz való jogosultságot (alaptörvény). Az intézkedés rendészeti¹, tehát hatósági cselekmény². Ezek meghatározása már több szerző által megtörtént.³ A következőkben a különböző jogsértő intézkedésekkel szembeni jogorvoslati formákra térek ki:

- A legegyszerűbb és közismertebb az Rtv. 92. §-a által szabályozott panasz intézménye. Ehhez a jogintézményhez kapcsolódva említést érdemel:
- a panasz egy másik formája a panaszokról és közérdekű bejelentésekről szóló jogszabály (2013. évi CLXV. tv.). Célját tekintve jogorvoslatnak tekinthető.
- A rendészeti feladatokat ellátó személyek intézkedésével szemben alkalmazott jogorvoslatot is a törvényhozó panaszként állapította meg.
- A kérdéskörbe beletartozik olyan hatósági feladat ellátása közben alkalmazott intézkedés, mint az adóhatósági szervek különböző eljárása.

Panaszeljárás a rendőrségen belül

A rendőr eljárása során a törvény által felhatalmazva intézkedik, kényszerítőeszközöket alkalmazhat. A rendőr intézkedése, illetve annak elmaradása jelenti az intézkedés alá vont alapvető jogsérelmét.

¹ A rendészetről lásd Balla Zoltán: A rendészet fogalma és rendszere, a nemzetbiztonsági igazgatás. In: Korinek László (szerk.): Értkezések a rendészetről. Nemzeti Köszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar, Budapest, 2014, 17–51. o.

² A rendőri intézkedés hatósági jellegéről lásd Buzás Gábor: Gondolatok közrendről, közbiztonságról, rendészetről és rendőri intézkedésről. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Tanulmányok a „Biztonsági kockázatok – rendészeti válaszok” című tudományos konferenciáról. Pécs, 2014, 113–116. o. [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XV.]

³ A rendőri intézkedés fogalmáról lásd Buzás Gábor: Gondolatok a rendőri intézkedésről – egy tudományos kutatás előzményei és lehetséges folytatása. In: Fazekas Marianna (szerk.): Új generáció a közigazgatás tudomány művelésében. Konferenciakötet. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2013

Itt szeretném megjegyezni, hogy a gyakorlatban a bejelentő általában nincs tisztában annak a fogalmával, mit jelent az alapvető jog sérelme.

Sok esetben a panasz intézményét úgymond feleslegesen használják. Az esetek többségében azt lehet mondani, hogy alaptalan a bejelentés. A törvény szerint a rendőri intézkedéssel szemben panasznak egyrészt akkor van helye, ha az vagy annak elmulasztása, vagy kényszerítőeszköz használata sértett valamely alapvető jogot, másrészt akkor is, ha az intézkedés a bejelentő jogát vagy jogos érdekét érintette. Ha a rendőri intézkedés az érintett alapvető jogát sértette, választhat, hogy a panaszát melyik szervhez nyújtja be. A törvény adta lehetőségek: az intézkedést foganatosító rendőri szerv; a Független Rendészeti Panasztestület; az országos rendőrfőkapitány; a belső bűnmegelőzési és büntetőeljárás feladatokat ellátó szerv főigazgatója; a terrorizmust elhárító szerv főigazgatója. Hogyha az intézkedés folyamán az érintett alapvető jogai nem sérültek, panaszát csak az intézkedést végző rendőri szervhez nyújthatja be. Az ügyek elbírálásának lezárásából született határozatokból kiderül, hogy az alkalmazandó jogorvoslati formát az Sztv. tartalmazza, és elene a sértett kifogást nyújthat be.

„I. A panasz eljárás vizsgálatának alapját az Rtv. 92. § (1) bekezdése szerint kizárólag a rendőri intézkedés, annak elmulasztása, illetve a kényszerítő eszköz alkalmazása képezi. Erre tekintettel a panaszosnak egyedül az Rtv. 29. § (1) bekezdésében foglalt igazoltatással kapcsolatos sérelmeit vizsgáltam és mellőztem minden egyéb, például »egy civil azt mond, amit akar, úgysem hisznek neki« – kifogásának értékelését.

II. Tájékoztatom, hogy a panasz eljárás vizsgálatának alapját az Rtv. 92. § (1) bekezdése szerint kizárólag a rendőri intézkedés, annak elmulasztása, illetve a kényszerítő eszköz alkalmazása képezi. Erre tekintettel egyedül az elővezetés végrehajtásával kapcsolatos sérelmeit vizsgáltam és mellőztem minden egyéb – pl. a büntetőeljárással összefüggő, a szolgálati igazolvány buszjáratokon történő igénybevitelével kapcsolatos – kifogásainak vizsgálatát.

III. A panasz eljárás vizsgálatának alapját az Rtv. 92. (1) bekezdése szerint az Rtv. IV. V. és VI. fejezetében – a 46/A.-46/C. § kivételével – meghatározott kötelezettség megsértése, a rendőri intézkedés, annak elmulasztása, illetve a kényszerítő eszköz alkalmazása képezi.

A fentiekre tekintettel, sem a RRI, sem hatóságom hatásköre jelen közigazgatási eljárásban nem terjedhet ki a által elkövetett a – szabálysértési hatóság által hozott határozat a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (a továbbiakban: Szabs. tv.) 228. § ütköző – légiközlekedés biztonsá-

gát és védelmét szolgáló szabályok megszegése szabálysértés kérdésének vizsgálatra.”

E hatósági döntések arra utalnak, hogy a jogalkalmazót ügymond feleslegesen kötik le a bejelentők panaszügyeikkel.

Rendkívül sok ilyen ügy érkezik a hatósághoz, elbírálásuk jelentős energiát és időt von el az érdemi munkától. Megfelelő szankcióival, például eljárási bírság kiszabásával szűkíthető és csökkenthető az efféle ügyek száma.

Az intézkedéssel kapcsolatos panaszt mint jogorvoslati lehetőséget a rendőrségi törvény IX. fejezete tartalmazza. „92. § (1) Akinek a IV–V. fejezetben – a 46/A–46/C § kivételével – valamint a VI. fejezetben meghatározott kötelezettséget megsértette [...]”

A rendőri intézkedéssel szemben akkor van helye panasznak, ha az adott rendőri intézkedés elmulasztása vagy kényszerítőeszköz-használata sérti az állampolgár valamely alapjogát. A Független Rendészeti Panasztestület megalakulása előtt az intézkedéssel szembeni jogorvoslat lehetőségét csak a rendőrségről szóló törvény tartalmazta.⁴

Az alapvető jogokat az alaptörvény is tartalmazza. Az érintett panasszal élhet, egyrészt az intézkedést foganatosító rendőrt vezénylő rendőri szervnél. Másrészt a törvény szerint a testület által lefolytatott vizsgálat után az országos rendőrfőkapitány, a bűnmegelőzési és bünfelderítési feladatot ellátó szerv főigazgatója vagy a terrorizmust ellátó szerv főigazgatója bírálja el, attól függően, hogy melyik rendőri szervezet érinti a panasz. A panasz benyújtása kapcsán fontos leszögezni, hogy benyújtására csak az intézkedés alá vont jogosult. Ő az, akinek a joga sérült az intézkedés közben, ennek elmulasztásakor, vagy akinek a kényszerítőeszköz okozott jogsérelmet. Cselekvőképtelen panaszos esetén az eljárás megindításától kezdve a képviselője, meghatalmazottja látja el az alanyi oldalon fellépő feladatokat, képviseli az alanyt [Rtv. 92. § (3) bek.].

A panasz benyújtásának másik oldala lenne, ha az intézkedő rendőr nyújtaná be a panaszt, de a jogalkotó ezt a lehetőséget teljes mértékben kizárta [Rtv. 92. § (1) bek.].

De más jogszabályban is megtalálható ennek korlátja, ilyen például a Ket. 15. §-ában az ügyfél fogalma. Az ügyféli oldalon hatóság nem járhat el. A jogviszony alanya az ügyfél, illetve az eljáró hatóság, jelen esetben az intézkedő rendőr. A jogalkotó konkrétan meghatározza a jogosultak körét, de vi-

⁴ Lásd erről bővebben Buzás Gábor: A rendőri intézkedésekkel szemben alkalmazható jogorvoslatok I–II. Magyar Közigazgatás, 2003/5., 292–299. o.; 2003/6., 356–363. o.

lágos, hogy azt is megilleti a panasz joga, akinek jogát, jogos érdekét az intézkedés érinti.

A pontos felsorolás taxatívénem adott. Nem lehet megállapítani, pontosan milyen jogot vagy érdeket érínthet. Tágabb értelmezést enged az alanyi körnél (például személyhez fűződő jogok). Az érdekek pedig alapszabályon alapuló jog által védett érdeket jelent.

A testülethez húsz napig nyújtható be a panasz. Kilencvennapos vizsgálat után születik döntés. Ez egy állásfoglalás, ebből kifolyólag az érintett rendőri szerv vezetője, az országos rendőrfőkapitány, a Terrorelhárítási Központ vezetője a törvény által szabályozott – Rtv. 93/B § (1) – közigazgatási hatósági eljárásban bírálja el. Itt meg kell említeni a két jogszabály rendelkezései közötti eltérést. Az Rtv. harmincnapos határidőt ad, és mégis közigazgatási hatósági eljárásra utalja a döntés meghozatalát. Ez esetben viszont a Ket. 33. § (1) bekezdése szerint: „*A határozatot, az eljárást megszüntető végzést, valamint a másodfokú döntést hozó hatóságnak az elsőfokú döntést megsemmisítő és az új eljárásra utasító végzését az (5) bekezdésben meghatározott időponttól számított 21 napon belül kell meghozni.*”

Összegezve elmondható, hogy az intézkedés elleni panaszt a rendőri szervezethez érkezés utáni naptól, a fellebbezést az iratanyag felettes szervezethez érkezése utáni naptól számított huszonegy napon belül kell elbírálni, az ügyintézési határidő mind a két esetben huszonegy nappal meghosszabbítható.⁵ Nagyon fontos, hogy az illetékes szerv a határidőt betartsa, ugyanis az a törvény szerint jogvesztő.

További szabályozásokban is megfigyelhető, hogy a két törvény (Ket., Rtv.) jogintézményeit általános speciális viszony szabályozza. A panasz elleni jogorvoslatban, fellebbezésben a rendőri szerv vezetője feletti irányítási jogkört gyakorló személy dönt, nem pedig a bíró. Erre a Ket. is iránymutatást ad, e szerint: „*Ha valamely törvény, vagy kormányrendelet másként nem rendelkezik, a hatóság döntése ellen irányuló fellebbezést a döntést hozó hatóság döntésének megsemmisítésére, szükség szerint új eljárás lefolytatására való utasítására jogosult irányító, felügyelő, vagy szakmai irányító szerv, vagy személy bírálja el.*”⁶ Ebben az esetben a másodfok a megyei rendőrfőkapitány, a fellebbezési határidő tizenöt nap. Ha a panaszos a panaszát, fellebbezését harminc vagy tizenöt napon túl nyújtotta be, a Ket. 30. § (d) pontja értelmében a kérelmet el kell utasítani. E szabályozás alapján tehát, ha a megyei rendőrka-

⁵ A közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. 33. § (6) bek. 6 2004. évi CXL. tv. 106. § (3) bek.

pitányság állományába tartozó rendőr intézkedése, ennek elmulasztása, kényszerítőeszköz alkalmazása ellen élnek panasszal, az elsőfokú hatóság a megyei rendőr-főkapitányság, a másodfokú az országos rendőr-főkapitányság. Hogyha az ügyfél elégedetlen a döntéssel, újabb fellebbezés helyett a Ket. 109. § (11) bekezdése alapján bírósági felülvizsgálatnak van helye.

A panasz tárgyának vizsgálatánál is találunk bizonyos jogszabályi speciális általános viszonyt. A panaszban a testületnek, illetve a rendőri szerv vezetőjének az adott intézkedést kell vizsgálnia. Szükséges kiemelni, hogy a panaszos egyéb sérelme, például helyszíni bírság által elkövetett szabálysértés nem tárgya a vizsgálatnak. Ebben is a Ket. 13. § (1) bekezdése ad támpontot. A kivett eljárások körében említi a szabálysértési eljárási törvény.

Ebben az esetben ennek elbírálása a 2012. évi II. szabály alá tartozik.

Az Rtv. alapján lefolytatott eljárás szemléltetéséhez nélkülözhetetlen vizuálisan bemutatni a Független Rendészeti Panasztestület szerepét is. Saját működéséről az Rtv. 6/A szakasza szól. A működés alapelve a független, öt alapelv szerint megvalósuló kontrollmechanizmus. Ezek a következők:

- *függetlenség*: kivizsgáló nem lehet az érintett rendőri szerv;
- *megfelelőség*: mindkét félnek meglegyen a tisztességes eljáráshoz való joga;
- *azonnaltság*: a kivizsgáláson minél kevesebb idő teljen el;
- *részvétel* (panaszos) az eljárásban;
- *nyilvánosság*: dokumentumok hozzáférhetősége.

Vizsgálatom második területe a panasz eljárás vizsgálata az egyes rendészeti feladatokat ellátó személyek esetében. A 2012. évi CXX. törvény szabályozza a nem rendőri szerv által használt kényszerítőeszközök, intézkedések körét. E szerint akinek jogát, jogos érdekét e körbe tartozó személyek intézkedése sértette, a rendőrséghez nyújthat be panaszt rendőrhatósági kivizsgálásra.

Az egyes rendészeti feladatokat ellátó személyek tevékenységéről szóló törvényben (Rfesz.) foglaltakat kell alkalmazni a következő személyek eljárására: természetvédelmi őr, az erdővédelmi szolgálat tagja, hegyőr, hivatásos vadász, erdészeti szakszemélyzet, jogosult erdészeti szakszemélyzet, halászati őr, közterület-felügyelő, az önkormányzati természetvédelmi őr és a mezőőr.

*„A fentiekben felsorolt rendészeti feladatokat ellátó személy tágabb kategória, mint a későbbiekben összegyűjtött előállításra jogosultak köre, akik bizonyos privilégiummal rendelkeznek egyes kényszerítő eszközök alkalmazása tekintetében.”*⁷

⁷ Márton Anikó: Igazgatásrendészeti jog. Budapest, 2014

Az Rfesz. törvény módosult a 2012. évi CCXIV. törvény 2012. december 31-i hatálybalépésével. A változtatás érinti a rendőrség által elbírálandó panaszosok körét. Az érintett panaszjogát az egyes rendészeti feladatot ellátó személyek kényszerítőeszköz-alkalmazásának esetére szűkítette. A rendőrség csupán a kényszerítőeszköz alkalmazásának jog- és szakszerűségét köteles vizsgálni, az érintettek által megtett intézkedések miatt panasz nem nyújtható be (kivéve a közterület-felügyelő).

Fontos szabályozási tétel, hogy az Rfesz. törvény állami és önkormányzati alkalmazásban álló közszolgálati tisztviselőkre és közalkalmazottakra, valamint egyéb foglalkoztatási jogviszonyban álló rendészeti feladatot ellátó személyekre vonatkozik. A törvény által körülírt eszközhasználati jogosultság akkor is vonatkozik rájuk, amikor a külön törvényben foglalt feladataikat látják el.

A felsorolásban nem említett személyről is megállapítható, hogy eljárás ellen panasz tehető. A segédfelügyelőnek nincs önálló intézkedési jogosultsága. Munkáját kizárólag az önkormányzati természetvédelmi őr, a közterület-felügyelő, a mezőőr, az erdészeti szakszemélyzet, halászati őr jelenlétében és utasításában végezheti [3. § (2)–(3) bek.].

A segédfelügyelő közreműködése nem terjed ki ugyan a törvényben meghatározott kényszerítőeszköz alkalmazására, de az Rfesz. 22. § szakaszában foglalt intézkedésekre a panaszelbírálás szabályait kell alkalmazni. A segédfelügyelő önvédelem céljából jogosult magánál vegyi eszközt, rendőrbotot és szolgálati kutyát tartani. A panaszeljáráásban szükséges vizsgálni az alkalmazott kényszerítőeszköz használatát.

A vonatkozó jogszabály kapcsán az egyes kényszerítőeszközök alkalmazása kapcsán szabályozták a nehezen értelmezhető feltételeket:

- testi kényszer, vegyi eszköz alkalmazása;
- bilincs alkalmazása;
- rendőrbot alkalmazása;
- szolgálati kutya alkalmazása;
- lőfegyver birtoklása.

A közigazgatási eljárásban lefolytatott panaszeljárási szabályai

Hatásköri szabályok: Rfesz. 22. § (4) bekezdés szerint akinek a jogát, jogos érdekét az alkalmazott kényszerítőeszköz sértette, a rendőrséghez fordulhat

panasszal, személy- és vagyonőr vonatkozásában a panasz a kamarához nyújtható be. A rendőr-főkapitányság közigazgatási hatáskörben bírálja el a panaszokat. A panasz benyújtására jogosultról nem rendelkezik az Rfesz., ebben az esetben háttérjogszabályként alkalmazandó a Ket. 40. § (1) bekezdése. Ha nem ír elő semmit az adott jogszabály, akkor eljárhat az ügyfél képviselője is.

Illetékességi szabályok: A Ket. szabályait kell alkalmazni. A hatóság nem határozhatja meg az okok közül azt, amelyikre az illetékességet alapozza, ez a döntés az ügyfél kezében van. A panaszos dönt az illetékesség kérdésében, hogy a panasz megtételére melyik rendőrkapitányságon kerül sor.

Határidők tekintetében az Rfesz. törvény ad támpontot, nyolc napon belül, illetve a tudomásszerzéstől számított legkésőbb három hónapon belül. Az ügyintézési határidőben a Ket. szabályai az irányadók. A következő *táblázat* nyújthat segítséget a különböző eljárások átláthatóságában.

A panaszeljárások ismertetésének harmadik eleme az 1997. évi CLIX. törvény által szabályozott fegyveres biztonsági őrsegről, a természetvédelmi és a mezei őrszolgálatról szól.

A fegyveres biztonsági őrseg intézkedéseivel szembeni panaszeljárás kapcsán az említett törvény 10. § (1) bekezdésben felsorolja az őr által használható eszközöket, amiket kényszerítő eszközként alkalmazhat: tetten ért személyt visszatarthatja, előállíthatja, az így előállított, igazoltatott személytől bűncselekmény elkövetéséhez használt dolgot, abból származót, támadásra alkalmas eszközt elveheti, ruházatát átvizsgálhatja.

Az arányosság elvét betartva kényszerítést (testi erővel), szolgálati kutyát, szökés megakadályozásában bilincset, támadás megakadályozására elektromos sokkoló eszközt, rendőrbotot, kutyát alkalmazhat, végső soron pedig löfőfegyvert is.

A szabályozás lehetőséget ad a fegyveres biztonsági őrnek más eszköz használatára, ha az említett eszközök nem állnak rendelkezésére, illetve használatukra nincs mód. Ezen intézkedésekkel szemben a törvény a 10/A § (2) bekezdésében említi a panasz intézményét, mondván, „*akinek a fegyveres biztonsági őr intézkedése jogát sérti...*” panasszal fordulhat a rendőrséghez. Ez a szabály is – mint az eddig említettek – a rendőrség hatáskörébe utalja a panasz kivizsgálását.

A törvény kitér a panasz benyújtásánál a képviselő szabályaira is, lehetőséget teremt a benyújtásnál ennek igénybevételére. Háttérszabály a Ket. rendelkezései. Az elbírálás tizenöt napon belül történik, a rendőrség által, a közigazgatási hatósági eljárás szabályai szerint.

Az egyes rendészeti feladatokat ellátó személyek által alkalmazott kényszerítőeszközök és a rendőri intézkedés miatt benyújtott panaszok összehasonlítása

Rendőri intézkedés elleni panasz	Egyes rendészeti feladatot ellátó személy által alkalmazott kényszerítőeszköz miatt benyújtott panasz
I. Jogszabályi háttér	
Rtv.	Rfész. tv.
II. Fogalom meghatározások, értelmezések	
<p>akinek a IV., V. és VI. fejezetben foglalt kötelezettség megsértése, a rendőri intézkedés, annak elmulasztása, kényszerítő eszköz alkalmazása jogát, jogos érdekét sértette [...]</p> <p>1. „<i>akinek</i>” = kizárólag az intézkedés alá vont személy élhet panasszal, akivel szemben az intézkedést foganatosították, a kényszerítőeszközt alkalmazták. Más személy, például a felesége, fia nem tehet panaszt, kivéve, ha az eljárás alá vont személy cselekvőképtelen vagy korlátozottan cselekvőképés</p> <p>1/a Megtörtént, hogy az intézkedés alá vont személy férje nyújtotta be a panaszt, akinek ez a joga nincs meg, így a Ket. alapján a panaszt érdemi vizsgálat nélkül el kellett utasítani, mert nem az arra jogosult nyújtotta be</p> <p>1/b Megtörtént az is, hogy maga az intézkedést foganatosító rendőr nyújtotta be a panaszt, majd az azt követő fellebbezést. Az előzőekhez hasonlóan ő sem jogosult erre, hiszen egyrészt aggályos, ha valaki a saját maga által foganatosított intézkedés ellen panasszal él. Ő nem panaszos, és nem az eljárás egyéb résztvevője (tanú, szakértő stb.), másrészt a jogalkotó célja, hogy kizárólag az élhet panasszal, akivel szemben intézkedtek, akivel szemben a kényszerítőeszközt alkalmazták</p> <p>2. „<i>a IV., V. és VI. fejezetében foglalt [...]</i>” kizárólag a IV., V. és VI. fejezetben nevesített intézkedések és kényszerítőeszközök</p> <p>2/a A kiszabott helyszíni bírság ellen nem nyújtható be panasz, mivel a helyszíni bírság intézményét nem nevesíti az Rtv. IV., V. és VI. fejezete, így nem kell vizsgálni, nem terjed ki rá a hatáskör iránymutatásként végzésben, határozatban a következő szöveg tüntethető fel: „<i>felhívom a figyelmét, hogy hatásköröm kizárólag az Rtv. IV., V. és VI. fejezetében foglaltak vizs-</i></p>	

gálatára terjed ki, így egyéb irányú kifogásainak értékelését mellőztem”

2/b Valós panasz volt, amikor egy állampolgár az elkövetett szabálysértés tényét vitatta, a szabálysértési feljelentés ellen él panasszal, azonban az előzőekhez hasonlóan a szabálysértés nem tartozik az Rtv. IV., V. és VI. fejezetében foglaltak körébe, így nem vizsgálendő

2/c Ugyanakkor az is megjegyzendő, hogy a a panaszos azt sérelmezi, hogy a rendőr nap-szaknak megfelelően nem köszönt, nem tisztelgett stb. Ezek sem tartoznak az Rtv. IV., V. és VI. fejezetébe, de például egy igazoltatással szorosan összefüggnek, így vizsgálni illik (általában nem nyer bizonyítást, mivel egy tagadás, egy állítás van)

2/d Az Rtv. hivatkozott fejezetének egyike, a 42. § biztosítja a képfelvétel készítését, amely körbe a sebességmérés is beleértendő, azonban egy bírói ítélet nem fogadta be arra hivatkozással, hogy kvázi nem volt jelen az intézkedés alá vont személy, nem vonták a klasszikus értelemben intézkedés alá, így nem élhet panasszal

2/e A 2/d ponthoz hasonlóan egy tömegrendezvényen, demonstráción is készül képfelvétel, és volt panaszos, aki ez ellen terjesztett elő panaszt, de a bíróság az előzőekhez hasonlóan ugyancsak elutasította

III. Személyi hatály, ki ellen nyújtható be panasz

Az Rtv. 4. §-a alapján

1. az általános rendőrségi feladatot ellátó szerv tagja;
2. a terrorizmust elhárító szerv tagja;
3. a belső bünt megelőzési és büntfelderítési feladatot ellátó szerv tagja

1. a természetvédelmi őr;
2. az erdővédelmi szolgálat tagja;
3. a hegyőr;
4. a hivatásos vadász;
5. az erdészeti szakszemélyzet;
6. a jogosult erdészeti szakszemélyzet;
7. a halászati őr;
8. a közterület-felügyelő;
9. az önkormányzati természetvédelmi őr;
10. a mezőőr;
11. a segédfelügyelő

IV. Tárgyi hatály, mi ellen nyújtható be panasz

intézkedés és kényszerítőeszköz

kizárólag kényszerítőeszköz

V. Időbeli hatály, mikor lehet benyújtani a panaszt	
<ul style="list-style-type: none"> – az intézkedés és a kényszerítőeszköz alkalmazása után 30 nap – Ha 30 napon túl nyújtotta be, a Ket. akként rendelkezik, ha valamely jogszabály (jelen esetben az Rtv.) határidőt állapít meg, és a kérelem elkészített, el kell utasítani (ez a boríték postai bélyegzőjén látható, függetlenül attól, hogy milyen dátumot tüntet fel az ügyfél a levélben) 	<ul style="list-style-type: none"> – a kényszerítőeszköz alkalmazása után nyolc napon belül, maximum három hónap – hasonlóan határidőn túli panaszt el kell utasítani
VI. Eljárásra jogosult szerv	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Elsőfokú hatóság: az intézkedés helye szerinti rendőrkapitányság, például ha szolnoki járőr járt el, akkor a Szolnoki Rendőrkapitányság vezetője bírálja el a panaszt, de nem a kapitány írja meg a határozatot, ő csupán aláírja azt 1/a Másodfokú hatóság: megyei rendőr-főkapitányság 2. Előfordul, hogy a megyei rendőr-főkapitányság állománya hajtja végre az intézkedést, akkor az elsőfokú hatóság a megyei rendőr-főkapitányság 2/a A másodfokú hatóság: ORFK 3. A Független Rendészeti Panasztestülethez is fordulhat, a nevében rejlik: „független”, objektív döntés az intézkedést és a kényszerítő eszköz alkalmazását követő 20 nap a panasz benyújtásának a határideje ha a panasztestület nem állapít meg súlyos alapjogsérelmet, megküldi az illetékes rendőrkapitányságnak Egyébként 90 napon belül állásfoglalást ad ki, amelyet véleményezésre megküld az ORFK-nak, amely, ha nem ért egyet, indokolni köteles 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Elsőfokú hatóság: az ügyfél választása szerinti rendőrkapitányság (lakó- vagy tartózkodási hely, szálláshely, tevékenység gyakorlásának a helye, vagy ahol a jogellenes magatartást kifejtették = ahol a kényszerítőeszközt alkalmazták) 1/a Másodfokú hatóság megyei rendőr-főkapitányság 2. Itt nem fordulhat elő, hogy a megyei rendőr-főkapitányság jár el első fokon 2/a Az előbbiekre tekintettel az ORFK sem járhat el 3. A Független Rendészeti Panasztestület nem jogosult az adott személyek által alkalmazott kényszerítőeszköz miatt benyújtott panasz vizsgálatára
VII. Eljárási joganyag	
Ket.	ua.
VIII. Ügyintézési határidő	
21 + 21 nap (nem számít bele a hiánypótlásra adott határidő, fel kell hívni az ügyfél figyelmét arra, hogy egészítse ki a panaszát, mert nem egyértelmű, vagy egy megkeresés kibocsátása sem, ezen idővel kitolódik a határidő, de ezeket naptári napra lebontva ki kell számolni, ellenkező esetben a hatóságnak fizetési kötelezettsége lesz)	ua.

IX. Döntés	
<p>1. Határozat (a hatóság az ügy érdemében határozatot hoz), például helyt ad a panasznak, mert valós, elutasítja, mert valótlan, vagyis kimond valami döntést = határozat</p> <p>2. végzés (egyéb más kérdésben végzést bocsát ki) például elutasítja az előzők szerint, mert elkésett, nem arra jogosult nyújtotta be</p>	ua.
X. Egyéb speciális szabályok	
	<p>1. Szükséges a munkáltatói kivizsgálásról készített jelentés beszerzése</p> <p>2. Csak a rendőrséggel kötött együttműködési megállapodás után használhatja a kényszerítőeszközöket és foganatosíthatja az intézkedéseket</p> <p>3. Az egyes rendszeti feladatokat ellátó személy csak rá vonatkozó külön törvényben meghatározott feladatának ellátásával összefüggésben használhatja a kényszerítőeszközöket és foganatosíthatja az intézkedéseket</p>
XI. Határozat, végzés kötelező tartalmi elemei	
a Ket. 71. §-a szerint	ua.

Az illetékesség kérdését külön törvény szabályozza, tehát szintén a Ket. szabályozása alkalmazandó.

Az eddig felsorolt intézkedések elleni panaszeljárások következő eleme egy rendkívül összetett eljárási rendben működő szervezetet takar. A Nemzeti Adó- és Vámhivatal eljárását több vonatkozó törvény is szabályozza, attól függően, hogy az adóhatóság hivatásos állományú tagja milyen eljárást folytat. A szabályozásban a büntetőeljárás, a büntető törvénykönyv, a Ket., stb. együttes eljárási rendben alkalmazandók.

Az eljárás közben alkalmazott intézkedések, illetve kényszerítőeszközök elleni panaszt a 2010. évi CXXII. törvény 3. fejezete tartalmazza. Itt található a Nemzeti Adó- és Vámhivatal hivatásos állományú tagjának intézkedési és szolgálati fellépési joga és kötelességei, valamint az általa alkalmazható kényszerítőeszközök.

Az adóhatósági intézkedések elleni panasz tárgyalása előtt fontos az intézkedési kör – ha nem is teljes körű, de – bizonyos szintű bemutatása. A hivatásos (pénzügyőr) szolgálati feladatai végzése folyamán a vámhatóság, illetve az adóhivatal nyomozó hatóságként végzett feladatkörében a jogszabály

által meghatározott intézkedéseket foganatosíthat, és kényszerítőeszközöket alkalmazhat. Ezek a következők:

- felvilágosítás kérése;
- igazoltatás;
- ruházat, csomag és jármű átvizsgálása;
- elfogás és előállítás;
- intézkedés magánlakásban és közterületnek nem minősülő egyéb helyen;
- helyszín biztosítása;
- kép- és hangfelvétel készítése;
- egyéb pénzügyőri intézkedések.

A kényszerítőeszközökre közös szabályozást ír elő a törvény, használatuk, igénybevételek az arányosság elve alapján történhet:

- testi kényszer;
- bilincs alkalmazása;
- vegyi eszköz, sokkoló eszköz, rendőrbot, illetve más eszköz alkalmazása;
- szolgálati kutya;
- útzár telepítése, megállásra kényszerítés;
- löfegyverhasználat.

Az intézkedések célja a pénzügyőri feladatok végrehajtásának elősegítése. A pénzügyőri intézkedései során a törvény által meghatározott kötelezettségek kötik:

- egyenruha, és azon elhelyezett azonosító viselése;
- ha nem visel egyenruhát, igazolványával kell igazolnia magát;
- az intézkedés megkezdésekor/befejezésekor köteles az intézkedés alá vont személlyel közölni az eljárás célját és tényét, és felvilágosítást adni a panasztétel lehetőségéről.

A több lehetséges és alkalmas intézkedés közül azt kell választania, amely a legkisebb korlátozással, sérüléssel jár. A Nemzeti Adó- és Vámhivatalról szóló jogszabály 35/F szakasza tartalmazza a panasz jogintézményét. Ha a meghatározott intézkedés vagy kényszerítőeszköz alkalmazása valakinek jogát vagy jogos érdekét sértette, panasszal fordulhat a hatóság intézkedése ellen. A kivizsgálásra jogosult szerv az intézkedést foganatosító vám-, illetve nyomozó szervezet.

Az adóhatóságra vonatkozó törvény illik az előzőekben bemutatott jogszabályok sorába: a panasz elbírálása a foganatosító szerv vezetőjéhez tarto-

zik, ő pedig közigazgatási hatósági eljárásban dönt. E döntés ellen a jogorvoslat a fellebbezés, amelyet a felettes szerv bírál el. A felettes szerv döntése ellen a bírósági felülvizsgálat a jogorvoslat.

Az általam vizsgált panaszeljárások hatósági jogkört ellátó személyek ellen alkalmazhatók, így utolsóként a közérdekű bejelentés és panasz jogintézményének bemutatása következik. Lényegét tekintve kimondható, hogy a panasz, bejelentés nem jogorvoslat. Hatósági szerepe az előzőekhez viszonyítva csekély.

A törvény 1. § (1) bekezdése kimondja, hogy az efféle bejelentést állami szervek és a helyi önkormányzati szervek kötelesek elintézni. Ez a szabályozás egyéni jog- és érdeksérelem megszüntetésére irányuló panasz, illetve kérelem elbírálását tárgyalja. Elintézése nem tartozik a bírósági, illetve közigazgatási eljárás alá. A jogintézmény tárgya inkább figyelemfelhívás a közösség érdekeit szolgáló körülményre. Ebben a megvilágításban pedig látszik, hogy nem hatósági szervek munkáját érintő jogorvoslati formáról van szó. A jogalkotó az egyéb panaszeljárást hatósági területre osztotta. A jogforrási hierarchiában más szerepet tölt be. Ez a felosztás *Szilvásy György Péter* ezzel foglalkozó tanulmányából ismerhető.

A bemutatott panaszeljárások szereteágazók, kevés köztük a közös szabályozási elem. Célszerű lenne egy egységes hatáskört, illetékességet, hatósági döntési jogkör szabályozó törvény alkotása.

IRODALOM

Balla Zoltán: A rendszet fogalma és rendszere, a nemzetbiztonsági igazgatás. In: **Korinek László (szerk.):** Értekezések a rendszetről. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendszertudományi Kar, Budapest, 2014, 17–51. o.

Buzás Gábor: A rendőri intézkedésekkel szemben alkalmazható jogorvoslatok. *Magyar Közigazgatás*, 2003/5., 2003/6.

Buzás Gábor: Gondolatok a rendőri intézkedésről – egy tudományos kutatás előzményei és lehetséges folytatása. In: **Fazekas Marianna (szerk.):** Új generáció a közigazgatás tudomány művelésében. Konferenciakötet. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2013

Buzás Gábor: Gondolatok közrendről, közbiztonságról, rendszetről és rendőri intézkedésről. In: **Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.):** Tanulmányok a „Biztonsági kockázatok – rendszertani válaszok” című tudományos konferenciáról. Pécs, 2014, 113–116. o. [Pécsi Határ Tudományos Közlemények XV.]

Márton Anikó: Igazgatásrendszertani jog. Budapest, 2014

Szilvásy György Péter: Jogforrási alapkérdések. In: **Kilényi Géza – Hajas Barnabás (szerk.):** Fejezetek az alkotmányjog köréből. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005, 100–101. o.

JOGSZABÁLYOK

1994. évi XXXIV. tv. a rendőrségről

1997. évi CLX. tv. a fegyveres biztonsági őrsegről, a természetvédelmi és a mezei őrszolgálatról

2004. évi CXL. tv. a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól

2010. évi CXXII. tv. a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról

2012. évi II. tv. a szabálysértésekről, szabálysértési eljárásról és a szabálysértés nyilvántartási rendszeréről

2012. évi CXX. tv. az egyes rendészeti feladatokat ellátó személyek tevékenységéről

2013. évi CLXV. tv. a panaszokról és a közérdekű bejelentésekről

PIRGER TAMÁS

Mely értékekben különböznek a rendvédelmi szubkultúrák?

A rendvédelmi szervek szervezeti kultúrájával hazánkban is több kutató foglalkozott már az elmúlt években. Azonban az eddigi kutatások szinte kivétel nélkül a rendvédelmi szervek kulturális sajátosságaira, a kulturális problémákra, és a kultúrafejlesztésre irányultak.

Nem szabad azonban elfeledni, hogy a rendvédelem, illetve annak szervezeti kultúrája korántsem homogén. Az egyes rendvédelmi szervek számos ponton, például a szervezeti felépítés vagy az elvégzendő feladatok vonatkozásában is különböznek/különbözhetnek egymástól.

Borgulya és Barakonyi e szervezetspecifikus jellemzőket „másodlagos tényezőknek” nevezi a vállalati kultúrára¹ való hatásuk alapján. A szerzők bonthatásában ezen tényezők a következőképpen néznek ki:

- a vállalat alapítása, életkora;
- a vállalat mérete, profilja;
- a vállalat autonómiája, függősége;
- a vállalat struktúrája;
- a vállalatot alkotó egyének jellemzői.²

A következőkben a négy legnagyobb hazai rendvédelmi szerv (rendőrség, katasztrófavédelem, büntetés-végrehajtás, Nemzeti Adó- és Vámhivatal) másodlagos jellemzőit kívánom – a hely szűke miatt meglehetősen röviden, már-már vázlatosan – bemutatni.

Megállapítható, hogy a rendvédelmi szerveket rendkívül gazdag és hosszú életű jellemzi. A katasztrófavédelem és a Nemzeti Adó- és Vámhivatal esetében

¹ A két fogalom (szervezeti kultúra, vállalati kultúra) nem teljesen ugyanazt jelenti, hiszen minden vállalat szervezet, de nem minden szervezet vállalat. Jelen esetben azonban, a téma szakirodalmi vonatkozásában szinonimaként használhatók. Ugyanakkor Mészáros is rámutat arra (Mészáros Tamás: A stratégia jövője – a jövő stratégiája. Aula, Budapest, 2002), hogy egy vállalat esetében is használhatók a szervezeti kultúra-definíciók, bár a szervezet tágabb értelmezést jelent. Szervezet lehet akár egy közigazgatási – így egy rendvédelmi szerv –, vagy nonprofit intézmény is, illetve minden olyan „emberek és tárgyak alkotta rendszer, amely tartós célt követ, formális struktúrával és célszerű szabályokkal rendelkezik”. Dobák Miklós – Antal Zsuzsanna: Vezetés és szervezés. Aula, Budapest, 2011

² Borgulya Istvánné – Barakonyi Károly: Vállalati kultúra. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2004

pedig meglehetősen markáns és viszonylag friss változásról is beszélhetünk. Ez mindkét esetben szervezeti integrációt jelent. A Nemzeti Adó- és Vámhivatal 2011. január 1-jén jött létre az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal és a vám- és pénzügyőrség jogutódjaként. 2012. január 1-jén pedig a katasztrófavédelemnél öltötte magára végső formáját az integráció, ennek nyomán a hivatásos önkormányzati tűzoltóságok megszűntek, helyettük hivatásos tűzoltó-parancsnokságok jöttek létre, amelyek a katasztrófavédelem helyi szerveként működnek tovább. Megjegyzendő, hogy a rendőrség esetében is beszélhetünk integrációról (a határőrséggel), azonban ez valamivel korábbra datálódik (2008. január 1.), így valószínűleg volt már idő az új szervezeti mechanizmusok teljes körű kialakítására és finomítására. A büntetés-végrehajtási szervezet esetében nem beszélhetünk az előzőekhez hasonló, fajsúlyosabb változásokról. A négy szerv közül utóbbi működése tekinthető a leginkább kiforrottnak és a legstabilabbnak. A büntetés-végrehajtási szervezet mindenképpen a Schein³ szervezeti fejlettség érett stádiumában van. Azonban mivel a rendőrség esetében a határőrséggel való integráció már hosszú évekkel ezelőtt teljeskörűen és sikeresen lezajlott, úgy vélem, hogy a rendőrség esetében is beszélhetünk érett stádiumról. A másik két szervezet esetében az integráció frissessége miatt és annak okán, hogy a Nemzeti Adó- és Vámhivatal esetében például az még egy le nem zárt, hosszabb folyamat, ez nem jelenthető ki egyértelműen.

Mindegyik hatóság közigazgatási szerv, tehát működésüket a bürokrácia jellemzőivel írhatjuk le. Mint rendvédelmi szervek speciális jogkörökkel (például legitím erőszak monopóliuma) és feladatokkal felruházottak, de e feladatok egymástól jól körülhatárolhatók. Ennek ellenére a hatóságok között meglehetősen gyakori az együttműködés.

A szervezeti struktúráról a lineáris-funkcionális szervezeti forma jellemzi, amely egyértelműen a bürokratikus működő szervek jellemzője, másrésztől viszont felfedezhetünk a divizionális működésre jellemző tulajdonságokat is. A rendőrség, a katasztrófavédelem és a Nemzeti Adó- és Vámhivatal működését három-, a büntetés-végrehajtási szervezetét kétszintű tagolódás jellemzi.

A hatóságok működését erősen befolyásolja a kormányzat miniszteri, költségvetési és jogszabályi úton. A helyi, alsó fokú és a középfokú szervek

³ Schein megkülönbözteti a kultúra – illetve a vállalat – öt fejlettségi állapotát. Véleménye szerint a kultúra megváltoztatásának folyamata a vállalat, illetve a kultúra fejlettségi stádiumától függ. Schein ilyen tekintetben 1. az alapítás; 2. a korai növekedés; 3. a közepes fejlettségi állapot; 4. az érettség; és 5. a hanyatlás fázisait nevezi meg. Edgar H. Schein: Unternehmenskultur. Ein Handbuch für die Führungskräfte. Campus Verlag, Frankfurt am Main, 1995

az országos parancsnokságok/főigazgatóságok koordináltsága és tervei szerint látják el feladatukat.

A szervezetek humán erőforrását a szervezeti kultúra alakításának szempontjából a következő fontosabb ismérvek szerint bonthatjuk: munkavállalói jogviszony; nemek; rendfokozatok és beosztások.

A vezetők és a beosztottak között erős hierarchikus viszony van (például utasítások/parancsok, jelentések). A rendvédelemben a vezetés stílusa meglehetősen zárt, autokrata vonásokat mutat. A hivatástudatnak pedig kitüntetett szerepe és jelentősége van.

Az előbb említett jellemzőket figyelembe véve jelen tanulmány célja, hogy megvizsgálja a rendvédelemben dolgozó hivatásos állományú dolgozók véleményét, illetve véleménykülönbségeit a rendvédelmi szervek szervezeti kultúrája⁴ kapcsán. A kérdés tehát tulajdonképpen az, hogy az előzőekben ismertetett úgynevezett „másodlagos tényezők” befolyásolják-e a szervezeti kultúrával kapcsolatos véleményeket és elvárásokat a rendészeti működés vonatkozásában.

A vizsgálat tartalma és az alkalmazott módszerek

A kutatást a Győr-Moson-Sopron megyei hivatásos állomány körében végezem, a következő négy rendvédelmi szervnél: rendőrség, katasztrófavédelem, büntetés-végrehajtási szervezet, Nemzeti Adó- és Vámhivatal.

A kutatás feltételezi, hogy a megyében elvégzett vizsgálat eredményei országos viszonylatban is értelmezhetők, és a tökéletesen megegyező funkció okán az országos működést, illetve más megyék hivatásos állományú dolgozóinak véleményét is tükrözik. Kétségtelen azonban, hogy rendkívül érdekes lenne például egy hasonló, de megyéket vagy régiókat összehasonlító kutatás.

Mivel a hivatásos állomány munkavégzésére vonatkozó szabályok jelentősen eltérnek (lásd Hszt.⁵) a rendvédelem egyéb jogviszonyú dolgozóinál, valamint mert e hatóságok állományának döntő többsége hivatásos, a kutatás kizárólag a hivatásosok véleményét firtatta. A Nemzeti Adó- és Vámhivatal esetében az adószakmai vonalon dolgozó kormánytisztviselők véleményét

⁴ A szervezeti/vállalati kultúrának számos definíciója ismert. Az egyik legátfogóbb szerint „a vállalati kultúra a közösen vallott értékek, hitek és szokások rendszere, amelyek kölcsönhatásban a formális struktúrával viselkedési normákat generálnak. Ezek adják a szervezet tagjai által elfogadott és közösen vallott alapfeltételeket, értékeket, normákat, valamint a közösen használt, előállított tárgyi eszközöket.” Thomas G. Cummings – Christopher G. Worley: Organization development and change. West Publications Company, Minneapolis, 1993, p. 772.

⁵ 1996. évi XLIII. törvény a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról.

nem vizsgáltam. Jóllehet az adóhatóság állományának nagy részét a „civil” dolgozók teszik ki, de a működés kormánytisztviselők által végzett adószakmai része földrajzilag (egy városon belül másik városrészekben, a korábbi APEH szerveinek helyén) és szakmailag egyaránt jelentősen eltér a hivatásos állományétól. Sok szempontból tehát még ma is olyan, mintha a jogelőd Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal és a vám- és pénzügyőrség egymástól függetlenül, külön végeznék a munkáját. Kulturális szempontból pedig valószínűleg mindenképpen igaz ez.

A kutatás során három szempont szerint kívántam a minta reprezentativitására törekedni:

- az egyes rendvédelmi szerveknél dolgozó hivatásos állomány aránya;
- vezető beosztású tisztek⁶, tisztek, zászlósok/örmesterek aránya;
- nők és férfiak aránya.

A Győr-Moson-Sopron megyei hivatásos állomány összetételét a *táblázat* mutatja. A kutatás Győr-Moson-Sopron megyében a nevezett rendvédelmi szervek következő szervezeti egységeit érintette:

- rendőrség: Győr-Moson-Sopron Megyei Rendőr-főkapitányság, Győri, Csornai, Mosonmagyaróvári, Soproni, Kapuvári Rendőrkapitányság;
- büntetés-végrehajtási szervezet: Sopronkőhidai Fegyház és Börtön, Győr-Moson-Sopron Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet (Győr);
- katasztrófavédelem: Győr-Moson-Sopron Megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság és soproni, mosonmagyaróvári, kapuvári, győri, csornai kirendeltségei;
- Nemzeti Adó- és Vámhivatal: Győr-Moson-Sopron Megyei Bűnügyi Főigazgatóság (Győr), Győr-Moson-Sopron Megyei Vám- és Pénzügyőri Igazgatóság (Győr).

A rendvédelmi szervek Győr-Moson-Sopron megyei állományának jellemzői (fő)⁷

Szerv	Jellemző					
	Hivatásos	Nők	Férfiak	Vezető	Tiszt	Zászlós/örmester
Rendőrség	1078	318	760	53	346	679
Büntetés-végrehajtás	355	86	269	19	43	293
Katasztrófavédelem	399	36	363	36	56	307

⁶ Osztályvezető vagy annak megfelelő, illetve annál magasabb beosztást jelent.

⁷ A táblázat a rendvédelmi szervek humánigazgatási/személyügyi osztályainak 2014-es adatai alapján készült.

Ahogy a táblázatban is jól látható, a katasztrófavédelem nemcsak az elvégzendő feladatok jellege miatt tekinthető a rendvédelem határterületének, hanem az állomány összetétele is eltérést mutat a többi szervezetétől. Ennek az az oka, hogy a katasztrófavédelem állományának jelentős része (Győr-Ménfőcsanak megyében 321, ebből 295 tiszthelyettes) a 24–48 órás váltásos munkarendben szolgáló „vonulós” tűzoltó. Nagy részük felsőfokú végzettség nélkül (tehát tiszthelyettesként) szolgál. A munka megterhelő, kemény fizikai igénybevétel és jelentősebb testi erőt kívánó jellege miatt pedig ezeket a feladatokat férfiak látják el.

Az adatok felvétele az általam kidolgozott, és kimondottan a rendvédelemre specializált kérdőív segítségével történt. A kérdőív a kiegészített robinsis⁸ értékdimenziók szerint készült, azonban a „munkakörrel, szervezettel való azonosulás” dimenzióját két részre bontottam, így tizenkét értékdimenzió keletkezett. Ennek oka, hogy az eredeti modellben nincs mód a két érték külön történő mérésére, így viszont egymástól függetlenül mérhető a munkakörrel és a szervezettel való azonosulás mértéke. Egy szervezetnél egyszerre is lehet erős a munkakörrel és a szervezettel való azonosulás mértéke. Az eredeti modell alapján erre azonban nem kaphatunk választ, mert az említett két tényező ugyanazon skála két végpontja, a válaszadó így vagy az egyik vagy a másik irányba mozdul el, nincs lehetősége kifejezni azt, ha egyszerre erős (vagy gyenge) a szervezettel és a munkakörrel való azonosulása. Véleményem szerint ez a változtatás indokolt volt, és az így kiegészített modell részletesebb, illetve precízebb mérhetőséget tesz lehetővé.

A kérdőíven szereplő kérdések és a válaszlehetőségek kidolgozását a *Jarjabka*⁹ és *Balogh*¹⁰ által készített szervezetikultúra-kérdőívek segítették. A kérdőívet tehát a már említett tizenkét értékdimenzió alapján készítettem el, amelyen negyvennyolc kérdés szerepelt, így mindegyik értékdimenzióra négy kérdés jutott. A négy kérdés valójában mindegyik dimenzióval két szempontot vizsgált. Mindegyik szempontnál volt egy olyan kérdés, amely azt vizsgálta, hogy a válaszadó szerint hogy néz ki az a terület a saját szervezeténél, a másik pedig azt, hogy véleménye szerint hogyan kellene kinéznie, tehát milyen lenne a hatékonyabb működési forma. Tehát észlelt (jelenlegi állapot) és kívánt (jövőbeni állapot) megítélések voltak ezek. Ezekre a kérdé-

⁸ Stephen P. Robbins: *Organizational behavior*. Prentice-Hall International, New Jersey, 1993

⁹ Jarjabka Ákos: Van-e nyoma a hazai vállalatok állami múltjának szervezeti kultúrájuk jelentében? *Marketing és Menedzsment*, 2008/3.

¹⁰ Balogh László: A szervezetejlesztés lehetőségei első lépés a szervezeti kultúra diagnosztika a sport-szervezetekben. In: Györfi János (szerk.): *Sportszakember továbbképzési konferencia sorozat. Tanulmánykötet. Nemzeti Sportszövetség, Budapest, 2009, 87–99. o.*

sekre kilencfokú intervallumskálákon adhattak választ a dolgozók, amelyek a *Likert*-¹¹ vagy a szemantikus differenciálskála¹² tulajdonságaival bírtak. A skála minden páratlan számához került egy kis magyarázat a kérdőívben, megkönnyítve ezzel a válaszadást. A vizsgált területek – már tovább bontva tizenkét értékdimenzió alapján – részletesebben:

1. Munkakörrel való azonosulás.
 - a) szakmával való azonosulás;
 - b) szűkebb szakterülettel való azonosulás;
2. Szervezettel való azonosulás.
 - a) országos szervvel való azonosulás;
 - b) szervezeti egységgel való azonosulás;
3. Egyén-, csoportközpontúság.
 - a) csoportmunka gyakorisága;
 - b) egyéni vagy csoportcélok prioritása;
4. Humán orientáció.
 - a) vezetői empátia szintje;
 - b) a vezetők szociális érzékenysége;
5. Belső függés, függetlenség.
 - a) szervezeti függés mértéke közép- vagy alsófokú egységek relációjában;
 - b) szervezeti egységek közötti függés mértéke;
6. Kontroll.
 - a) szabályozottság szintje;
 - b) ellenőrzések gyakorisága;
7. Kockázatvállalás.
 - a) kockázatvállalás mértéke;
 - b) innovációs hajlandóság mértéke;
8. Teljesítményorientáció.
 - a) szervezeten belüli verseny mértéke;
 - b) jutalmazási kritérium;
9. Konfliktustűrés.
 - a) a konfliktusok megítélése;
 - b) a konfliktusok, nyílt kritikák gyakorisága;
10. Cél-eszköz orientáció.
 - a) beosztott- vagy teljesítményorientáltság;
 - b) folyamat- vagy célorientáltság;

¹¹ Likert-skála: az állítások mellett a kitöltőnek az „egyáltalán nem ért egyet” és a „teljesen egyetért” közötti tartományból (vagy hasonló jellegűből) kell számokat megjelölnie.

¹² Szemantikus differenciál: a végpontokon ellentétes jelentésű szavak/kifejezések/mondatok szerepelnek.

11. Nyílt-zárt rendszer.
 - a) a környezeti változások figyelemmel kísérésének mértéke;
 - b) a környezeti változások megválaszolásának mértéke;
12. Időorientáció.
 - a) tervezési időtáv;
 - b) azonnali vagy távlati eredmények prioritása.

A kérdőívet hétszáz hivatásos dolgozó töltötte ki, a korábbiakban ismertetett szempontok szerint megközelítőleg arányosan. Így a minta – az általam fontosnak ítélt ismérvek szerint – reprezentatívnak tekinthető.

Az adatfelvétel nyomtatott kérdőív segítségével [így szükség volt a válaszok későbbi kódolására az SPSS (*Statistical Package for the Social Sciences*) programra], a rendvédelmi szervek alsó- és középfokú szervezeti egységei vezetőinek az engedélyével, illetve indokolt esetben országos vezetői engedéllyel történt. Az adatfelvétel 2014. május elejétől július végéig zajlott az egyes rendvédelmi szervek személyügyi/humánigazgatási osztályainak közreműködésével. A reprezentatív kitértést segítő állományi adatokat szintén a személyügyi osztályok szolgáltatták. A válaszadás anonim módon történt.

A kérdőívek kiértékelése SPSS 19.0-s programmal történt. A vizsgálathoz keresztábra-elemzést, pontosabban Person-féle Khi-négyzet-próbát alkalmaztam. A kapcsolat erősségét Cramer-együtthatóval vizsgáltam.

Keresztábra-elemzés esetén célszerű a függő és a független változók megnevezése. Független változók az egyes szervezetek voltak, tehát a kérdőív azon kérdései, amelyekre a válaszokat nominális skálán vettem fel. E független változók alapján végeztem el a Khi-négyzet-próbát. A függő változókat a kérdőív intervallumskálán vettem fel.

A Khi-négyzet-próba esetében első lépésben – biztosítandó a keresztábrák megfelelő szintű feltöltöttségét – a változókat újrakódoltam, és a kilenc válaszlehetőséget háromra sűrítettem ($1 - 3 = 1$; $4 - 6 = 2$; $7 - 9 = 3$). Ez a fajta csekély mértékű változtatás nem vezet az adatok és az eredmény torzulásához, de jelen esetben eredményesebb számítást tesz lehetővé. Ahhoz, hogy igazoltnak tekinthessük a szignifikáns összefüggéseket, a következő kritériumrendszert használtam:

- az általános szignifikanciaszintnek kisebbnek kellett lennie, mint 0,01 (egyszázalékos szignifikanciaszint);
- a keresztábrák által létrehozott cellák várható értéke minimumának legalább el kell érnie az egyet;

- a cellák kevesebb mint húsz százaléka esetében állhat fenn, hogy a cellákba tartozó elemek várható értéke kisebb, mint öt.¹³

A kapcsolat erősségét vizsgáló Cramer-együttható esetében az együttható értéke nulla és egy között mozog. A nulla a kapcsolat hiányát, míg az egy az erős kapcsolatot jelenti a két változó között. Tehát minél közelebb esik az érték a nullához, annál gyengébb, minél közelebb esik az egyhez, annál erősebb kapcsolatról beszélünk. A kapcsolat erőssége akkor érdekes, ha az összefüggésről – jelen esetben Khi-négyzet-próba segítségével – bizonyítottuk, hogy statisztikailag szignifikáns.¹⁴

A kutatás eredményei

Az egyes szervezetek közötti kulturális különbségek észlelt megközelítésben

Az előző részben ismertetett kritériumrendszernek (Khi-négyzet-próba és a szignifikáns összefüggés feltételei) tizenkét terület, illetve kérdés felelt meg. Az elemzések alapján a következő következtetéseket vontam le e tekintetben a rendvédelem észlelt kultúrája kapcsán:

- a szakmával való észlelt azonosulás a katasztrófavédelemnél a legerősebb, a büntetés-végrehajtási szervezetenél a leggyengébb, a másik két szervezet között nem mutatható ki eltérés;
- az országos szervezettel való észlelt azonosulás a rendőrségnél a legerősebb, a katasztrófavédelemnél a leggyengébb, a másik két szervezet között nem mutatható ki eltérés;
- a szervezeti egységgel való észlelt azonosulás a rendőrségnél a legerősebb, a büntetés-végrehajtási szervezet és a katasztrófavédelem esetében pedig alacsonyabb a Nemzeti Adó- és Vámhivatal hivatásos állományának értékeinél;
- az észlelt kollektívizmus a csoportmunka gyakoriságában a katasztrófavédelemnél a legerősebb, a másik három szervezet között nem mutatható ki lényegesebb eltérés;
- az észlelt humán orientáció a vezetői empátia tekintetében a rendőrségnél a legerősebb, a másik három szervezet között nem mutatható ki nagyobb eltérés;

¹³ Sajtos László – Mitev Ariel: SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv. Alinea, Budapest, 2007
14 Uo.

- az észlelt teljesítményorientáció a jutalmazás tekintetében a Nemzeti Adó- és Vámhivatal hivatásos állományánál a legerősebb, a katasztrófavédelelemnél a leggyengébb, a másik két szervezet tekintetében pedig nem mutatható ki lényegesebb összefüggés;
- az észlelt kockázatvállalás az innovativitás tekintetében a rendőrségnél a legerősebb, a katasztrófavédelelemnél a leggyengébb, a másik két szervezet tekintetében pedig nem mutatható ki nagyobb összefüggés;
- az észlelt konfliktustűrés a konfliktusok gyakoriságának tekintetében a Nemzeti Adó- és Vámhivatalnál a leggyengébb, de szintén gyenge a katasztrófavédelelemnél, a rendőrségnél pedig a legerősebb;
- az azonos szervezeti szintek közötti észlelt belső függés a katasztrófavédelelemnél a legerősebb, a Nemzeti Adó- és Vámhivatalnál a leggyengébb, a másik két szervezet tekintetében pedig nem állapítható meg eltérés;
- a szervezeti egységek közötti észlelt belső függés a Nemzeti Adó- és Vámhivatalnál a leggyengébb, a többi szervezet tekintetében pedig nem állapítható meg további különbség;
- az észlelt időorientáció a tervezési időtáv tekintetében a büntetés-végrehajtási szervezetenél a legtávlatibb, a rendőrség esetében pedig a legrövidebb, a másik két szervezet esetében pedig nem mutatható ki lényegesebb eltérés;
- az észlelt időorientáció az eredmények tekintetében a katasztrófavédelem esetében a legkevésbé távlati, a másik három szervezet között pedig nem mutatható ki nagyobb eltérés.

A Cramer-együttható (amely a kapcsolat erősségét vizsgálja) az előbb bemutatott területek mindegyikénél 0,1 és 0,2 közé esett. Tehát az, hogy a válaszadó mely szervezetenél dolgozik, csak kismértékben magyarázza az adott választ, és így a kulturális különbségeket.

Az egyes szervezetek közötti kulturális különbségek kívánt megközelítésben

Az korábbiakban ismertetett kritériumrendszernek (Khi-négyzet-próba és a szignifikáns összefüggés feltételei) nyolc terület, illetve kérdés felelt meg. Az elemzések alapján a következő következtetéseket vontam le e tekintetben a rendvédelem kívánt kultúrájával kapcsolatban:

- az országos szervezettel való kívánt azonosulás a rendőrségnél a legerősebb, a katasztrófavédelelemnél a leggyengébb, a másik két szervezet tekintetében pedig nem mutatható ki eltérés;

- a szervezeti egységgel való kívánt azonosulás a rendőrségnél a legerősebb, a katasztrófavédelemnél a leggyengébb, a másik két szervezet tekintetében pedig nem mutatható ki eltérés;
- a kívánt célorientáció a szervezeti teljesítmény tekintetében a büntetés-végrehajtásnál erősebb, a katasztrófavédelemnél és a rendőrségnél pedig gyengébb a Nemzeti Adó- és Vámhivatal hivatásos állományának értékeinél;
- a kívánt célorientáció a szervezeti célok tekintetében a katasztrófavédelemnél a legerősebb, a rendőrségnél a leggyengébb, a másik két szervezet esetében pedig nem mutatható ki nagyobb eltérés;
- a kívánt kontroll szintje a szervezetet érintő szabályok tekintetében rendkívül alacsony a katasztrófavédelem esetében, míg a rendőrség és a Nemzeti Adó- és Vámhivatal hivatásos állománya esetében kicsivel magasabb értékeket figyelhetünk meg a büntetés-végrehajtási szervezethez képest;
- a kívánt kontroll szintje az ellenőrzések gyakoriságának tekintetében kiugróan alacsony a katasztrófavédelemnél, míg a Nemzeti Adó- és Vámhivatal hivatásos állományánál és a büntetés-végrehajtási szervezetenél valamivel magasabb értékeket figyelhetünk meg a rendőrséghez viszonyítva;
- a szervezeti egységek közötti kívánt függetlenség szintje a Nemzeti Adó és Vámhivatal hivatásos állományánál a legmagasabb, a büntetés-végrehajtási szervezetenél a legalacsonyabb, a másik két szervezet tekintetében pedig nincs eltérés;
- a környezeti változások megválaszolásának kívánt szintje a rendőrségnél a legmagasabb, a katasztrófavédelem és a Nemzeti Adó- és Vámhivatal hivatásos állományának esetében pedig alacsonyabb, mint a büntetés-végrehajtási szervezetenél megfigyelhető értékek.

A Cramer-együttható (amely a kapcsolat erősségét vizsgálja) az előbb bemutatott területek mindegyikénél 0,1 és 0,2 közé esett (egy esetben 0,219). Tehát az, hogy a válaszadó mely szervezetenél dolgozik, csak kismértékben magyarázza az adott választát, és így a kulturális különbségeket.

Következtetések

Összegezve az előző fejezetben leírtakat megállapítható, hogy a szervezettel való észlelt azonosulás a rendőrségnél a legerősebb, tekintve, hogy mindkét erre vonatkozó kérdésben szignifikánsan erősebb azonosulás mutatkozott, mint a másik három szervezetenél. Érdekes azt is megfigyelni, hogy míg a

szakmával való azonosulás a katasztrófavédelemnél a legerősebb, addig az országos szervezettel való azonosulás a leggyengébb (és a szervezeti egységgel való azonosulás is gyenge). Ez betudható a nemrégiben lezajlott tűzoltóság–polgári védelem/katasztrófavédelem integrációnak, amelyről korábban már szó esett. Úgy vélem, hogy a szakmájukkal/hivatásukkal maximálisan azonosulni képes tűzoltók jelenleg még nem képesek magas fokon azonosulni a katasztrófavédelemmel mint szervezettel.

Az észlelt belső függetlenség a Nemzeti Adó- és Vámhivatalnál a legerősebb, tekintve, hogy mindkét erre vonatkozó kérdésben szignifikánsan gyengébb belső függőség mutatkozott, mint a másik három szervezetenél. Ennek oka lehet az adó- és a vámhatóság folyamatban lévő integrációja, amelyre már korábban is utaltam. Az egyes szervezeti egységek tehát még mindig viszonylag függetlenül működnek egymástól, annak ellenére, hogy ugyanazon szervezet részei. Tehát az előző bekezdésben leírtakkal analóg módon, itt is a nemrégiben lezajlott integráció a kulturális differencia oka.

Véleményem szerint az eltérések okai a szervezetek által elvégzendő feladatok különbözőségében is keresendők, e kérdés rendkívül sokrétű és komplex módon hat a szervezeti kultúrára. Példának okáért az elvégzendő feladatok jellegéből fakadóan a büntetés-végrehajtásnál távlatibb tervezési időtávra van lehetőség. Az elvégzendő feladatok jellege és állandósága mellett a másik ok a büntetés-végrehajtási szervezet struktúrájának stabilitása. E hatóság struktúrája alig változott a másik három szervezethez képest az elmúlt évtizedekben (az egyetlen szerv, ahol nem történt integráció!), és feltehetően a jövőben is kevesebb változtatásra kerül sor, mint amennyi változtatási lehetőség a többi szervezet esetében lehetséges. A feladatok jellege a munkával és a szervezettel való azonosulás mértékére is rányomja a bélyegét. A rendőri is a tűzoltói hivatást például jóval tudatosabban választják a dolgozók, mint mondjuk a fegyőri munkakört, amelynek presztízse, társadalmi ismertsége és elismertsége is alacsonyabb az előbb említettekénél annak okán, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet jóval zártabb körülmények között, „közvetve lát el rendészeti feladatokat azzal, hogy a szabadságvesztéssel járó intézkedések végrehajtásával hozzájárul a közrend és a közbiztonság erősítéséhez”¹⁵. Ez természetesen a munkakörrel és a szervezettel való azonosulásra is hatással van.

¹⁵ Finszter Géza: A rendészet és a rendészeti igazgatás elmélete. Egyetemi jegyzet. Rendőrtiszti Főiskola, Budapest, 2010

A szervezettel való kívánt azonosulás a rendőrségnél a legerősebb, tekintve, hogy mindkét erre vonatkozó kérdésben szignifikánsan erősebb azonosulás mutatkozott, mint a másik három szervezetenél. Ugyanez igaz – csak pont fordítva – a katasztrófavédelemre, ahol a leggyengébb a szervezettel való kívánt azonosulás. Az előzőekben már megállapítottuk, hogy a szervezettel való észlelt azonosulás a katasztrófavédelemnél a leggyengébb, miközben most az is világossá vált, hogy a katasztrófavédelmi dolgozók a többi szervezet dolgozóihoz képest gyengébb szervezettel való azonosulást is elfogadhatónak tartanának saját szervezetükénél, tehát nem igénylik/nem tartják fontosnak az olyan erősségű azonosulást, mint a másik három hatóság dolgozói.

Érdekes, hogy a kívánt célorientáció a teljesítmény tekintetében a katasztrófavédelemnél a leggyengébb, míg a célok tekintetében a legerősebb. Ennek korrekt magyarázatához, úgy vélem, további vizsgálatok és más módszerek, így például mélyinterjúk is indokoltak lennének a későbbiekben.

A kontroll kívánt szintje egyértelműen a katasztrófavédelemnél a legalacsonyabb, tekintve, hogy mindkét erre vonatkozó kérdésben szignifikánsan alacsonyabb értékeket figyelhettünk meg, mint a másik három szervnél. A katasztrófavédelem hivatásos állományú dolgozói tehát egyértelműen gyengébb szabályozottságot szeretnének/tartanának hatékonyabbnak, mint a másik három hatóság dolgozói a saját szervezetükénél.

Az észlelt és a kívánt értékeket összehasonlítva pedig megállapítható, hogy a rendőrségnél a szakmával való azonosulás egyaránt a legerősebb észlelt és kívánt szinten is a négy rendvédelmi szerv tekintetében. Ugyanez állapítható meg a Nemzeti Adó- és Vámhivatal esetében a függetlenség vonatkozásában, ami észlelt és kívánt megközelítésben is a legalacsonyabb értéket mutatja a négy szervezetet összehasonlítva. Jóllehet, az azonos szinten lévő szervezeti egységek között nem volt kimutatható szignifikáns függőségi eltérés kívánt megközelítésben a négy szervezet között.

Összefoglalva az eddigieket tehát kijelenthetjük, hogy észlelt és kívánt megközelítésben egyaránt jó néhány különbség mutatkozik a rendvédelmi szervek szervezeti kultúrája között. Jóllehet a statisztikai számítások alapján a különbségek nem túl nagyok, azonban egyértelműen kimutathatók több kérdésben is. Ezeket az eltéréseket számos tényező okozhatja, azonban az egyik legfontosabb ilyen kiváltó ok az, hogy nemrégiben két rendvédelmi szerv is szervezeti integráción esett át, így kultúrájuk még kiforratlan, változóban és ideális esetben fejlődőben van. A másodlagos ok pedig az elvégzendő feladatok különbözőségében keresendő.

IRODALOM

- Balogh László:** A szervezetfejlesztés lehetőségei első lépés a szervezeti kultúra diagnosztika a sportszervezetekben. In: **Györfi János (szerk.):** Sportszakember továbbképzési konferencia sorozat. Tanulmánykötet. Nemzeti Sportszövetség, Budapest, 2009, 87–99. o.
- Borgulya Istvánné – Barakonyi Károly:** Vállalati kultúra. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2004
- Dobák Miklós – Antal Zsuzsanna:** Vezetés és szervezés. Aula, Budapest, 2011
- Cummings, Thomas G. – Worley, Christopher G.:** Organization development and change. West Publications Company, Minneapolis, 1993
- Finszter Géza:** A rendszet és a rendészeti igazgatás elmélete. Egyetemi jegyzet. Rendőrtiszti Főiskola, Budapest, 2010
- Jarjabka Ákos:** Van-e nyoma a hazai vállalatok állami múltjának szervezeti kultúrájuk jelenében? *Marketing és Menedzsment*, 2008/3.
- Mészáros Tamás:** A stratégia jövője – a jövő stratégiája. Aula, Budapest, 2002
- Robbins, Stephen P.:** Organizational behavior. Prentice-Hall International, New Jersey, 1993
- Sajtos László – Mitev Ariel:** SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv. Alinea, Budapest, 2007
- Schein, Edgar H.:** Unternehmenskultur. Ein Handbuch für die Führungskräfte. Campus Verlag, Frankfurt am Main, 1995

REGDON LÁSZLÓ

A III/III. csoportfőnökség a rendszerváltás idején

Az 1989-es politikai változások – bár már 21 éves voltam – számomra távoli és könyvekből, internetről megismert történelmi események, mivel 1988. augusztustól 1990. februárig sorkatonai szolgálatomat töltöttem honvédként egy első lépcsős dandár kötelékében, ahol igen korlátozott mértékben még csak a közszolgálati tévé által sugárzott műsorok jelentettek hírforrást, ami nem túlzottan érdekelt senkit a laktanyában.

Még élénken él bennem, hogy 1989 októberében egy nagyszabású hadgyakorlatot jelentettek be a főváros közelében lévő Táborfalvára, több ezer katona részvételével, azonban nemzeti ünnepünk táján egy dandársorakozón *Havril András* akkori dandárparancsnok – későbbi vezérkari főnök – kihirdette, hogy a gyakorlatot elhalasztották, ami a leszerelésemig és – élek a gyanúperrel – a rendszerváltozás befejezéséig el is maradt.

A rendszerváltás békésen, katonák nélkül lezajlott, de én csak később kezdtem olvasni e témáról és a háttéréről többet.

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem rendészeti vezető mesterképzésén fedeztem fel az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárának honlapját, innen több korabeli dokumentumból is ismereteket szerezhettem a rendszerváltás előtti időszak politikai rendőrségéről, a leginkább vitatott III/III. csoportfőnökségről.

A sokat emlegetett belső reakció elhárítás, az iratmegsemmisítésekkel és az ügynöklista titokban tartásával a megszűnésük utáni évtizedeket is jelentősen meghatározta a korábban vagy akkor is ügynöki tevékenységet végzők politikai pályán hagyásának lehetőségével.

A szovjetektől átvett és szakmailag magas szintű politikai rendőrség az elmúlt huszonöt évben az ügynökmúltak előcitolásával mindig újra és újra figyelmet kap, ezért tevékenységének feldolgozása érdekes volt.

A csoportfőnökség feladatai

Az 1980-as évek elején erősödött a két világrész közötti konfrontáció, a szocialista rendszer elleni támadás a gazdasági, de az ideológiai, politikai területeken egyaránt erősödött.

Mindez kiegészülve az ugyanebben az időszakban a nyugati gazdaság válságának utolsó periódusával és utóhatásaival, a helyzetet kihasználva, a külső és belső rendszerellenes erők közötti együttműködés folyamatossá, összehangoltabbá vált.

A Belügyminisztérium III/III. (Belső Reakció Elhárító) Csoportfőnökség országos hatáskörrel ellenőrizte, derítette fel, korlátozta, és intézkedéseivel megelőzte a kulturális területeken, az ifjúság körében támadó az egyházi reakció, a volt politikai elítéltek és a különösen veszélyes elemek ellenséges tevékenységét, valamint megszervezte az ellenség érdeklődésének középpontjában álló tudományos, kulturális, felsőoktatási intézmények operatív védelmét.

Az 1978. szeptember 21-én kibocsátott 22. sz. BM parancs kimondta: „*Az ellenséges tevékenység és törekvések elleni sikeres harc még hatékonyabb felderítő, értékelő, elemző munkát, naprakész pontosabb informáltságot, dinamikusabb vezetői, irányító, szervező tevékenységet és döntéseket igényel.*”

Ennek jegyében 1979. január 2-án működni kezdett a napi operatív információs jelentések rendszere egészen 1990-ig, a sokat vitatott Duna-gatebotrány kirobbanásáig, amelyből az is kiderült, hogy a politikai vezetésnek folyamatosan szüksége volt az információra, de a megszerzési módszerekről 1989-től már hallani sem akart, azt a szolgálatok belügyének tekintették, és a nyilvános botrány kellett a lehallgatások, magánlakás-ellenőrzések, más alapjogot érintő rendszabályok azonnali törvényi szabályozásához.

A tevékenység irányát, a rendszer védelmének irányát jól szemlélteti egy kivonat a Magyar Népköztársaság belügyminiszter-helyettesének 9/1982. számú parancsából, amely a társadalomra veszélyes ellenséges személyek kiválasztásáról és ellenőrzéséről szól, és a korábbi parancs végrehajtását pontosítja.

„... *A különnyilvántartási rendszernek a változó politikai és operatív követelményekhez történő igazítása, az ellenőrzés és a bűnmegelőzés hatékonyságának növelése, a feladatok egységes értelmezése és végrehajtása érdekében megparancsolom:*

A különnyilvántartási rendszerben azon társadalomra veszélyes ellenséges személyek szerepeljenek, akik a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi, gazdasági rendjével szemben a fellépés lehetőségét latolgatják, várha-

tóan fellépnek, magatartásukkal tényleges veszélyt jelentenek társadalmi rendszerünkre [...]

[...] A BM III/III. Csoportfőnökség és a rendőr-főkapitányságok III/III. osztályai elhárítási területein az ellenséges támadás fő irányába, mindenekelőtt a kulturális, ifjúsági területeken kell jelentősebb fejlődést elérni az »F« dossziés személyek kiválasztásában.

Tovább kell folytatni az ellenséges egyházi személyek, a rendkívüli eseményeket elkövetők, a börtönből szabaduló elítéltek köréből elsősorban a viszszaesők kiválasztását és ellenőrzésük javítását...

A BM III/III. belső reakció- és szabotázselhárító csoportfőnökség szervezeti felépítése, osztályai (ügyrendje alapján 1989-ben)

III/III-1. Elhárítás az egyházakban, szektákban, volt szerzetesrendek körében: a) római katolikus egyház; b) a római katolikus egyház vezetése és intézményei; c) protestáns és egyéb elhárítás az egyházakban, szektákban, volt szerzetes rendek körében, emigráns szervezetekben (a III/I. csoportfőnökséggel együtt).

III/III-2. Ifjúságvédelmi elhárítás: a) felsőfokú intézmények; b) ifjúságellenes reakciós erők elhárítása az ifjúság körében (ifjúsági szervezetek, klubok, galerik stb.)

III/III-3. Társadalomellenes erők elhárítása: a) a társadalomra veszélyes „Figyelő” dossziés személyek, volt politikai foglyok ellenőrzése; b) röpcédulázók, falfirkálók, illegális kiadványok terjesztői stb. tevékenységének felderítése, elhárítása.

III/III-4. Kulturális elhárítás, vonalas elhárítási területek: a) radikális ellenzékiek; b) szektás egykori párttagok, trockisták, álbaldaliak; c) nacionalisták.

III/III-5. Objektumok védelme: a) kiemelt tájékoztatási objektumok (MTI, televízió, rádió, újságok, folyóiratok stb.); b) művészeti intézmények (színházak, filmgyár, cirkuszok stb.); c) tudományos intézmények, MTA, kutatóintézetek védelme (1984-ig).

III/III-6. Szamizdat kiadványok felderítése (1975-től): a) akciók előkészítése; b) akciók végrehajtása.

III/III-7. Jelentések, nyilvántartás, belső elhárítás (1975-től).

III/III-A Önálló osztály: a párt és a kormány vezetőinek operatív védelme (1988 után feladatait a 7. osztály vette át.)

III/III-B Önálló alosztály: elemzés, értékelés, konzultáció, tájékoztatás (1970 és 1987 között).

A belső ellenséges kategóriáknak megfelelően kialakított állambiztonsági szervezeti felépítés a III/III. csoportfőnökség vonalán az 1960-as évektől gyakorlatilag nem változott. Az állambiztonsági szolgálat az ellenséges kategóriába tartozó személyek büntetőjogilag nem értékelhető tevékenysége során különféle operatív eszközöket és „kombinációkat” alkalmazott. A kisebb jogsértésekre való szigorú reagálásokon túl ilyenek az operatív megelőzés, a bomlasztás, leválasztás, elszigetelés, az ellentétek szítása, a meglévő ellentétek kihasználása és mélyítése, a vezéregyenységek lejáratása stb.

A demokratikus átalakulás zűrzavarát az is fokozta, hogy a jogforrási hierarchia az állambiztonsági szerveknél a közvetlen parancsokkal és végrehajtási utasításokkal kezdődött, hiszen a titkos tevékenység zömét belső szabályozókkal irányították. A jogszabályok, törvények csak távoli szabályozást jelentettek, és sokszor egyáltalán nem érvényesültek a napi operatív munkában.

A történelmi jelentőségű 1989-es év

1989-ben a szolgálatok elfoglaltsága tovább növekedett, az ellenzéki aktivitás fokozódása mellett ebben az évben számtalan jelentős esemény történt. *Nagy Imre* június 16-i újrateremtésétől kezdve az amerikai elnök, *George H. W. Bush* látogatásán át a keletnémetek áttörése és átengedése a Fertő tónál augusztus 19-én, a páneurópai piknik keretén belül, és télen a román forradalom kitörésekor a jelentős számú menekült kezelése is feladatokat adott a teljes titkosszolgálatnak, így a III. csoportfőnökségnek is.

Magyarországon a rendszerváltás esélye rohamosan növekedett. A Belügyminisztérium vezetése – a párt jóváhagyásával – igyekezett lépést tartani a politikai változásokkal, a miniszterhelyettesi gárdát nyár elején lecserélték, köztük a III/III-as főcsoportfőnököt is.

„Az állambiztonsági szolgálat problémáinak felsőszintű, politikai megítélése és az operatív munka végrehajtási szintje 1989 elejétől láthatóan egyre távolabb kerültek egymástól.”¹

¹ Révész Béla: Az állambiztonságtól a nemzetvédelemig. A belső biztonsági szolgálat átalakításának alternatívái a rendszerváltás idején. Acta Juridica et Politica, Tomus LXIII. Fasc. 17., 2003. <http://mek.oszk.hu/01500/01582/01582.htm>

„Az állambiztonsági szervek – akár elismerik ezt a jogszabályok és a hivatalos megnyilatkozások, akár nem (általában nem) –, minden államban politikai szerepet töltenek be.”²

1975-ben mi is aláírtuk a helsinki Európai biztonsági és együttműködési egyezményt, amelynek polgári és politikai szabadságokat kodifikáló csomagja, valamint Magyarország gazdaságának nemzetközi beágyazottsága némi védelmet kínált az ellenzék számára, így a politikai perek száma csekély kivételnek számított.

„Amikor pedig az idők folyamán megszorodott a diktatúra e formáját, majd pedig létjogosultságát vitatók száma, a testület gátlástalanul kriminalizálta aktív ellenségeit.”³ „A politikai rendőrség sorsát illetően bizonyos, hogy – főképp az MSZMP 1988 májusában zajló pártértekezletét követően – egyre gyakrabban mutatkoztak az elbizonytalanodás jelei az állambiztonság munkájában.”⁴

„A világutélevél bevezetése például szintén káoszt teremtett az »ellen-séges« ügynök és központja közötti összeköttetési forma ellenőrzése terén, hiszen immár alig volt akadály a külföldi kapcsolatok működésének. Technikailag sem voltak képesek megoldani az olyan nehézségeket, mint a műholdas gyorsadók, a mobiltelefonok és a személyi számítógépek.”⁵

„Az állomány bizonytalanul végezte munkáját, egyre több nehézségbe ütközve az elhárítási területen a nyílt és operatív kapcsolattartás terén.”⁶

Időközben újabb tervezetek készültek a belső biztonsági szolgálat átalakítására.

A reformmunkálatok folytak, de elmaradt a régi rendelkezések felülvizsgálata és módosítása. A különleges adatszerzés és engedélyezési eljárás, a vonatkozó törvényi szabályozás hiánya és az erre való kioktatás hiánya nem tette lehetővé a legitím működést.

1989. december 17-én kormányhatározat írta elő az állambiztonsági feladatok átalakítása, struktúrája tekintetében a törvények előkészítő munkálatait.

Vezetői szinten megvoltak az elképzelések a változtatásra, de elmulasztották – 1989. október 23. után is – a határozott, egyértelmű, írásban is rögzített intézkedéseket mind az információgyűjtés irányának, mind a módszerek

² Szikinger István: Rendőrség és politika. Belügyi Szemle, 1988/12., 9. o.

³ Kedves Imre: A különleges titkosszolgálati eszközök alkalmazásának története, különös tekintettel a 20. századra. Jogtörténeti vázlat. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014, 66. o. [ELTE Jogi Kari Jegyzetek 17.]

⁴ Uo. 67. o.

⁵ Uo. 68. o.

⁶ Uo.

megváltoztatásának területén. Csak 1989. december végén adott ki *Horváth József* egy utasítást, amely arra kötelezte a szolgálat munkatársait, hogy ezeket a személyiségi jogokat sértő titkosszolgálati eszközöket csak az alkotmányba és a Btk.-ba ütköző cselekmények esetén alkalmazták.

1989. október 23., a „harmadik” Magyar Köztársaság kikiáltása után sem csökkent a hírigény, a napi operatív jelentések továbbra is fontosak voltak a vezetésnek és a megrendelő politikusoknak, bár az információszerezés módját a politikusok által kapott jelentések már nem tartalmazták.

1989. december 18-án a belügyi tárca első emberének helyettese, *Pallagi Ferenc* rendőr vezérőrnagy elrendelte a korábban ellenségesnek minősülő személyek tevékenységére vonatkozó iratoknak a vonatkozó belső szabályzatok betartásával történő megsemmisítését 1990. január 1-jéig. Négy nappal később kelt kiegészítő utasításában azt is leírta, hogy a megsemmisítésről nem kell jegyzőkönyvet készíteni, de még december végéről is található megsemmisítési jegyzőkönyv.

Az Országgyűlés nemzetbiztonsági bizottságának zárt ülésein 1990 nyarán és őszén a volt állambiztonsági vezetők meghallgatásáról készült korbelti jegyzőkönyvek még nem kutathatók, azonban *Ilkei Csaba* egykori MDF-es politikus, az újonnan választott Országgyűlés vizsgálóbizottságának tagja így emlékszik a III/III. főcsoportfőnök meghallgatására:

Jegyzetek az országgyűlési bizottság meghallgatásán, 1990. július 20-án.

Pallagi tábornok elmondta: „A III-as Főcsoportfőnökség teljes hálózati anyaga megvan számítógépen, hiánytalanul a Lumumba utcai bázison. A kartonos állambiztonsági nyilvántartás is jórészt megvan, igaz, ebből kivette a magáét a megalakult NBH, a katonai hírszerzés, és a bűnügyi hálózat. Az 1200 SZT-tiszt anyaga hiánytalanul fellelhető a BM Külügyi Osztályán. Nyilvánosságra hozatala bajt okozna:

a., nemzetközi kapcsolatainkban,

b., nem maradna autentikus erő a társadalomban, válságot okozna, pl. az egyház volt az egyik súlyponti kérdés,

c., mindenütt vákuum és zavar keletkezne, értsd ez alatt azt, hogy a február 14-én megalakult Nemzetbiztonsági Hivatal nemcsak a kémelhárítástól, a III/II-ből vett át hálózati személyeket, hanem a politikai rendőrségtől, a III/III-ből is azokat, akik vállalták a további szolgálatot. Ezek az »aktívak« a névsor nyilvánosságra hozatalával lelepleződnének.”

⁷ Ilkei Csaba: Állambiztonsági jegyzetek 1990-ből. A BM III. Főcsoportfőnökség vezetői a Nemzetbiztonsági Bizottság zárt ülésein. In: Ilkei Csaba: Az elmaradt állambiztonsági rendszerváltás. Szerzői kiadás, 2013, 118. o. mek.oszk.hu/15000/15047/15047.pdf

Az tény, hogy december 22-től 1990. január első feléig az előírások megszegésével, szinte regisztrálás nélkül zajlott a megsemmisítés, számtalan lehetőséget hagyva az iratok sorsát illetően.

1989 karácsonyának előestéjén egy biztonsági tiszt megegyezett az ellenzék képviselőjével az adatszerzések és megsemmisítések kitergetéséről.

Másnap a tiszt az ellenzékhez közel álló forgatócsoportot juttatott be vidéki rokonoknak álcázva az elhárítás székházába, az pedig filmfelvételeket készített a megsemmisítésre előkészített dossziékról, iratokról.

A csoportfőnökség végnapjai

A filmet és néhány dokumentumot a demokratikus ellenzék 1990. január 5-én mutatta be a nyilvánosságnak budapesti Graffiti (korábban Bányász) moziban rendezett sajtótájékoztatón.

Másnap a Fidesz és az SZDSZ feljelentést tett a BM III/III-as Csoportfőnökség ellen, így feljelentéskiegészítést rendeltek el az ügyészségen, a BM-ben pedig vizsgálóbizottságot hoztak létre.

A főcsoportfőnökség vezetője január 10-én lemondott, 17-én pedig így tett Horváth József III/III-as csoportfőnök is. Január 18-án *Horváth István* jogutód nélkül feloszlatta a III/III-at, majd 23-án ő is távozott.

1990. január 25-én az Országgyűlés elfogadta a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról szóló 1990. évi X. törvényt, és átmeneti szabályozásban meghatározta az engedélyezésre szoruló titkosszolgálati eszközöket, az igazságügy-minisztert nevezve meg engedélyező hatóságnak.

A polgári titkosszolgálatok a miniszterelnök közvetlen irányítása alá kerültek, de pár hónap múlva már államtitkár, később miniszter irányította ezeket a szervezeteket.

A belügyminisztériumi ad hoc bizottság jelentése 1990. január 16-ra készült el, és megállapította: „*Komoly felelősség terheli az állambiztonsági szolgálat vezetését azért, hogy elkezdődött ugyan az állambiztonsági munkát meghatározó belső utasítások, szabályzatok, parancsok felülvizsgálata, hatályon kívül helyezése, de nem történtek meg azok a legszükségesebb átmeneti lépések, amelyek a megváltozott körülmények között a törvényes titkosszolgálati munkához nélkülözhetetlenek lettek volna.*”⁸

⁸ Révész Béla: Függetlék a Dunagate III. című íráshoz. A Dunagate ügyben a Belügyminisztérium ad hoc bizottság jelentése. In: Révész Béla: Dunagate III. Beszélő, 2005/2.
<http://beszelo.c3.hu/keretes/fuegtelek-a-dunagate-iii-cimu-irashoz>

Az Országgyűlés vizsgálóbizottsága jelentésben foglalta össze következtetéseit: az állambiztonsági szolgálat III. csoportfőnöksége az állampárt támasza volt, és a szervezetet irányító jogszabályok és a szervezet működése az akkori alkotmánnyal is szemben álltak. A titkosszolgálati különleges eszközök alkalmazásának alkotmányellenességében Horváth István volt belügyminiszternek, az állambiztonsági szolgálat vezetésével megbízott Pallagi Ferenc volt miniszterhelyettesnek és a III/III. csoportfőnökség volt vezetőjének, Horváth Józsefnek személyes politikai felelőssége van, mert ki-ki a maga szintjén megszüntethette volna e módszerek alkotmány sértő alkalmazását. *„A bizottság bizonyítottan látja, hogy amikor a pártállam széthullása már elkerülhetetlennek látszott, akkor a szolgálat megpróbált alkalmazkodni a megváltozott politikai körülményekhez, de dr. Horváth Istvánnak e téren tett lépései nem voltak elégségesek.”*⁹

Összegzés

Hivatásos állományú vezetőként a korábbi nyugdíjazási hullámon és számos átszervezésen túl számomra érthetőbb a hivatásos tisztek politika által kifogásolt 1989. őszi tevékenysége, amikor a szervezet végnapjaiban is folytatták, amit a vezetőik elvártak tőlük. Tovább dolgoztak, az egzisztenciájukat, életüket féltve, tanult szakmájukat nem tudták egy pillanat alatt befejezni, és továbbra is kiszolgálták a nyilvánvalóan naponta jelentkező politikai megrendeléseket.

Természetesen a negyvenöt év alatt elkövetett bűnök számomra sem megbocsáthatók, és az emberi jogok semmibevételével elkövetett visszaélések, törvényteleneségek tetteseit ember fia nem oldozhatja fel. A titkosszolgálati szervezet azonban a társadalom és a rendszer szükséges és fontos eleme volt, és lesz is. Az állam biztonságát szavatoló titkosszolgálat azonban csak a megfelelő garanciák mellett működhet demokratikusan.

„A nemzetbiztonsági tevékenységre ott és akkor van szükség, ahol és amikor más állami szervek eszközrendszere nem elégséges a nemzeti érdekek védelmére és érvényesítésére. A nemzetbiztonsági szolgálatok azonban kizárólag a törvény által kijelölt keretekben tevékenykedhetnek. E tevékenységük hatékonysága függ attól, hogy az milyen szorosan kapcsolódik a döntéshozók ígé-

⁹ Révész Béla: Függetlenség a Dunagate III. című íráshoz. A Dunagate ügyben az, Országgyűlés vizsgálóbizottságának jelentése. In: Révész Béla: Dunagate III. Beszélő, 2005/2.
<http://beszelo.c3.hu/keretes/fueggetlek-a-dunagate-iii-cimu-irashoz>

nyeihez. A szabályozás abból indul ki, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok alapfeladatai közé tartozik a kormányzati döntésekhez szükséges információk megszerzése és feldolgozása. A cél természetesen az, hogy a nemzetbiztonsági tevékenységnek ne pusztán aktuális döntéshozói igények kielégítését kelljen szolgálnia, hanem az ország biztonságpolitikájából következő, a nemzeti érdekvényesítés »stratégiai céljait« kövesse. Az aktuális politikai igény és a stratégiai cél elhatárolása viszont – mivel államtitokról van szó – gyakorlatilag nem ellenőrizhető folyamat. Mindeközben a nemzetbiztonsági szolgálatoknak a mindenkori kormány iránti lojalitás mellett kell működniük. A döntéshozatal előkészítésének informális meghatározói általában az információ szállítói.”¹⁰

A jogállamok sem nélkülözhetik a titkosszolgálatokat és a tőlük elválaszthatatlan titkos módszereket, de a nemzet biztonságáért felelős testületek feladatainak meghatározása jogalkotás tárgya, amit a társadalom széles körének politikai egyetértésén alapuló, szabadon választott népképviselő határoz meg törvények formájában, a törvények betartásának széles körű ellenőrzésével egyetemben.

Csupán a rejtélyes kódbe burkolózó titkosszolgálati imázs növeli annak a hiedelemnek a valószínűségét, hogy a Duna-gate megfigyelési botrány egy játszma része és vezetői döntés következménye lett volna, amely a III/III. beáldozásával a szerv további részeit a legkisebb veszteségekkel megmentette, elősegítve demokratizált fennmaradását.

FELHASZNÁLT IRODALOM

A Belügyminisztérium III/III. Csoportfőnökség ügyrendje. 80-233/1972. i. sz. In: A BM III. Főcsoportfőnökség és szerveinek ügyrendje. 45/52-32/1972. i. sz. BM KI Pgy. 139. sz.

Ilkei Csaba: Állambiztonsági jegyzetek 1990-ből. A BM III. Főcsoportfőnökség vezetői a Nemzetbiztonsági Bizottság zárt ülésén. In: **Ilkei Csaba:** Az elmaradt állambiztonsági rendszerváltás. Szerzői kiadás, 2013. 118. o. mek.oszk.hu/15000/15047/15047.pdf

Kedves Imre: A különleges titkosszolgálati eszközök alkalmazásának története, különös tekintettel a 20. századra. Jogtörténeti vázlat. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014, 66. o. [ELTE Jogi Kari Jegyzetek 17.]

Kende Péter: Titkos magyar szolgálatok. Hibiszkusz Könyvkiadó Kft., Budapest, 2004

Kissinger, Henry: Diplomácia. Panem–McGraw–Hill–Grafo, Budapest, 1996

Krahulesán Zsolt: A belső elhárítás és célszemélyei 1980–1990. In: **Gyarmati György (szerk.):** Az átmenet évkönyve 2003. Budapest, 2004, 199–216. o. [Trezor 3.]

¹⁰ Révész Béla: A titkosszolgálatok politológiai kutatásának lehetőségei. Acta juridica et politica, Szeged, 2004

Nemzetbiztonsági tanulmányok. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest, 2013

Révész Béla: Az állambiztonságtól a nemzetvédelemig. A belső biztonsági szolgálat átalakításának alternatívái a rendszerváltás idején. *Acta Juridica et Politica*, Tomus LXIII. Fasc. 17., 2003. <http://mek.oszk.hu/01500/01582/01582.htm>

Révész Béla: A titkosszolgálatok politológiai kutatásának lehetőségei. *Acta juridica et politica*, Szeged, 2004

Révész Béla: Függelék a Dunagate III. című íráshoz. A Dunagate ügyben a Belügyminisztérium ad hoc bizottság jelentése. In: Révész Béla: Dunagate III. *Beszélő*, 2005/2. <http://besze-lo.c3.hu/keretes/fueggelek-a-dunagate-iii-cimu-irashoz>

Révész Béla: Függelék a Dunagate III. című íráshoz. A Dunagate ügyben az, Országgyűlés vizsgáló bizottságának jelentése. In: Révész Béla: Dunagate III. *Beszélő*, 2005/2. <http://besze-lo.c3.hu/keretes/fueggelek-a-dunagate-iii-cimu-irashoz>

Szikinger István: Rendőrség és politika. *Belügyi Szemle*, 1988/12.

TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

NAGY JÁNOS

Fegyveres rablással és más súlyos bűncselekményekkel vádolt bűnözői csoport felderítése Baranya megyében

Vannak ügyek, amelyek nyomozása közben és végén a nyomozó – az ügy teljes körű felderítésén túl – arra is törekszik, hogy a tapasztalatokat jövőbeni tanulságként, vagy csupán a kriminalisztika iránti érdeklődésből megossza egy-egy publikáció keretében.

Az általam ismertetni kívánt ügyben a vádlottak terhére rótt bűncselekmények között a betöréses lopástól kezdve a többrendbeli fegyveres rabláson, aljas indokból elkövetett emberölésen, emberölés előkészületén, életveszélyt okozó testi sértésen és visszaélésen át a löfegyverrel elkövetett büntettek szerepelnek. Tekintettel arra, hogy az ügyben még büntetőeljárás van folyamatban, valamennyi vádlottat megilleti az ártatlanság vélelme mint büntetőeljárás alapelv.

A bűncselekmény-sorozatot olyan aspektusból kívánom bemutatni, amely a szakmabeli kollégák és a nem szakmabeli olvasók részére is kínál némi érdekességet, és talán tanulságot.

A vádlottak

Az ügy fő vádlottja, *K. K.*, többgyermekes családapa, aki kisebb súlyú – bár erőszakos jellegű – bűncselekmények miatt más ügyekben többször került a hatóságok látókörébe, Pécssett élt, és dolgozott, bejelentett munkahelye volt, szakmája van. A fiatalember nagyon jó szervezőképességű, intelligens férfi. Társai közül néhai *H. S.*-t korábban élet elleni bűncselekmény miatt egyszer már elítélték, a felnőttkort épphogy átlépő másik társ, *Cs. N.* ellen csak kisebb súlyú bűncselekmények miatt folyt eljárás, míg a negyediket, a nem Pécssett élő, a többieknél idősebb *T. Sz.*-t a lakókörnyezetében a szervezett bűnözéssel hozták összefüggésbe, bár utóbbi feltételezést kellő súllyal utóbb semmilyen bizonyíték nem igazolta. Az ötödik vádlott egy nő, *F. A.*, ő és az elsőrendű vádlott a letartóztatásukkor élettársi kapcsolatban éltek.

Kijelenthető, hogy a sorozat-bűncselekmény főszereplői a felsorolt férfiak és a nő, az adatok szerint mások a teljes sorozatban nem vettek részt, csak egy-egy cselekményben vállaltak szerepet. Az általuk végrehajtott és tervezett bűncselekményeket a kivitelezések előtt megbeszélték-tervezték, szerepet osztottak, felkészültek, terepszemléket tartottak.

A bűncselekmények

2013 decemberében egy férfi lépett be a Pécs szélén lévő egyik nemzeti dohányboltba, az arcát maszk takarta, határozott volt, az eladóra fegyvert fogott, és a bevételt követelte. Az eladó eleget tett a felszólításnak, és odaadta a fiókban lévő pénzt, majd a tettes közvetlen közelségre az eladóra lőtt. A lövés a férfi eladót fejtájékon érte, szerencsére az elkövető gázfegyvert használt.

A rabló valamennyi mozdulatát, sőt a hangját is rögzítette a biztonságcamera-rendszer, és a töltényhüvely is a helyszínen maradt.

Másfél héttel később, december utolsó napján Pécs kertvárosi részében újabb nemzeti dohánybolti eladó sérelmére következett el a rablás. A cselekmény szinte minden mozzanata megegyezett az előzőével. Azért csak szinte, mert itt a rabló bár fegyverrel fenyegetve követte el a cselekményt, de azt nem használta. Itt a sértett egy nő volt. Az elkövető testalkata, ruházatának egyes darabjai, dzsekije, maszkja nagymértékben hasonlított a másfél héttel korábbi elkövetőére.

E bűncselekmény kapcsán a nyomozó hatóság gyanúsítottként hallgatott ki, és őrizetbe vett egy fiatalembert, akinek azonban – mint az később minden kétséget kizáróan kiderült – nem volt köze a bűncselekményhez. Tekintettel arra, hogy ez ügyben is eljárások vannak folyamatban, és az eset részleteiről korábban publikáció jelent meg, így e cikkben erre részletesen nem térek ki.*

A harmadik fegyveres rablás két nap múlva, 2014. január első napjaiban, Pécssett, a kertvárosi rész szélén lévő nemzeti dohányboltban történt, a rabló itt ugyanúgy viselkedett, mint a korábbi támadásoknál, de a ruházata más volt, mint az előző két esetben. Fiatal nő volt a sértett, az elkövető itt sem használta a fegyverét, bár azzal fenyegetve követte el a cselekményt. A harmadik eset megerősítette a gyanút, hogy sorozatalkövetővel áll szemben a hatóság.

* Lásd erről bővebben Kodba Ferenc: Álarcos fegyveres trafikrabló forrónyomon üldözése Baranya megyében. Belügyi Szemle, 2014/6.; valamint Dakos József: reflexió Kodba Ferenc Belügyi Szemlebeli publikációjára. Belügyi Szemle, 2014/6.

2014. január közepén következett a negyedik rablás, Vajszlón, Pécsről mintegy 25 kilométerre. A rablás sértettje férfi, akire a rabló, csakúgy, mint az első esetben, a rablás végeztével rálőtt. A negyedik eset meggyőzően bizonyította, hogy sorozat-bűncselekmény elkövetőjével/vagy elkövetőivel áll szemben a hatóság. A biztonságikamera-rendszer ezt a cselekményt is rögzítette, a lőszerhüvely itt is a helyszínen maradt.

Nem volt tehát kétség, sorozatelkövetőt kellett keresni! Több verzió felállítására került sor, leginkább a tekintetben, mi motiválhatta a tettest a fegyverhasználatra: talán ő maga is félt, vagy pszichés zavarokkal küszködik, netán kábítószerrel befolyásolt, vagy gátlástalan, agresszív?

Adott volt tehát négy, kevesebb mint egy hónap alatt elkövetett súlyos bűncselekmény, amelyek helyszínéről a hatóság rendelkezésére álltak a biztonsági kamerák felvételei, és a lőszerhüvelyek.

A lövések okaira felállított verziók közül legvalószínűbbnek az tűnt, hogy az elkövető egyrészt tiszteli a nőket, másrészt nem vár tőlük érdemi ellenállást, a férfi eladókat viszont leküzdendő ellenfélnek látta.

A soron kívül kirendelt fegyverszakértő megállapította, a két helyszínen maradt lőszerhüvely ugyanabból a fegyverből (gázfegyverből) származik, így a sorozatelkövetés objektív adattal is megerősítetté vált.

Az is megállapítható volt, hogy az első és a negyedik helyszínen a rablásokban ketten vettek részt, egyikük a menekülésben segített. A negyedik helyszínen a vádlottak – mint a sorozatelkövetők általában – hibáztak, ennek alapján került képbe a már említett fő vádlott, K. K. és a társa, T. Sz.

A nyomozó hatóság több szálon folytatta a nyomozást immár célirányosan, egyre több adat utalt arra, hogy szervezeten működő bűnözői csoport követheti el a bűncselekményeket. Ekkor még csupán a négyrendbeli fegyveres rablás elkövetőinek felderítése miatt folyt a nyomozás, de később kiderült, hogy a vádlottak ennél jóval több, és más jellegű bűncselekményt is elkövethettek.

A más bűncselekményekre is utaló első jelentősebb adat egy másik helyszínen merült fel: a fő vádlott volt élettársának volt egy fekete színű terepjárója, és egy ilyen autó tűnt fel egy 2015. február közepén, a Magyarországon egyedül élő idős nő sérelmére elkövetett rablás helyszínén.

A nőt maszkos férfiak bántalmazták, miután az éjszaka közepén berontottak a házába, ott pénz után kutattak, majd jóformán üres kézzel távoztak. A helyszín agresszív, gátlástalan elkövetőkről árulkodott. Az idős nő súlyos sérüléseket szenvedett.

Ezután a fő vádlottat, K. K.-t tanúként hallgatták ki. A kapott adatokat értékelve nyilvánvalóvá vált, hogy az illető profi ellenfél, a hatóság semmilyen

érdemi vallomást nem várhatott tőle. A nyomozás tárgyi bizonyítékok felkutatására, egyéb objektív bizonyítékok beszerzésére irányult. Az első kihallgatás úgy is felfogható volt, hogy a nyomozó és a kihallgatott felmérte egymást. K. K. vélt társa, T. Sz. még korábban vett részt rutinkihallgatáson, a róla kialakult benyomás hasonló volt, mint K. K. esetében.

Közben kiderült, hogy a bűncselekmény-sorozat fő vádlottja ellen folyamatban volt egy másik eljárás, a gyanú szerint 2013-ban hajléktalanokat bántalmazott Pécs belvárosában.

Az egyik sértett hajléktalan férfit a nyomozó hatóság 2014 egyik februári napjára idézte szembesítésre. A tervezett szembesítés napjának hajnalán ezt a férfit összekaszabolva találták egy pécsi lépcsőházban, válságos állapotban. Az elszenvedett sérülések következtében később meghalt.

A nyomozó hatóság elrendelte a nyomozást, és felvetődött, hogy a férfit esetleg a végleges „elhallgattatása” érdekében bántalmazhatták.

Biztonságikamera-felvételek elemzésekor kiderült, hogy a bántalmazás helyének közelében feltűnt egy fekete terepjáró, amelyet egy fiatal, fekete hajú nő vezetett.

Adott volt tehát a négy dohánybolti és a magyarszéki rablás, és egy emberölés. Az ügyekben K. K.-t a helyszíneken feltűnt fekete terepjáró, az azt vezető fiatal nő, és az emberölésben való indítéka „kapcsolta össze” a helyszínekkel, a dohánybolti helyszínekkel K. K.-t a kapcsolatrendszere kötötte T. Sz.-hez.

Azonban K. K. és élettársa is megdönthetetlen alibiket igazolt. A mozaikadatokat, és a bűncselekmények verzióit értékelve egyre inkább bebizonyosodott, hogy K. K. elsőrendű vádlott és kapcsolatai között kell keresni valamennyi rablás, és az emberölés elkövetőjét is.

Ezután K. K.-t újra felkereste a hatóság, ismét kihallgatták, de továbbra sem volt semmilyen kellő súllyal terhére róható bizonyíték ellene. A férfi lakásában házkutatást tartottak, ő ezt nyugodtan fogadta, mintha már várta volna ezt a lépést.

A házkutatáskor újabb adatdarabka bukkant fel, egy sárral erősen szennyezett férfibakancs képében. Valahogy feltűnt ez a sár, ugyanis a magyarszéki idős nő bántalmazásának helyszínén is nagy volt a sár, így a szemle során a bakancsnyomokat (is) rögzítették.

Közben a hajléktalan férfi ügyében kirendelt szakértőtől beszerzett vélemény alapján az vált valószínűvé, hogy a sértettet éles, nagy méretű vágóeszközzel bántalmazták.

Felvetődött, és később bizonyossá vált, hogy van egy rejtkehely, ahol az elkövetők biztonságban tartják a rabláshoz, és más bűncselekményekhez használt tárgyaikat. Sor került K. K. addigi életének feltérképezésére. Az előző élettársa kocsiját használta, egy fekete terepjárót, tehát kapcsolatban vannak, az előző élettársa Pécssett lépcsőházakat takarított, ehhez pedig tárolóhelyiségek kellene. Ha a nő kocsiját megkapta a férfi, miért ne kapta volna meg a tárolóhelyiséget is?

Újabb célirányos, de aprólékos munka következett, és a számítás helyes volt! A kertvárosi városrészben K. K. éppen egy tárolóhelyiség ajtaját nyitotta, amikor lecsaptak rá a kollégák.

A tárolóból előkerült a dohánybolti rablásokhoz használt gázpisztoly. A tárolóban volt egy nagy méretű bozótvágó kés, sárosan-véresen, mint már tudtuk, a hajléktalan férfit ehhez hasonló eszközzel verték halálra. Valamint lefoglaltak még egy hangtompítóval ellátott éles fegyvert, tárt, lőszereket, újabb maszkokat tartalmazó sporttáskát.

K. K. viselkedése teljesen megváltozott: az addig határozott fiatalember összeroppant, és úgy döntött, együttműködik a hatóságokkal, elismerte a négy dohánybolt kirablását, a Magyarországon élő idős nő kirablásában való részvételét, a hajléktalan megölésében való érintettségét. Vallomásaiból újabb bűncselekmények – összesen kilencrendbeli betöréses lopás – váltak ismertté, megnevezte társait, kapcsolatait, közülük valamennyien előzetes letartóztatásba kerültek.

Újabb lefoglalások és házkutatások után újabb bizonyítékok, így a rabláskor használt ruhák, vagyon elleni bűncselekményeknél használt eszközök kerültek még elő.

A vallomásából kiderült, hogy Pécssett, a belváros szívében lévő üzlet fegyveres kirablására készültek, és a rablást a jelenlévő tulajdonos élete árán is végrehajtották volna, az adatok szerint erre kellett az éles fegyver, hangtompítóval.

A nyomozás a férfiak elfogásával nem ért véget, a lefoglalt bűnjeleken szakértői vizsgálatokat kellett folytatni.

A Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet több szakértője dolgozott és keresett, kutatott, azonosított anyagmaradványokat.

A betöréses lopások helyszínén használt kalapács fanyelén, bakancson, sőt a fekete terepjáró szőnyegéből kerültek elő helyszínekhez köthető üveg-szemcsék, DNS-minták váltak azonosíthatóvá a két fegyveren, maszkokon, valamint a lefoglalt bozótvágó késről azonosítható vált a hajléktalan férfi

DNS-e, és K. K.-é is. Később egy használt gumikesztyűből is kimutatták K. K. és a hajléktalan áldozat DNS-mintáját.

A nyomozás során K. K. egy tóhoz vezette a nyomozókat, megjelölte azt a helyet, ahol bedobta a vízbe a Magyarországon az idős nő megveréséhez használt ólmosbotot. A helyszíni kihallgatás 2014. április elején, a cselekmény február közepén történt, a két esemény között másfél hónap telt el. A keresés eredményes volt, a bűvárok kiemelték az ólmosbotot a vízből. Az eszközön a Baranya Megyei Rendőr-főkapitányság bűnügyi technikusa vékony anyagmaradványt fedezett fel.

Szakértői csúcsteljesítménynek mondható, hogy a szakértők később kimutatták a bántalmazott idős nőtől származó anyagmaradványt ezen az eszközön, ne feledjük, az eszköz másfél hónapig vízben ázott!

A nyomozás tovább folytatódott, és a lefoglalt lőfegyver vonalán is azonosítani lehetett négy férfit. Közülük háromnak a birtokából több mind egy tucat egyéb fegyver, lőszer, átalakított fegyver került elő.

A vád szerint a fegyvert az elfogott férfiaktól rendelte K. K. T. Sz.-en keresztül. A fegyver profi módon visszaalakított, és hangtompítóval ellátott éles lőfegyver volt.

A sorozattól elkülönítették a fegyvervonal nyomozását, mégis úgy vált teljessé a nyomozás, hogy fény derült a vádlottaknak fegyvert szerző-készítő személyek kilétére is.

Végül a sorozatban huszonnégy bűncselekmény megalapozott gyanúja miatt vádat emeltek a hét gyanúsított ellen. Az egyik gyanúsított még a nyomozás elején a börtönben öngyilkosságot követett el. A fegyvervonalon négy személlyel szemben külön indult eljárás.

Összegzés, tanulságok

Bármilyen bűncselekmény elkövetése miatt indul nyomozás, az egyetlen cél az elkövető gyors és törvényes felkutatása. A felderítés nem mindig sikerül azonnal, vagy rövid időn belül, a feszültségmentes, kitartó munka azonban meghozza az eredményt. Fontos a sorozat-bűncselekmények mielőbbi felismerése, a kapott adatok értékelése, elemzése, lényegtelennek tűnő információk később döntő jelentőségűek lehetnek.

Sorozatcselekményeknél ez még inkább jellemző, mert mindig ugyanaz az elkövető vagy annak köre jelenik meg több helyszínen, valamilyen adat

marad utánuk, nem beszélve a módszerhez való makacs ragaszkodásról. Sorozat-bűncselekmények nyomozását lehetőleg egy csapat végezze.

A nyomok és anyagmaradványok ott vannak minden helyszínen, minden elrejtett vagy eldobott bűnjeltárgyon, soha ne adjuk fel ezek felkutatását, bármilyen abszurdnak tűnő helyzet hozhat sikert, a kriminalisztikában tehát léteznek csodák.

Egyre nagyobb jelentőségük van a digitális adatoknak, kamerafelvételek, hívásadatok, banki adatok – felsorolni is nehéz, napjainkban hányféle digitális információ segítheti a bűnüldözést. Gondoljunk bele, rólunk egyetlen nap alatt mennyi digitális adat keletkezhet, közlekedünk, kocsival, gyalog, vásárolunk, pénzt veszünk ki, telefonálunk, internetet használunk. A bűnelkövetők is ugyanezt teszik. A kiemelt ügyekben nem elégedhetünk meg pusztán az elkövetés idejére vonatkozó digitális adatokkal, minél inkább tágítjuk, szélesítjük e kört, annál valószínűbb, hogy az elkövető feltűnik egy-egy kamerafelvételen, telefonál, vagy valamilyen módon sikerül a nyomára bukkanni. Például ahogy feltérképezik a helyszínt.

A bűnüldöző soha sem fejezheti be a tanulást, a bűnfelderítés mindig tud újat mutatni, a bemutatott bűncselekmény jó példa volt erre.

